

ŐSI GYÖKÉR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik negyedévente a magyarságtudomány és az ősi magyar nyelv kutatásának szolgálatában

Alapítva: 1972

Ára: 800,- Ft

La Raiz Ancestral

Alapító – Örökös Főszerkesztő: Badiny Jós Ferenc

A felújított Diósgyőri-vár
(Internet)

Alapító - Örökös Főszerkesztő: Badiny Jós Ferenc

Felelős szerkesztő: Dr. Gyárfás Ágnes
Szerkesztő: Bubcsó Gábor
Munkatárs: Bubcsó Gáborné

Kiadó: Miskolci Bölcsész Egyesület (MBE)
Adószám: 19071332-1-05
3534 Miskolc-Diósgyőr, Vár u. 9.

Levél: 3509 Miskolc, Pf. 819.

Szerkesztőségi telefonszám/fax:
+36-46-331-981

© Ősi gyökér 2014. XLII. évf. 4. sz.

Minden cikkért a szerzője a felelős. Egyes cikkeket csak rövidített formában közlünk.

Kéziratokat nem őrünk meg, és nem küldünk vissza! **(Lemezen küldött anyag mellé kérnénk kéziratot is)**

Az Ősi Gyökér számai megtekinthetők a nemzeti hírhálón, az Országos Széchényi Könyvtár szerkesztésében: Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA) <http://epa.oszk.hu/02300/02387>

*Ugyancsak feldolgozza, de csak a tartalomjegyzéket közli a:
MATARKA - Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa
http://www.matarka.hu/szam_list.php?fsz=1556*

**Az adójuk 1%-át várjuk a MISKOLCI BÖLCSÉSZ EGYESÜLET Alapítványára
Adószám: 19071332-1-05**

ISBN 9632144546 • ISSN 1586-9423 • HU ISSN 1586-9423

A felújított Diósgyőri-vár lovatgerme (Internet)

ŐSI GYÖKÉR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Alapító – Örökös Főszerkesztő: Badiny Jós Ferenc

2014. XLII. évf. 4. sz.

TARTALOM

TÖRTÉNELEM

Somos Zsuzsanna

Skóciai Szent Margit leszármazottai az angol trónon:

Matilda jó királynő és II. Henrik 2

Tóth Sándor

Templomos lovagok Egerben 9

ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET

Kuklay Antal

Sárospatak, Árpád-házi Szent Erzsébet szülőhelye 13

Székely Gyöngyi

„Angyali alázatosságban” 20

Varga Lászlóné

Ludwig Bechstein: Nyárfalevél 23

SZENT KORONA

Scheffer Miklós

MEGSZÓLAL A SZENT KORONA (Üzenetkeresés a

Korona-szentek neveinek elemzése által) 25

Scheffer Miklós

Feltevés a Szent Korona hiányzó képeiről 33

Scheffer Miklós

További megjegyzések a Szent Korona hiányzó

képeihez 39

NÉPI GYÓGYÁSZAT

Kadnár Viktória

Népi gyógyászat Magyarországon a természeti gyógymódok

tükrében 45

ROVÁSÍRÁS

Záhonyi András hozzászólása

„A Gerberga apátnó rovásfeliratos ereklyetartó ládikája a X. századból” c. íráshoz (Ősi Gyökér, 2013. okt.-dec., 49-54. o.) 52

ESEMÉNYEK

XIX. Magyar Őskutatási Fórum

Kirándulás a Felvidékre 53

ESEMÉNYEK

J. Horváth Tamás Úr a Miskolci Bölcsész Egyesület tiszteletbeli és örökös tagja

J. Horváth Tamás tanulmányok, írások jegyzéke 54

Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozója

(Záhonyi András) 56

Kovács Imre ny. ref. lelkes megnyitó beszéde

a MBE megalakulásának 25. éves évfordulóján 61

KÖNYVEK

Mandics György

Somogyi Antal rovásírásos gyűjteménye I-III. köt.

(szerk.) 63

Kühne Katalin

Eső a homokra

(Csatáné Bartha Irén) 64

SZABINA ROVATA

Tibold Szabina

...Ha a halál árnyékában járnék is... 65

ÚJ MAGYAR DRÁMA

Turóczy Péter

TISZA-VIRÁG Tragédia két felvonásban. 2. rész 68

VERS

Kühne Katalin versei

Konok hűség (Wass Albertre emlékezete) 80

Általad, Veled

KÉPEK

Internet, Tibold Szabina

Somos Zsuzsanna

Skóciai Szent Margit leszármazottai az angol trónon: Matilda jó királynő és II. Henrik

*I. Matilda császárnő élete
(1102. London – 1167. szept. 10. Rouen)*

Matilda császárnő

Hódító Vilmos (1066-1135) nagy gonddal alapította meg új uralkodói dinasztiáját: felesége *Matilda* németalföldi hercegnő volt, fia *Henrik*, a trónörökös számára minden szempontból kitűnő családból származó feleséget keresett. Így esett választása Skóciai Szent Margit lányára, Editre, aki felerészben a szent magyar királytól, fele részben pedig az angolszász királytól származott, akit az uralkodásban *Matildának* neveztek el. Az ő gyermekük volt a következő király, *I. Henrik* (1100-1135). 1122. novemberében Normandiából (Saint-Valery-sur-Somme-ból, ahonnan 56 évvel ezelőtt Hódító Vilmos is útra kelt csapatával) elindult a hajóraj Angliába: az első hajón utazó királyt, Hódító Vilmos fiát, *I. Henrik királyt* követte fehér hajón fia, a trónörökös ifjú arisztokraták kíséretében. Az ifjak duhajkodtak, berúgtak, észre sem vették, hogy a kikötni készülő hajójuk zátonyra futott, elmerült. Mindannyian beleveszttek a csatornába. A királynak két napig nem merték megmondani a *trónörökös*, *Vilmos herceg* halálát: fiával sírba szállt a remény, hogy a normann dinasztia tovább uralkodik. Akkor a király egyet-

len törvényes örököse *Matilda* (1102-1167) volt, akit 8 éves korában férjhez adtak az idős francia királyhoz, a később V. Henrik néven német római császárhoz (megkoronázták 1114. jan. 7.-én Mainzban). Matilda egész életében szerette magát császárnénak, vagy az angol király lányának neveztetni. *I. Henrik* számára egyetlen reményként lánya, *Matilda* megkoronázása maradt dinasztiája folytatása szempontjából. A főurakat összehívta a király 1127. jan. 1-én nemesi eskü letételére, hogy halála esetén elismerjék lánya *trónöröklési jogát*. A nemesek közül egy sem ellenkezett, egyöntetűen megszavazták *Matilda* trónutódlását abban bízva, hogy erre úgysem kerül sor soha. Ugyanis a királynak akkoriban kettős funkciója volt: uralkodás (ennek jelképe a jogar és az alma), és a haza fegyveres védelme – mert ugyebár erre az utóbbira egy nő sem alkalmas. Matilda házasságából gyermek nem született, így 24 évesen megözvegyülve, 12 évnyi távollét után 1126-ban hazatért.

Apja ismét ki akarta házasítani, a kiszemelt férj *Geoffrey Anjou* (1113-1151), Anjou Fulco gróf fia, aki nemcsak dúsgazdag, de szép és fiatal, daliás harcos hírében állt. Birtokai a francia tartományok közé voltak beékelve, így az angol birodalom határait is növelhették. Matildának azonban nem volt kedvére a házasság, mert az apafigurának beillő első férje után most egy kamaszt (akkor 15 éves volt) kapna férjül. Apja, a király azonban úgy gondolkodott, hogy Matilda még fiatal, gyermekei is lehetnek. Így apja 26 éves korában másodszer is kiházasította. Előzőleg a kiszemelt ifjút a király 1128. júniusában Rouenben lovaggá ütötte. Matilda kénytelen volt feleségül menni hozzá. A házasság nem bizonyult tartósnak, egy év múlva a pár útjai szétváltak. Apja, a király unszolására 1131-ben kibékültek, 1133 tavaszán megszületett az első gyermek, a későbbi *II. Henrik*. További egy év múlva Matilda még egy fiút szült. Matilda apja ekkor 67 éves volt. 1135-ben *fegyveres konfliktus* alakult ki Anglia és a francia birtokok közt, és ebben Matilda férje mellé állt. 1135-ben Matilda apja, a király beteg lett és meghalt. Halálos ágyán a nemeseket nyomatéko-

san kérte, hogy ne akadályozzák meg lánya trónra lépését. Matilda lépéseket tett afelé, hogy elfoglalja a trónt, Argentanba ment. Ott azonban megtorpant, mert ismét állapotos volt. Ezt a habozást unokatestvére, István kihasználta, és annak öccse *Henrik*, a püspök királlyá koronázta Istvánt (19 évig uralkodott, amely korszak az anarchia ideje volt). Bár István is hűségesküt tett annak idején a királynak, I. Henriknek Matilda trónra kerülését illetően, ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy királlyá koronáztassa magát. Mindezt a *Gesta Stephani* írja le. Mindenesetre az új király megkoronázása gyorsan zajlott le. A koronázás elvette a *polgárháború* csíráját: a vérvonal szerint a jogos trónörökös az elhunyt király lánya, *Matilda*, a felkent király azonban unokatestvére, *István*.

I. István/Blois-i István (1096-1154) anyja Hódító Vilmos testvére, Adél, *felesége* Mary Boulogne, azaz Skóciai Szent Margit unokája, ugyancsak Matilda, *öccse* Glastonbury apátja, *Henrik püspök*.

1126-ban I. Henrik egyik unokaöccsét (nővérenek, Adélnak fiát), a bencés *Henry de Blois* (*Henrik püspök*) hívta meg Glastonbury apátjának, aki Clunyból jött és francia mintára megújította az apátságot, amely a Tor Hillen, már a kelták szerint is szent helyen állt. Ezt a kor szellemének megfelelően Szent Mihálynak szentelte, hogy egy eredetileg pogány helyet az ördögtől mentesítsen. Az apát kezdetben a testvérét segítette trónra I. István néven, majd átállt a sokkal tehetségesebb Anjou dinasztia (Matilda királynő) oldalára.

I. István megkoronázása mellett két nyomós érv szólt: rendet tesz az országban és megvédi annak határait. Közben megszületett Matilda harmadik fia Argentanban. Ekkor már több, mint egy év eltelt az új király megkoronázása óta. Sajnos, Angliában ekkor István király csapatai egymás ellen harcoltak, *polgárháború* tört ki. Ekkor *Henrik püspök*, az új király, *István* öccse Matilda mellé állt megnyitva számára az utat az angol trón felé, mivel belátta, hogy ő a trón jogos örököse. Matilda csapataival *Henrik püspök* birtokain lépett angol földre. 1139-ben Amadel várába érkezett. Matilda és a király felesége első fokú unokatestvérek voltak, István anyósa és Matilda anyja testvérek voltak, Skóciai Szent Margit lányai. István kiengedte Matildot a várból, aki *Bristolba* ment, ahol híve, *Gloucester hercege* várta. Közben seregeket gyűj-

tött. Skócia királya, I. Dávid is támogatta Matildot, hiszen nagybátyja volt. Ezzel megkezdődött az újabb *polgárháború*, amely tovább dúlt. A hadak mindent felperzseltek.

1141. februárban került sor a *döntő csatára Lincolnban*, ahol győzött Matilda serege, a királyt foglyul ejtette. Matildot az egyház és a nép is segítette.

1141. áprilisában *Winchesterben* tanácskoztak az országos béke fenntartása érdekében, ahol korábban Istvánt megkoronázták. Most azonban fogságban volt a koronás fő. Ezért királlyá választották a dicsőséges, országos békét teremtő király, I. Henrik lányát: elismerték, hogy *Matilda* Anglia úrnője.

Matilda koronázására készült Westminsterben, már az étkeket is felszolgálták, amikor hirtelen uralkodóként kezdett viselkedni: felfuvalkodott, gőgös, dolyfös módon pénzt követelt London polgáraitól. Amikor ezt nem kapta meg, iszonyatos haragja gerjedt. Ez felbőszítette a népet. István ekkor még fogoly volt, és Matilda tovább készült a koronázásra. A felbőszült nép kitért a city kapuit és beözönlött. Matilda hanyatt homlok menekült, otthagya a lakomát és a koronázási ünnepet. Ekkor *Henrik püspök* azonnal átállt István király oldalára, Winchesterig üldözte a menekülő csapatot. *Gloucester herceg* (Róbert gróf, Matilda első férjének féltestvére, Caen ura, Rotrou grófja), Matild legértékesebb szövetségese fogságba esett. Matild nélküle tehetetlen volt, ki kellett váltania: legértékesebb foglyát, *István* királyt adta érte cserébe.

1142. szeptemberben *Oxford* várába menekült Matild és csapata. Karácsonykor mindent hó borított, ez alkalmasnak mutatkozott a szökésre: Matild és három kísérője fehér köpenybe burkolóztak és egy rejtett ajtón elhagyták a várat. A metsző hidegben 10 km-t gyalogoltak, mire lovakat találtak. Ez egy vakmerő és sikeres szökés volt, Matild páratlan szívósságának volt köszönhető.

Matild tehát szabad lett, de a *polgárháború* folytatódott: patthelyzet alakult ki. *Matild belátta, hogy uralkodóként nem léphet fel, tehát fia számára kell megszereznie a koronát.*

Ekkor fiai Franciaországban nevelkedtek. István kompromisszumot ajánlott Matildnak, beleegyezett, hogy halála után utóda Matild elsőszülött fia, Henrik legyen.

1154-ben meghalt István. Két hónap múlva *II. Henrik* néven elsőszülött fiát megkoronázták.

Matild visszatért Normandiába, Rouen mellett telepedett le. Saját trónigényéről lemondott. A csatát ugyan elvesztette, de a háborút megnyerte.

Fia Henrik, nagyra becsülte anyját. 1167. szeptember 10-én Matilda meghalt Normandiában, a rouen-i Székesegyházban sírfelirata a következő:

*Nagynak született,
még nagyobbá tette házassága,
de legnagyobbá a fia tette.*

Tanulság: sírfelirata még a nevét sem említi. Az utókor a saját jogán királyként kormányozni akaró nőt nőstényfarkas-nak (she wolf) nevezte.

2. Matilda császárnő menyje, Aquitaniai Eleonóra (1122-1204)

Aquitánai Eleonóra
Frederick Sandys festménye, 1858 (Internet)

Hatalmas birtok örökösnője, amelyet a franciák és angolok is óhajtottak volna. Akkortájt a francia király csak Párizs környékét birtokolta. Eleonóra apja Nyugat-Európa egyik legbefolyásosabb és leggazdagabb hercege, a lovagi költészet és stílus meghonosítója Európában. Az udvarokban felvirágozott egy új eszmény, a *minne*, amely a gyöngéd, vágyódó, ígérteljes szerelem, annyira tiszta szerelem volt, hogy még a lovagfeleség is ápolhatta magában.

Eleonóra kiterjedt oktatásban részesült (latin, és tudományos képzés), megismerkedett a trubadúr költéssel, zenélt, lovagolt és vadászott. Hatalmas vagyonára apja halálával tett szert. Mivel gyámja a francia király volt, a francia trónörökös lett a férje, akit VII. Lajos néven koronáztak királlyá. Az esküvőre 1137-ben került sor és nem sokkal ezután királynővé koronázták Eleonórárt, aki nemcsak művelt és tanult, hanem magabiztos is volt. Első gyermekük Mária, aki mint *Mary Champagne*, Troyes régense (kiskorú fia helyett uralkodott) a fiatal francia trubadúr, *Chrétien* első megrendelője volt a *Perceval* megírására felélesztve ezzel a *Grál mondakört*.

A *Perceval/Parszifal szaga* mintájául a francia uralkodópár szolgált: *Henrik* francia király és német-római császár, valamint felesége, *Matilda*, I. Henrik angol király lánya. Amikor Henrik feleségül vette Matildát, sógora lett féltestvérének, *Róbertnek*, aki Gloucester grófja és Normandiában Caen ura (ráadásul Rotrou utóda) volt. Ő volt az, aki a koronáért folytatott polgárháborúban Matilda legfőbb segítője volt. Ez a Róbert gróf adta a megbízást *Geoffrey of Monmouthnak* egy szaga megírására. Valószínű, hogy az 1134-ben kezdődő chartre-i székesegyház tervezője *Rotrou de Val Perche* volt a történeti Perceval.

Az *Artúr mondakör* másik nagy előképe „Franciaország ügye”, a *Roland ének* volt, amely igen elterjedten propagálta a keresztes hadjáratok gondolatát: a hitetlenek elleni harcban nemcsak bátor keresztes lovagokat, hanem *Nagy Károlyt* is, mint szent királyt ünnepelte.

Nagy Károly a zaragozai emír meghívására 777-ben indult el a vár elfoglalására, aki felajánlotta a királynak a vár átadását, mivel függetlenedni akart a cordobai emírtől. Mire Nagy Károly csapata odaért, az emír megváltoztatta eredeti elképzelését és Nagy Károlyt zárt kapuk fogadták. A monumentális zaragozai vár bevétele elképzelhetetlennek tűnt, pár hónapos ostrom után Nagy Károly feladta az ostromot, csapatával visszafordult. Szokásához híven csapatát két hadtestre osztotta, az egyiket ő, a másikat unokaöccse a fiatal Roland gróf vezette. Katonái elégedetlenek voltak az elmaradt zsákmány miatt, ezért Nagy Károly szabad prédát engedélyezett nekik a keresztény Pamplonában, a baszk fővárosban. Ez felbőszítette a baszkokat, akik az elvonuló Roland gróf csapatát egy erdőben tönkrevették, Rolandot meggyilkolták. A krónikák azonban Roland halálát a kereszténység védelmében bekövetkezett mártírságnak állították be, erről szól a *Roland ének*. A hastingsi csata előtt is a Roland ének felolvasásával lelkesítették a normand katonákat.

A kereszténység terjesztéséért később szentté avatott *Nagy Károly* a barbár törzsek leigázásával, szörnyű harcok árán, népek kiirtásával, állandó háborúskodással teljesítette hivatását. A leigázott és keresztény hitre tért nép esküt tett a királynak. Ez feljogosította a királyt – esküszegés okán – a megtorlásra, ahogy erre többször is sor került a 30 éves állandó háborúskodásban. Sok ágyasa mellett első feleségét (akitől született fia *Püpos Pipin* az avarok leigázásával és az avar kincsek megkaparintásával vált híressé) kolostorba záratta, második feleségét a lombard hercegnőt visszaküldte apjához, harmadik felesége a szász hercegnő 14 éves korától haláláig, 11 év alatt 9 gyermeket szült, miközben minden csatába magával cipelte a csaknem mindig várandós asszonyt. Negyedik feleségét tekintette csak egyenrangú partnernek, ő már nem ment vele a csatákba, otthon régensként uralkodott, levelezésük is fennmaradt. 800 karácsonyán Rómában német-római császárrá koronázta Károlyt a pápa. A pápát az előző évben szörnyű bűnökkel gyanúsították, elfogták, csaknem meggyilkolták. Sikerült megszöknie fogságából és egyenesen Nagy Károly udvarába ment, aki igazságszolgáltatásra Rómába vitte. A procedúrában felmentették a pápát, aki ezután megkoronázta Károlyt német-római császárrá. Sokan úgy gondolják, hogy maga Károly fundálta ki az egészet megkoronázására. Tény, hogy amikor Nagy Károly meghalt, az emberek biztosak voltak benne, hogy a pokolba került és ott nemi szervét vadállatok marcangolják.

A francia és német császárok egyaránt Nagy Károlyra hivatkoztak az uralkodásban, és törvényes utódainak, a Római Birodalom örökösének tekintették magukat. Ez volt az az út, amelyen az angol *Arthur-* és *Grál szaga fontos motívumokhoz jutott Spanyolországból*, miáltal a spanyol történet bizonyos értelemben magára öltötte az angol szaga köpenyét.

A brit Martinez-apát írja, hogy a bátor János keresztlovagok (johanniták) fontos szerepet játszottak *Alfonz király* (akinek nagybátyja *Hugo de Payens*, a templomos lovagrend egyik alapító tagja) idejében a *reconquistában*, főként 1118-ban Zaragoza bevételekor. A lovagok legnagyobb győzelmüket akkor aratták, amikor *San Juan de la Pena Grál várára* lett.

Az angol világ legértékesebb hitregéje az *Arthur- és Grál legendakör*, amelyek szereplői az emberiség aranykorát idézik meg. Ennek ellenére a benne szereplő név- és helységnevek megfejtethetetlenek számukra, bár az óceán mindkét partjának tudósai foglalkoznak a kérdéssel. Kénytelenek elismerni, hogy egy idegen nép közvetítésével került hozzájuk a rege, és a kutatások mindinkább a Brit Szigeten állomásozó *szarmaták*, azaz a *szkíták/szittyák* felé irányítja tekintetüket. A magyar tudományos világ azonban hallgat.

A *szarmaták/roxolánok (egyik águk a jazigok/jászok)* Herodotosz szerint hibásan beszélték a szkíta nyelvet, mert idegen feleséget vettek magukhoz, az amazonokat, akikről sosem tanulták meg tökéletesen a szkíta nyelvet. A szarmata harcos nagy testű lován pikkelyes vértben négy méter hosszú lándzsával, karddal, íjjal dermesztő félelmet keltett a

harcba menetel előtt a lándzsára kötött és benne elhelyezett sípval felszerelt sárkányfejjel és az ahhoz illesztett vörös szélzsákkal.

Chester: szarmata lovas sírköve (Tomory Zsuzsa után)

Legszentebb szimbólumuk a földbe szúrt kard volt, azt imádták. Egy kard az adott civilizáció legszentebb terméke, a legfejlettebb technológia eredménye, amely mágikus erőt és eredetet kölcsönöz a törzsnek, amelyik birtokolta. Mint pogányok, négy elemet imádtak, a földet, a szelet, a tüzet és a vizet – mindegyikre szükség volt a penge kovácsolásakor, ezért a penge ezen elemeket is tartalmazta, mágikus erejét ezektől kapta. A szarmaták hozománya a kőből kihúzott kard volt. A brítok ősi isteneiknek kardot dobtak a tó vizébe, ezért találnak Angliában gyakran kardot a tavak mélyén.

Gazdag ötvösművészetük volt, ennek számos emléke Magyarország különböző helyeiből is előkerült. A Kaszpi-tenger vidéki szarmaták, szakák, madák, dahák a VII. századi honfoglaló magyarság népeivel embertani hasonlóságot mutatnak a régészeti leletek szerint. Úgy tartják, hogy mai leszármazottaik a jászok és oszétok. A szarmaták szövetségben álltak a pontuszi (kisázsiai, pártus) *Mithridatész Eupatorral* a Róma elleni háborújukban.

(*Mithridatesz Eupator*, a királyok királya rettegett megmérgezésétől, így 54 alkotóelemből készíttetett magának egy elegyet, amelyet rendszeresen bevett, hogy esetleges mérgezését kivédje. Ez volt tehát a korunkban divatba jött *immunterápia* első zseniális alkalmazása (az allergént mithridatumnak is szoktuk nevezni). A király sok sikeres terjeszkedő háborút folytatott örmény szövetségben, de végül vesztett, öngyilkos akart lenni. Ez azonban méreggel nem sikerült neki, mivel eredményes volt „immunterápiája”. Egyik kelta rabszolgája szúrta le. – *Bonfini* a pártusokat a magyarok rokonainak mondja).

A rómaiak ezért Kr.e. 78-76-ban büntető hadjáratot vezettek a Dunától Északra lakó jazigok ellen azok egyik hátsértése miatt. Nem sokkal ezután, Kr.u. 20-ban a jazigok átkeltek a Kárpátokon és a magyar Nagyalföldön telepedtek le a Duna és Tisza közén, jász név alatt máig is ott élnek és most is, mint régen részei a magyar műveltségi körnek. Róma sosem tudta őket tartósan fennhatósága alá vonni. A jazigok Kr.u. 175-ben békét kötöttek *Marcus Aurelius*-szal, aki felvette a *Sarmaticus* jelzőt: ezt a császár pénzein meg-

örökítette. A béke kemény feltételei közt szerepelt, hogy a rómaiak szolgálatába 8.000 lovast állítsanak, akik közül 5.500-at Britanniába küldtek a határok szolgálatára, ahol 500 fős csoportokban szolgáltak. Hadrianus falánál, a Chester-i erődnél számos szarmata lelet került elő, többek közt egy sírkő, amelyen egy szarmata harcos látható, sőt Traianus oszlopán is ott vannak teljes harci vérben Rómában.

A szarmata/jazigok katonai idejük kiszolgálása után visszatérhettek hazájukba, de le is telepedhettek: a Brementennacum mellett Ribchesterben, Lancaster közelében és híres lótenyésztővé váltak.

1147-1149-es II. kereszties háború vezetésével VII. Károly francia királyt bízták meg. Első felesége, *Aquitaniai Eleonóra* nem elégedett meg azzal, hogy becsülettel várjon rá, hanem vele ment. Felvette a keresztet és a tarisznyát a párizsi Saint Denis székesegyház fojtogató levegőjében, ahol majdnem elájult, majd 300 udvarhölgyével amazon öltözetben masírozott férjével a Szentföld felé. Antiochiában nagybátyjával, aki III. Béla királyunk apósa volt első felesége után, szerelmi viszonyba keveredett és el akart válni férjétől, rokonság okán. Egyelőre nem került sor a válásra, de a visszaúton a házaspár külön úton indult haza. Útközben Eleonóra fogságba került és ebből nem férje váltotta ki. Otthon rendeződni látszott a házasság, megszületett Eleonóra második gyermeke, Alíz. Mivel a francia királynak fiú trónörökösre lett volna szüksége, most már beleegyezett a válásba, bár ennek az volt az ára, hogy felesége a magával hozott országrészeket visszakapja és magával vigye.

Így az elvált Eleonóra ismét a legkapósabb menyasszony lett. Útban hazafelé elrabolták, hogy házasságra kényszerítsék, de kiszabadította magát és hazaérve üzent Matilda császárné trónörökös fiának, Henriknek (a későbbi II. Henrik angol királynak), a rövidköpenyesnek (curtmantle, aki a címerében látszó rekettye-ágról, azaz planta genet-ről Plantagenetnek neveztek), volt férje legnagyobb ellenségének, hogy jöjjön érte, feleségül megy hozzá. Két hónap múlva megkötötték a frigy.

Henrik két év múlva II. Henrik néven (1154-1189-ig uralkodott) angol király lett: országa Skóciától a Pireneusokig terjedt, miközben VII. Lajos csak a Párizsi-medence ura volt. A király korábbi barátját, *Becket Tamást* lordkancellárrá, majd Canterbury érsekévé és Anglia primásává tette. Henrik terve, hogy az egyházat ellenőrzése alá

vonja, tévedés volt. Becket ugyanis, aki korábban lelkiismeretes hivatalnok volt, új feladatkörével azonosulva most már az Egyház érdekeit képviselte. Korábbi luxus életmódjával szakított, teveszőr csuhában járt, amelyben nyüzsögtek a tetvek. Védte az egyház érdekeit és hangosan tiltakozott a királyi önkény ellen. A hirtelen haragú és ellentmondást nem tűrő király Becketet hat évre Franciaországba száműzte. Nem tudta elhallgattatni Becketet, mivel mindenkit kiközösített, aki egyházi javakat sajtátított ki. A király dühében ki mondta: „*Ti nyomorult gyávák! Nincs köztetek senki, aki megbosszulhatná szégyenemet ezen a papon?*” Négy lovag ezt gyilkossági parancsnak vette. 1170. december 27-én reggel, a Canterbury katedrális oltáránál megölték Becket Tamást, akit a pápa három év múlva szentté avatott, mint az Egyház szabadságának vértanúját. II. Henrik akkor engesztelődött ki Rómával, amikor bűnbánatot tartott és sírva zarándokolt el „hajlíthatatlan barátja” sírjához. A bűntudat azonban egész életében gyötörte a királyt. Röviddel ezután 1184-ben leégett a Glastonbury apátság, amelyet I. Henrik király a cluny szellemben építtetett újjá.

II. Henrik

Illusztráció *Cassell's History of England* könyvből 1902 (Internet)

Eleonóra 11 évvel volt idősebb Henriknél. 13 éves házasságuk alatt öt fiút és 3 lányt szült – férje kicsapongásaihoz praktikusán viszonyult egészen addig, míg az szerelembe nem esett a szépséges *Clifforti Rosamundával*. Eleonóra végül megmérgeztette a szépséges Rosamundát.

Mindeközben fiait lázította apjuk ellen, nyíltan támogatta őket: volt férjéhez, a francia királyhoz küldte őket, hogy megszerezzék támogatását apjuk ellen. Emellett Eleonóra Dél-Franciaország urait is lázította férje ellen. Amikor ő maga is Párizsba indult, Henrik elfogatta, és Winchester várába záratta, ahol 16 évet töltött el fogságban. Bár legidősebb fiát, Henriket a trónörökös királlyá koronáztatta, de az tényleges hatalom hiányában tovább lázadozott apja ellen. Végül harcban szerzett sebesülés következtében 1193. jún. 11-én meghalt, megözvegyült felesége, *Capet Margit (a francia király lánya)* III. Béla királyunk második felesége lett 1186-ban.

Antiochiai Anna, III. Béla királyunk első felesége korai halálával hét kisgyermeket hagyott árván, négy fiút és három leányt: a legidősebb tíz, a legfiatalabb 1-2 éves lehetett. Két fiú (Imre és II. András apjukat követték a trónon, a legidősebb lány Margit Angelosz Izsák bizánci császárhoz, Konstanca pedig a cseh királyhoz ment feleségül. A megözvegyült Béla király 1185-ben feleségül kérte Teodórá, Mánuel császár rokonát, de a zsinat nem járult hozzá a házassághoz, mivel Teodóra apácafőkötőt öltött fel, zárdában volt. Béla így a fiatal angol özvegy, Aquitániai Eleonóra megkoronázott fiának özvegyét, Capet Margitot, II. Fülöp Ágost francia király testvérét kérte feleségül (1186).

Margit 10 évvel volt fiatalabb Bélánál, 1158-ban született VII. Lajos francia király második feleségétől (első felesége Aquitániai Eleonóra volt). Margit nemcsak királyi hercegnő volt, hanem szentföldi kötődései is voltak Béla király első feleségéhez hasonlóan, hiszen Akkó várában született és ott is temették el III. Béla halála után tett zarándokútján.

Margit két éves volt, mikor eljegyezték az angol trónörökösrel, II. Henrik király legidősebb fiával, az ötéves Henrik herceggel. Az esküvőre 1172-ben került sor. Gyermekük Vilmos néhány napos korában meghalt, majd Margit rövidesen férjét is elvesztette. A gyermektelen özvegy királynénak egy botrány miatt kellett elhagynia Angliát *Guillaume de Maréchal* francia lovag által tollba mondott története szerint, aki kisgyermek korában *István angol király* (1135-1154) udvarában nőtt fel és a lovagi tornák leggyőzhetetlen bajnoka lett. A 25 éves özvegy angol királynét hírbe hozták vele. Az özvegy királyné Párizsba távozni kényszerült, három évig élt a francia udvarban. Margit királyné férfimód lovagolt, vadászott, később magyar királyné korában is.

E házasság legfőbb hozománya Magyarországnak a francia kultúrával való szoros kapcsolata főleg az építészet vonatkozásában. *III. Béla királyunk* a „lánykéréshez” mellékelte *vagyon-nyilatkozatát*, mely szerint Európa leggazdagabb koronás fője. E házasságból gyermek nem született.

A francia királynéval francia lovagok, udvaroncok mellett nagy számban érkeztek papok, főleg ciszterci szerzetesek, bár nekik már korábban is voltak hazánkban kolos-

toraik (Cikádor, Bátaszék). Az esztergomi várhegyen Jób érsek újjáépítteti, és vörös márvánnyal ékesíti bazilikáját: a messzi földön híres *Porta speciosa* az ország legendás felajánlását mutatja a párizsi Notre-Dame Szent Anna-kapujának mintájára.

Párizsban, a Nemzeti Könyvtárban fennmaradt Béla királyunk „vagyon-nyilatkozata”:

„Béla király birodalmában a következő országok vannak: Magyarország, a birodalom feje, Horvátország, Dalmácia és Ráma (Bosznia). Magyarországon két érsekség van, az esztergomi és a kalocsai. Esztergom a királyi udvartól 6.000 márkát kap, mint a pénzverésből eredő nyereség tizedét és mint Magyarország metropolisza. A kalocsaiak székhelye Bács és jövedelme 2.500 márka. Az esztergomi érsek megyéspüspökei: az egri püspök, jövedelme 3.000 márka, a váci püspök, jövedelme 700 márka, a pécsi püspök, jövedelme 1.500 márka, a győri püspök, jövedelme 1.000 márka, a veszprémi püspök, jövedelme 1.100 márka. A kalocsai püspök megyéspüspökei: a csanádi vagy az ott elfolyó folyó szerint a marosi püspök jövedelme 2.000 márka, a bihari püspök, kinek székhelye Várad, jövedelme 1.000 márka, az erdélyi püspök, jövedelme 2.000 márka, a zágrábi püspök, a Száva folyó mellett, jövedelme 1.500 márka. Dalmáciában két érsekség van: a zárai, jövedelme 500 márka és a spalatói, jövedelme 400 márka. A két érsekségnek tíz megyéspüspöke van.

A magyar királynak a pénzverésből évenként 60.000 márka jövedelme van, a sóból 16.000 márka, a hídvám, rév- és vásárpénzekből – mi mind az övé – 30.000 márka, az erdélyi idegen vendégektől 15.000 márka, a 72 ispántól az őt megillető harmadrész gyanánt 25.000 márka, Szlavónia hercegétől 10.000 márka. A 72 ispán mindegyike évente megvendégeli a királyt, aki mielőtt felkel az asztaltól, 100 márka ajándékot ad neki, némelyik közülük 200 márkát is ad, miből a királyi jövedelmét legalább is 10.000 márkára lehet becsülni. Ezen felül a király és a királyné fiai nagy ajándékokat kapnak ezüstben vagy selyemszövetekben és lovokban... Ezen felül a föld népe teljesen ellátja a királyt.”

Mindenesetre, ha csak az itt leírt számokat nézzük, a király éves jövedelme 166.000 márka volt az „ellátmányon” kívül, miközben a püspökségek 24.900 márkát kaptak az királyi udvar jövedelméből. Mindezek birtokában a francia király valószínűleg boldogan adta hűgát a központosított hatalommal bíró magyar királynak...

Barbarossa Nagy Frigyet, a keresztes-háborúba vonuló királyt a királyi pár Esztergomban fogadta 1189 júliusában, együtt vadásztak a Pilisben, ahol akkor még a honfoglaló magyarokkal hozott tevék láthatók voltak. A királyné sátárt ajándékozott az átvonuló királynak.

II. Henrik kénytelen volt kiengedni rabságából Eleonórá, aki Normandiában élt tovább, mint régens, nehogy birtokait a francia király elfoglalja. A trónörökös, *Richárd* lett, majd koronás király, aki ugyan 10 évig ült az angol trónon, de ebből ténylegesen csak fél évet töltött ott, mivel a keresztes háborúban való részvétel elfoglalta. A

III. kereszties háborút is ő vezette II. Fülöp Ágost francia királlyal, minthogy mindegyikük félt attól, ha nem együtt csatáznak, a visszamaradó fél elfoglalja ország részét. Az *oroszlánszívű* nevet Akkó ostrománál szerezte kiváló harci cselekedeteiért, annak bevételéért. Az ott harcoló osztrák herceg is kitűzte zászlaját Akkó bevételekor, ezt azonban Richárd sérelmezte, és lehajította a zászlót. Hazafelé menet Richárd hajótörést szenvedett Szicíliában, utána szárazföldön, álrühában menetelt. Sajnos, gyűrűi elárulták és az osztrák herceg fogóságába került, amelyből csak hosszú idő után, rettenetesen nagy váltságdíj ellenében szabadulhatott. Még fogvatartásának helyét is titokban tartották. Egy várról-várra járó énekes találta meg úgy, hogy a Richárd által írt éneket énekelte, amelyet csak a király folytathatta... Anyja, Eleonóra nagy nehezen, külön adók kivetésével szedte össze az összeget, amely váltságdíjből építették fel Hahnburgban (a római Carnuntumban, Pannonia superior fővárosában) a monumentális várfalat és a várat az osztrákok, amelyek ma is láthatók.

Nem sokkal később Richárd király egy harci sérülésben meghalt (mérgezett nyíllal szíven lőtték): rendelkezésére szívet a rouen-i székesegyházban helyezték nyugalomba, ahol a mostanában elvégzett toxikológiai vizsgálat igazolta a mérgezést.

Ekkor *János* lett a trónörökös. Eleonóra megérte legkisebb fia megkoronázását, akit *Földnélküli János*-ként ismerünk. János megbízásából Eleonóra útra kelt Hispániába, de megbízatását nem teljesítette, visszavonult a Fontevrault-i apátságba, meghalt, ott temették el. Síremléke is rendhagyó: könyvvel a kezében ábrázolja.

II. Henrik Plantagenet angol király palotája uralkodásának központjában, a chinoni várban

Bendefy L.: A magyarság és Középkelet. Reprint kiadás Bp. 2000.

Druon, M.: Az elátkozott királyok. Európa, 1972.

Dümmerth D.: Az Árpádok nyomában. Panoráma, Bp. 1976.

Fraser, D.: Dunfermline Abbey Stained Glass Windows. 2006.

Hesemann, M.: A szent grál. Szent István Társulat. Bp. 2013.

Karácsony J.: A magyar nemzetségek. 1900.

Kulcsár Zs.: Rejtélyek és botrányok a középkorban. Gondolat, 1978.

Malcolmes, B. báró: Szent István unokája. Szent Margit Skócia királynője magyar származása és magyarországi szülőhelye. Stephaneum, Bp. 1938.

McRoberts, D.: St. Margaret Queen of Scotland. Internet (mw.mcmaster.ca/scriptorium/margater/html)

Menzies L, R.A. Knox, R.S. Wright: St Margaret Queen of Scotland and her Chapel. Edinburgh Castle kiadványa, 1988.

Moir-Webster, J.: Saint Margaret's shrine Dunfermline (1875-1957).

Skóciai Szent Margit. A mecseknádasdi templom kiadványa. 1994.

Somos Zs.: Magyar szentek és hősök a régmúltból. Történelmi útikönyv. Kairosz, Bp. 2013.

Sumonyi Z.: Árpád-háziak Bizáncban. III. Béla jegyei. Gabo. 2010.

St Margaret's cave.

Internet (www.fifedirect.org.uk/museums) és a helyi prospektus.

St Margaret's Queen of Scotland and her Chapel. Ed.Ch. Robertson 2013.

Tábori L.: Párthia. Egy alig ismert ókori világbirodalom. Turán könyvek, Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó, Budapest, 2003.

Olivier, N.: Skócia történelme. General Press. 2009.

Tóth Gy.: A Gutkeledek eredete. Wikipedia

Tomory Zs.: Az Arthur legendakör magyar kapcsolatai. Internet.

Turgot: St. Margaret's Catholic Church Dunfermline. Reprint ed. 1980.

Tóth Sándor

Templomos lovagok Egerben

Akár történelmi szenzáció is lehetne ez a hír, hiszen ez idáig semmi jelét nem ismertük Egerben a Templomos lovagrendnek. Ezért rendkívül fontosnak tartottam, hogy a hír megjelenése előtt az esetről vizuális bizonyítékot is tudjak prezentálni. Az „Egri séták, Egrieknek” című a Felnémeti templomban tartott előadáson szót kértem, és ismertettem azon elgondolásomat, miszerint a hely erődített volt a középkorban. Erre utal a hely földrajzi megnevezése, Sánc és a terület stratégiai fekvése. Sajnos az egri püspökség felnémeti „ékes” templomát a történelem megsemmisítette, romjai viszont még 1711-ben láthatók voltak.¹ Ezért nem ismerhetjük annak építészeti stílusát, ám feltételezhetően ékessége miatt gótikus templom lehetett. Erődített jellegére sem következtethetünk. A templom melletti barokk parókiát szintén átépítették, így az alatta lévő kora középkori épület maradványa sem kutatható. Annyit tudunk róla, hogy egy korábbi épület felhasználásával építtette Eszterházy püspök. Megmaradt viszont a parókia eredeti kora középkori kútja, amelyet alsó szintjében egy titkos alagút metsz át. Ez már elgondolkodtató, hiszen egyértelműen menekülési útnak készülhetett. Szinte azonos jellegű alagút található Léka várában, amely egy templomos lovagokról szóló okiratban szerepel. Egyébként Léka volt a középkorban a templomosok egyik központja. A történet szerint itt érte a hazai Templomos Lovagrendet a végzete. I. Károly rokona volt Szép Fülöpnek, aki Franciaországban Kelemen pápával szövetkezve legyilkoltatta a királyt, aki a templomosokat. A rend pápai betiltása után Károly kegyelmet ígért a magyar templomosoknak, ám ők menlevelet kértek. A király válaszában törvényen kívülre nyilvánította őket. Johannita és Teuton lovagokkal megostromoltatta Lékát, ám nem tudták bevenni a várat. Ez után árulás következtében az ominózus alagúton jutottak be a várba, és lemészárolták az oltár előtt imádkozó hét

templomos lovagot. Ez király (I. Károly) által fogalmaztatott irat, amiben Kőszeg városának viszszaadják a városi rangot azért, mert a kőszegiek „egy fontos, és nehéz helyzetben” segítették. A Templomos Lovagrend felnémeti létezésének talán legfontosabb és egyetlen írott forrása II. Géza (1140-1162) uralkodásának idejéből származik. E szerint Franciaországból, Lüttich környékéről érkeznek ide telepések a király engedélyével. A telepésekkel együtt érkeznek a lovagok is, hiszen a hosszú úton védelmet kellett biztosítani a számukra. Sőt ebben az időben indulnak útnak a keresztetek tömegei is hazánkon keresztül a Szentföldre. Más magyar városokban is birtokot és letelepedési jogot kap a lovagrend.² Rendházakat építenek, amelyeket természetesen főleg a tatárjárás után meg is erődítenek. Ez idáig csupán Léka, Csurgó, Boisce, Béla, Dubica, Esztergom, Gecske, Glogonca, Gora, Keresztény, Nekese, Okriszentlőrinc, Szentmárton, Vrána, (egyben tartományi székhely) Zablatá, Zengg és közel 50 eddig név szerint nem ismert birtokkal, várral, várossal, malommal rendelkeztek hazánk területén. Ehhez most nyugodtan hozzá lehet írni Felnémetet, ahol rendházzal, esetleg hiteles hellyel rendelkeztek. A hiteles hely a templomos lovagok által fenntartott különböző jogi ügyleteket ellátó intézmény. Ma Földhivatalnak neveznék.

III. Béla király (1172-1196) szintén támogatja az egyházi rendeket, közöttük kiemelten a Templomos Rend, és a Johannita Rend tagjait.³ Imre király (1196-1204) szintén a kereszties eszmeiséget pártfogoló király lévén, további birtokokkal, adományokkal segíti a rend fejlődését. Sőt Imre király a templomosokat felmentette minden adó és járadék fizetése alól, egy 1198-ban kiadott rendelete alapján. Hiszen mindketten készültek a Szentföldre és szükségük volt a templomos lovagokra. Imre királyt csak korai halála akadályozta

¹ Császár Zsuzsanna - Kovácsné Parádi Katalin: Felnémet kultúrtörténeti értékei és szokás rendszere.

Vágner Lászlóné: 750 éves Felnémet. Eger 2011. Felnémeti Civil Kerekasztal.

² Eddigi források alapján első rendházuk Csurgón volt, egy 1163-ban keltezett okiratban. Zombori István: Lovagok és lovagrendek. 1988. Kozmosz könyvek.

³ Szalay - Baróthy: A Magyar Nemzet története. Budapest 1896.

TÖRTÉNELEM

meg a hadjárat elindításában. Halála után Imrét Egerben temetik el a székesegyházban. Öccse II. András király (1205-1235) részt is vesz az ötödik keresztes hadjáratban. András egyes források szerint tagja is volt a Templomos Rendnek. A hadjáraton részt vett Tamás egri püspök is. Tamás püspök, aki rendkívül militáris egyéniség volt, minden bizonnyal az egri, felnémeti, Templomos Rendház nagymestere (prior) lehetett. András seregeinek távozása után gyakorlatilag Tamás püspök önként vállalta a további harcot a Szentföldön. Sorsa Damiett ostrománál pecsételődött meg, ahol mártírhalált halt. Utódja Kilit (Klétus) püspök került az egri egyházmegye élére. A volt egri prépost, királyi kancellár foglalta végső formába az Aranybullát, amiből a harmadik példányt a Templomos Lovagrend kapta meg a királytól a források szerint. Kilit is szimpatizált a francia származású egyházi rendekkel, hiszen ő alapítja 1232-ben meg Bélháromkúton a ma is álló cisztercita templomot, monostort.

A tatárjárás idején a templomosok becsülettel harcolnak az ellenséggel. Az egri mészárlásból Kilit püspök megmenekül, és Pest felé menekítik megmaradt lovagjai. Így a püspök nem vesz részt a végzetes Muhi csatában. A Muhi csatában mind egy szálíg hősi halált halnak az ott felvonult templomos lovagok Rembaldus de Carano lovaggal, a templomosok nagymesterével egyetemben.

Mint ahogy olvashattuk rendkívül kevés írott forrás maradt meg a templomosok koráról. Ennek oka, hogy a rend igen zárkózottan élt és dolgozott, a helyiekkel nem keveredtek. Kelemen pápa rendelete a Templomos Rend feloszlatásáról tovább rontott a helyzeten. Hiszen a rend betiltása után nyilván a templomosok a legtöbb írott dokumentumot igyekeztek megsemmisíteni. A templomosok értékmegőrzéssel, „banki” kölcsönök folyósításával is foglalkoztak. Ők vezették be elsősorban az útonállókat miatt a váltót. Így biztonságosabban lehetett készpénz nélkül közlekedni, mivel a hiteles váltót az utas a célállomásán pénzre válthatta. Ezek a bizalmi iratok így örökre elvesztek. Ezért a témában más források után kellett néznom.

Ezek a források az épített emlékek és a régészet felé mutattak. A téma folytatása „Pusztuló régészeti kincsek a felnémeti templomdomb alatt” címmel megjelent írás következményei.⁴ Az ott

álló magtár ugyan is Fodor László régész szerint egy középkori kápolnát rejt, amely „keresztboltozatos középkori altemplom, a nyugati falában két sírkő az északi oldalán freskó maradványokkal.” Sajnos ezzel be is fejeződött a történelmi kutatás hivatalos része. Meg kell jegyezmem, hogy felelőtlen hibának tartom, hogy eddig nem történt meg Eger egyetlen eredeti boltozattal ellátott középkori építményének a régészeti, műemlékvédelmi feltárása, kutatása.

I. Felnémeti magtár, kápolna (felnemet.hu)

Ám a közölt fotókról is jól látható, hogy a régész kormeghatározása helyes. Stilisztikailag valóban egy kora gótikus keresztboltozat fedi az építményt. Talán még a francia építészeti hagyományok is kiolvashatók az épület szerkezetéből. Igen, a templomosok nagy építetők voltak. Kiváló „szabad” iparosokat, kőműveseket alkalmaztak.⁵ A felnémeti rendház altemploma, kápolnája egyértelműen a Templomos Lovagrend középkori kegyhelye.

⁴ Nyerges Zoltánné Korózs Györgyi: 750 éves Felnémet.

⁵ Szabadkőművesek.

2. Kápolna keresztboltozata (felnemet.hu)

3. Freskómaradványok a kápolnában (felnemet.hu)

4. Falrészletek a kápolnában (felnemet.hu)

Most jön azonban a már régen beígért, egészen biztos bizonyíték, hogy valóban templomos lovagok kegyhelyével állunk szemben. Ez pedig a

régész által sírkőnek nevezett objektum. Az egyik egy nyolcágú kőbe faragott rózsza. Mi ennek a jelentése? Ez kérem nem más, mint a Templomos Lovagok megszentelt jelképe, a mindenki által jól ismert nyolcágú kereszt.⁶

5. Sírkő a kápolna nyugati falában (felnemet.hu)

Ez a templomosok ruházatán, köpenyén, a skapulárén is látható vörös színű nyolcágú jel.

A következő sírkőnek nevezett objektumon még biztosabb jelkép látható. Egy középkori címermezőbe vésett kehely. Mi ez? Kérem ez nem más, mint a Szent Grál jelképe. A Templomos Lovagrend egyben a legenda szerint a Szent Grál őrzője. Az utolsó vacsorán Jézus urunk ivott a serlegből, majd keresztthalála után Arimathiai József ebbe az edénybe fogta fel sebeiből kifolyó vérének. Józsefet később megvádolták, hogy elrabolta Jézus holttestét, ezért börtönbe vetették. Étlen szomjan tartották napokig, ám mégis életben maradt. Életben tartotta a Szent Grál, melynek őrzője volt.

Egy másik legenda alapján Jézus feltámadása után az angyalok tartották ég és föld között, és a templomos lovagok őrizték a Megváltás-hegyén. A falon látható szív alakú címerpajzs pedig arra utal, hogy a Grál a megtisztult szívszentélyt jelképezi,

⁶ Ez egyben a Boldogasszony nyolcágú csillaga is, amely a pálosok és a templomosok között reguláris hasonlóságot mutat. (szerk.)

az újjászülető lelket, mely képes befogadni a szellem tüzeit. Ez mind látható ma is vizuálisan a jelzett felnémeti kápolnában. Egyértelműen templomos jelképek.

6. Sírkő a kápolna nyugati falában (felnemet.hu)

Ezek után a félreérthetetlen vizuális bizonyítékok alapján bizton állíthatom, hogy ennek a felnémeti középkori kápolnának igen is köze volt a szentéletű harcosok és bankárok titokzatos múltjához. Egyébként I. Károly király kíméletesebben járt el a lovagokkal, mint tették ezt más nyugati országokban. Az 1308. évi pápai határozat alapján a rend feloszlata után a templomosok beálltak a Johannita, illetve a magyar alapítású Pálos rendbe. Talán ezzel is magyarázható, de biztos, hogy nem véletlen a pálosok rendházának megalapítása az Almár-völgyben, mindössze három kilométerre a felnémeti templomos kegyhegytől, rendháztól.⁷ Vannak olyan feltételezések is, miszerint a rend nem szűnik meg, tovább él titokban még Hunyadi Mátyás király (1458-1490) korában is. A néphagyomány „vörös barátoknak” is nevezi a lovagokat.⁸

A templomosok rendházukat Felnémeten is megerődítették a történet alapján minden bizonynyal, szokásuk szerint. Erre királyi privilégiumot

⁷ Itt Fodor László régész vezetésével történt kisebb volumenű régészeti kutatás.

⁸ A meszesi kolostort a környék népe „Veres klostrom néven emlegette mindaddig, amíg a régészek pálos kolostor elnevezéssel indították el a helyreállítását. (szerk.)

is kaptak a hazánk földjére betelepült szászok és vallonok, valamint a történelmi lovagrendek. Ennek az erődítésnek még évszázadokkal később is megmaradt a nyoma. Egy írott forrás arról szól, hogy szabadhadjú csapatok innét zaklatják az egri törököket 1596 után. Erre utal egy metszet az egri vár visszafoglalásának, hadműveleti térképén 1688-ból.⁹ Ezen jól láthatóan és behatárolhatóan, egy négybástyás erőd áll a felnémeti sáncon. Mivel tervezett régészeti kutatás nem volt az egyébként védett Sáncon, így csak a véletlenszerű te-repmunkák adnak kevés további információt. A volt iskola és az új parókia között csatornázási munkák közben falmaradványok kerültek elő. Egy párhuzamosan futó dupla falsor volt megfigyelhető, amely a Sánct utat merőlegesen vágta ketté. Ez a dupla fal szoros a feltételezett rendház irányából futott a domb peremén körbe és az objektum kerítőfala lehetett. A területen számtalan pince és építészeti objektum maradványai kerültek felszínre, de csupán a pincék tömedékelésére a vészhelyzet elhárítására volt lehetőség. Egyébként a környező portákon végzett építkezések és földmunkák során előkerült régészeti leletekről is van tudomásunk. A barokk templom körül ismeretlen korú temető sírjait bolygatták meg különböző csatornázási munkák során. Ez után reménykedhetünk, hogy egyszer tervezett ásás is lesz ezen a történelmi emlékhelyen.

A Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ szerint „jelenlegi funkciója méltatlan az épület történelmi jelentőségéhez.” Ez bizony igaz. Eger egyetlen „boltozott” egyháza, kápolnája többet érdemel. Amennyiben a kutatás, régészeti feltárás bebizonyítja állításomat, akár Nemzeti Emlékhely is lehetne a kétségtelenül középkori építményből. Hazánk mai területén gyakorlatilag nincs tudomásunk ilyen „jól” megmaradt Templomos Rendhez köthető műemlékről. A Budapest Margit-szigeti templomos rendház is, csak csekély romjaiban maradt fenn. A nemzetközi turizmus kiemelt célpontja lehetne, hiszen a Templomos Rend az európai kultúra kiemelt szerves része. Ma is igen sokan érdeklődnek világszerte a templomosok és a Szent Grál eszmeisége iránt. Ezt a lehetőséget a turizmusból élő Eger városának kihagynia nagy felelőtlenség lenne.

⁹ Ungaris Geschich: 1688.

Kuklay Antal

Sárospatak, Árpád-házi Szent Erzsébet szülőhelye

A történelemtudomány paradoxona, hogy miközben az idő előre haladtával a tudomány forrásai, a tárgyi emlékek egyre jobban pusztulnak, elszóródnak és elfelejtődnek, a szemtanúk meghalnak, a fennmaradt emlékek értelmezését pedig egyre jobban megnehezíti a megváltozott életformánk önkéntelen visszavetítése a múltba, az anakronizmus, mégis erről a múltból egyre többet tudunk, mivel a szétszóródott emlékeket összegyűjtjük és egyre több szempontból vizsgáljuk, keletkezésüket, sorsukat és összefüggéseiket feltárva tudásunk egyre inkább diakronikus lesz, azaz egyre pontosabban feltárja az idő rétegeit. Előadásom témája: „Árpád-házi Szent Erzsébet szülőhelye”, példa erre a folyamatra, amennyiben megkísérlem összegezni az elmúlt száz esztendő kutatásainak eredményeit.

Árpád-házi Szent Erzsébet 1207-ben harmadik gyermekként született II. András királyunknak első, Merániai Gertrúddal kötött házasságából. Elsőszülött nővére, Mária, II. János bolgár cár felesége lett. Bátyja, IV. Béla királyunk a konstantinápolyi Laskaris Máriát vette feleségül. Öccse, Kálmán pedig Halics királya és Horvátország hercegeként a krakkói Boldog Saloméval kötött házasságot. Gertrudisz erőszakos halála után András király még két házasságot kötött, melyekből Erzsébetnek három féltestvére született. Jolanthe de Courtenay-tól András és Jolán, Estei Beatrixtól pedig István, III. András királyunk atyja.

A kishercegek és hercegnők személyére általában csak jegyességük és házasságuk idején terelődött rá a figyelem, így születésük körülményeiről és kora gyermekkoruk eseményeiről csak a későbbi mondák és legendák tudósítanak, közkívánatra kitöltve a krónikások által hagyott űrt. Így történt ez Erzsébettel is a nyugat-európai hagiográfiában.

A németországi források hallgatnak születése helyéről, viszont részletesen tudósítanak az eljegyzés körülményeiről. Erzsébet alig töltötte be negyedik életévét, amikor I. Hermann, thüringiai tartományi gróf, elsőszülött fia, Hermann számára

megkéri a magyar királylány kezét. Ebben a korban szokásos dolog volt, hogy az idegen földről hozott menyasszony jövőző férjével együtt nevelkedett fel, hogy így játszva megismerkedhessen új hazája nyelvével, vőlegénye rokonságával, tisztviselőivel és az udvari szokásokkal.

A lánykérésről a követség egyik tagja, Berthold káplán számol be később a *Vita Ludovici* című művében: „A követség nagy pompával kerekedett útnak... Ahol csak átvonult az egyes országokon, mind oda-, mind visszaújtában nagy tiszteletet és udvariasságot tanúsítottak iránta. Így érték el Pozsony megerősített királyi palotáját. Itt nagy tisztelettel és örömmel fogadták őket.” Berthold aprólékosan beszámol a hozományról is: „Gertrud a gyermeknek számtalan arany és ezüst serleget, drága kapcsokat, koszorúkat, koronákat, sok finomművű gyűrűt, ékkövekkel díszített, szépen domborított boglárt, sok tarka övet, szalagot, prémes öltözéket, arannyal átszőtt terítőket és baldachinokat adott útravalóul. Ki tudta volna megfizetni a bíbor selyemből készült császári ágyneműket, amit Erzsébettel küldtek, egyéb értékes házi eszközökkel, felszereléssel együtt, akkora mennyiségben, hogy annak nem volt se szeri, se száma? Ezen kívül finom ezüsből vert ezer márkát és sok minden egyebet. Hozzá még egy ezüst fürdődézsát, hogy abban fürödjön a leányka. Akkora tömeg drágaságot és ékszert, mint amit a királyné küldött leányával, nem láttak Thüringia földjén soha többé.”

Berthold tárgyilagos beszámolójával szemben Erzsébet születését, mint annyi más szent esetében, a legendák csodás elemei övezik:

Wartburg várában, Hermann gróf udvarában 1206-ban dalnokversenyt tartottak. Az öt nemes trubadúr mellett egy egyszerű polgár, Ofterdingen Henrik is részt vett a vetélkedőn. Mivel nem tudták eldönteni, ki legyen a győztes, Henriket elküldték Erdélybe, hogy hívja meg döntőbírónak a híres mágust, Klingsohr mestert, aki jártas volt az asztrológiában és a szellemidézésben, s akinek a magyar király szolgálataiért háromezer ezüst márkát adta. A kijelölt napon, egy év múlva

Henrik meg is jelent Klingsohrral Eisenach kapujánál, majd a tiszteletére összegyűlt nemes urak és polgárok kérdésére, hogy mi újság van arrafelé, megvizsgálta a csillagok állását és kijelentette: „Új s egyszermind örvendetes dolgot hirdetek nektek. Egy szép csillagot látok emelkedni Magyarországon, mely sugarait Marburgba, innét pedig az egész világra terjeszti szét. Tudjátok tehát, hogy ezen éjen Magyarország királynéjának lánya született, ki Erzsébetnek fog nevezetni, s nőül adni az itteni uralkodó herceg fiának. Szent leszen ő és szentsége öröme és vigaszára leszen az egész kereszténységnek.” A Klingsohr által megjelölt napon és órában Gertrud királynő lánygyermeknek adott életet, kit Erzsébetnek kereszteltek. Hermann gróf ettől fogva gondosan érdeklődik a jövődélés beteljesüléséről, míg egy Magyarországról jövő szerzetes elbeszéli, hogy ő négy évig vak volt, s a kishercegnő keze érintésére visszanyerte látását. Ennek hatására Hermann követséget küld Magyarországra, hogy fia, Lajos számára megkérje Erzsébet kezét.

A legenda írójának láthatólag nincs tudomása az idősebb fiú, Hermann korai haláláról, ahogyan a keresztelés szertartását is az ország későbbi fővárosába, Budára helyezi.

A legenda homályából jól kirajzolódik három tény: Thüringiából nézve a magyar király gazdagnak számított, kíséretéhez tudós emberek tartoztak, s a fejedelmi nászok előkészítésében szerepe volt a vándor szerzeteseknek.

A külföldi források legendás elemeivel szemben Laskai Osvát ferences teológus a Hagenauban kiadott *Biga Salutis* című háromrészes prédikációs gyűjteményének *Sermones de Sanctis*, 1497-ben megjelent kötetében pontosan megjelöli Szent Erzsébet szülőhelyét: Apars aestiva részben, a 108. beszédben így ír:

„Quod autem beata Elysabeth per praedicta quaesivit et invenit dei gratiam, sic de ea legitur. Elysabeth Andreae regis Hungariae filia, dum nata fuisset in oppido Sorospathach et in deliciis nutrita, omnia puerilia contempsit, coepitque bonis operibus assuescere, ludas spernere vanitatis. Cum adhuc esset quinquannis, in ecclesia sic in oratione perseverabat, ut eius sodales et ancillae vix eamavellere valerent. Cum autem causa ludi coetaneae eam insequerentur, illaversus capellam fugiebat, ut ex hoc ecclesiam intrandi oppor-

tunitatem captaret.” Azaz: „Hogy pedig boldog Erzsébet a fentiek szerint kereste és megnyerte Isten kegyelmét, erről ezt olvassuk: Erzsébet, Andrásnak, Magyarország királyának lánya míg Sorospathach-on született és pompában dajkáltatott, minden gyermekded dolgot megvetett, kezdte megkedvelni a jó cselekedeteket és megvetni a hívságos játszadozást. Midőn épphogy ötéves volt, a templomban olyan állhatatosan imádkozott, hogy játszótársai és a szolgáló lányok alig voltak képesek onnan elmozdítani. Midőn pedig társai fogócskázás közben kergették, ő a kápolna felé futott, hogy alkalmat találjon a templomba való betérésre.”

Nemcsak a pataki szülőhely az egyetlen mozzanat Erzsébet életrajzában, mely csak Laskai Osvátnál található. Megtudjuk tőle, hogy arra a hírre, hogy Lajos felesége lesz, a fejéről levett koszorút beledobja a forrásba és Istennek ajánlja fel magát. Később pedig, hogy legyőzze undorát a betegekkel szemben, megissza a leprások mosdóvizét.

Jól látható, hogy a tudós ferences szerző birtokában voltak olyan írásművek, melyek mára már elkallódtak vagy elpusztultak. Egy ilyen forrást a Szent Istvánról és Szent Lászlóról szóló beszédekben név szerint is megemlíti: „Legitur in chronica Hungarorum”. Ebből, vagy egy ismeretlen Erzsébet-legendából származhattak a fenti epizódok.

Egyedül Laskai Osvátnál szerepel a „Sorospathach” elnevezés, ez azonban nyilván a német nyomdász tévedése, aki önkéntelen hangzóillesztéssel az „a” betűt „o”-nak, Saros helyett Sorosnak olvasta. Laskai jól ismerte Sárospatakot, hiszen rendjének volt ott kolostora.

Maga a Sárospatak névleg korábban Mátyás király 1458. szeptember 1-i oklevelében fordul elő: prope civitatem Sarospatak, majd a későbbi oklevelekben oppidum Sarospatak szerepel. Korábbi neve, melyet először P. mester, a magyar Anonymus 1200 körül írt *Gesta Hungarorum*-ban olvasunk: Ketelpotaca. Ketel a Katapán, vagy Koppány nemzetség őse. Anonymus szerint Árpád Ketel vitéznek adományozta a Sátorhalomtól a Tolcsva folyóig terjedő földterületet, „melyet most Ketelpatakának hívnak”. Ketel nemzetségéből származott Béla király névtelen jegyzőjének kancelláriai főnöke, Katapán székesfehérvári prépost (1192-1198), majd egri püspök (1198-1216). Ez-

zel magyarázható a Gestának a zempléni tájokról való részletes ismerete. Anonymus azt is leírja, hogy Endre király e birtokot elcserélte Ketei utódaitól, „mégpedig két ok miatt: Először mert a királyoknak alkalmas volt vadászat céljára, másodsor pedig mert felesége (Anasztázia, Jarosláv kievi fejedelem leánya) szeretett azokon a tájakon lenni, minthogy ott közelebb volt szülőföldjéhez”.

Anonymus elbeszélése magyarázat arra, hogy az ő idejében miért volt a pataki uradalom a királynő birtoka. Ténylegesen az is maradt 1390-ig.

A XI-XIII. században a magyar királyok és királynők élete még nem kötődött egyetlen helyhez, állandó székvároshoz. Az ország különböző részein külön birtokai voltak a királynak és a királynőnek. Ezeket a birtokokat udvartartásukkal együtt évről-évre végigjárták, és ott helyben fogyasztották el a birtok termését. Az oklevelek tanúsága szerint így helyről-helyre járva folytatták közigazgatási és diplomáciai tevékenységüket a kíséretükben lévő királyi és királynői tisztviselők segítségével. Különös jelentősége volt ezeknek az erdőbirtokoknak, mivel az itt folyó vadászat békeidőben biztosította a lovagok harcokésztségét, betöltve így a hadgyakorlat szerepét. A szakirodalomban meghonosodott „erdőbirtok” vagy „erdőispánság” elnevezés némileg megtévesztő, hiszen ezekhez a birtokokhoz kiterjedt szántó- és legelőterület, s olykor több tucat település tartozott. Ezek a birtokok ki voltak véve a vármegyei közigazgatás köréből, s közvetlenül a király illetve a királynő felügyelete alá tartoztak. Hasonlóképpen az uraság és kísérete számára itt épült templomok – Nagy Károly centrális aachenipalota templomára utalva – körtemplomok, rotundák voltak, s *capella regia*, azaz királyi kápolna rangban exempt helyek voltak, vagyis ki voltak véve a helyi püspök fennhatósága alól, papjaikat az esztergomi érsek nevezte ki. Az uralkodók ezekre a birtokokra az intenzívebb gazdálkodás érdekében szívesen telepítettek „hospeseket”, vendégnépeket, átvéve Európa egyes túlszaporodott vagy inséges területeinek népfölöslegét. Ezen birtokok központjai a hospeseknek adott kiváltságok nyomán a későbbi időkben is megtartották függetlenségüket és szabad királyi városokká fejlődtek, kedvező feltételeket nyújtva az iparos és kereskedő polgárság, valamint a leteleplő szerzetesek számára.

A pataki erdőbirtok, *comitatus*, valójában jóval túlnyúlt az Anonymus által megadott, az újhelyi Sátorhegy és a Tolcsva patak által behatárolt területen. Magába foglalta a Borsi és Újhely vidékétől Olaszliszka és Szegilong határáig húzódó Zempléni erdőséget, egykori nevén a „Nagyerdőt” (*magna silva*), a Bodrogtközben pedig ezzel párhuzamosan az erekkel, tavakkal, lápokkal, legelőkkel és ártéri erdőkkel tarkított, vadakban gazdag területet.

Kiváló történészünk, Szűcs Jenő aprólékos oklevéltani és topográfiai elemzéssel kimutatta, hogy „a királyi jegyző akaratlanul további tartalmas információkkal szolgál a pataki uradalom korai funkciójára nézve. Művében ugyanis ama útvonal megrajzolásának mintája, ahol Árpádot és hadát vezette be Ungvártól Zemplén és Borsod megyén át az ország belseje felé, nem egyéb, mint a „mozgó” királyi udvar útvonala 1200 körül, hagyományos *via regia* már valószínűleg az ezredforduló óta.” A király kíséretével ezen az úton vonult az ország belsejéből vadászatra a zempléni birtokra, s közben megpihent az Anonymus által Árpád állomáshelyeinek tulajdonított helyeken lévő udvarházakban, ahol lovakat válthattak. A Gyöngyös felől jövő Nagyút Szihalomnál érte el Borsod megye határát, a királyi ménes egyik körzetét. Anonymus fordított sorrendjében Emődöt említi következő állomásnak, majd a Hernád torkolatánál, Muhinál átkelve a Sajón Szerencset és Tarcalt. Ez a terület a királyi pecérek (*caniferi*), a vadászkutya gondozóinak földje volt. A vadászfalkákkal kibővült sereg Bodrogtörést érintésével érkezett meg a pataki udvarházhoz, az erdőbirtok központjához.

Anonymus Szent Erzsébet születésének évtizedében írja a Gestáját, amikor régebbi kancelláriai főnöke, Katapán már egri püspök. Korábban, III. Béla király kíséretében egy-egy vadászat alkalmával mindketten végigjárhatták a *via regia* mentén a királyi szálláshelyek, udvarházak, „*curtis*”-ok sorát és az útba eső királyi szolganepek helységeit, a „villákat”. Zemplénbe, hajdani nemzeti birtokokra érve Katapán elbeszélte a múlt eseményei után érdeklődő beosztottjának az egyes helyekhez fűződő családi hagyományt. Krónikájában azonban Anonymus gondosan elkerüli, hogy megnevezze az útba eső települések korabeli jellegét, hiszen az a célja, hogy rekonst-

ruálja Árpád honfoglaló népének útvonalát, amikor még nem voltak villák és curtisok, ezért leírásában csak hegyeket, folyókat és patakokat említ. Így említi meg Ketelpatakát, mely ugyan nem a Ronyva, a birtokközpont északi határpatakja volt – mint ahogy Anonymus írja –, hanem annak déli határa, a mai Hotyka patak, ahogyan ez a korabeli határjárás oklevelekből kitűnik. Itt volt a halászok telepe, amely Bodroghalász néven a mai napig megőrizte emlékezetét. A település északi részén viszont a királyi erdőőrök laktak, rájuk utal a Végardó falunév. Ma már mindkét település Sárospatak belterületéhez tartozik.

Ahogy egyik régészünk mondta: a Kárpát-medence úthálózata a honfoglalás idejére már kialakult, csupán az aszfaltot kellett ráönteni. Ezért Anonymus útleírása Árpád népe vonulásáról lényegében pontos, csak az egyes állomáshelyeket vetítette vissza jó háromszáz évvel.

Hasonló visszavetítést tapasztalhatunk Laskai Osvátnál, illetve a forrásául szolgáló krónika, legenda, Erzsébet-életrajz, „vita” esetében, amikor a szent szülőhelyét oppidumnak nevezi, vagyis erősségnek, illetve Ketel-potoka helyett Sárospatak-nak. Mátyás korától kezdve ugyanis az oklevelek következetesen csak civitas vagy oppidum de Sárospatak-ról beszélnek. A névváltás, illetve inkább névpontosítás oka az lehetett, hogy a kancellária jegyzői pontosan megkülönböztessék a korábbi, hatalmas, mintegy 30 kilométer hosszú és 15 kilométer széles pataki erdőbirtokot annak várossá fejlődött központjától. Korábban ugyanis a Patak-Potok elnevezést vegyesen használták mindkettőre. Az így keletkezett konfúziót csak Détshy Mihály, a pataki vár tudós kutatója és helyreállítója oszlatta el az 1960-as években, amikor az oklevelek gondos elemzésével kimutatta, hogy a XIII-XIV. századi említések a pataki várról a Sátoraljaújhelytől délre lévő Várhegyen épült erősségre vonatkoznak, amelyet felváltva neveznek castrum de Potok-nak, illetve castrum de Újhelynek. Megállapítását igazolta a pataki vár párhuzamosan folyó régészeti- és építészettörténeti kutatása, mely nem hozott elő középkori régészeti és építészeti elemeket. Viszont az újhelyi vár csak a tatárjárás utáni évtizedekben épült, így semmiképpen sem lehetett Szent Erzsébet szülőhelye. De a pataki plébániatemplom és egyben vártemplom sem tartalmaz románkori elemeket. Ez sokak-

ban megingatta Laskai Osvát beszámolójának hitelét Szent Erzsébet pataki születéséről.

A fordulat 1965 májusában következett be. Az Országos Műemléki Felügyelőség ugyanis elhatározta a sárospataki gótikus plébániatemplom műemléki helyreállítását. A munkálatokat megelőző ásatásokat a Rákóczi Múzeum friss diplomás régésznöje, Molnár Vera végezte, aki szakdolgozatát a magyarországi rotundákról írta. Rögtön az ásatás kezdetén a templomtól tíz méternyire délre rátalált egy körtemplom alapfalaira. A hét méter belső átmérőjű rotundát egy méter vastag fallal meszes habarccsal szabálytalan apró kövekből építették patkóalakú keleti szentéllyel, a szentély falához épített oltárral. Bejárata dél felől volt, melyet két későbbi támpillérrel vettek közre. A rotunda méreteiben, formájában, technikájában hasonló a veszprémi várban 1957-1960 között a székesegyház északi oldala közvetlen közelében feltárt körtemploméhoz. A székesegyházat Szent István legendája szerint Gizella királynő építtette, a körtemplom viszont még a székesegyház előtt megépült. Sárospatakhoz hasonlóan Veszprém is egyike volt a legkorábbi fejedelmi szálláshelyeknek, mely később a magyar királynők birtoka lett. A veszprémi rotundának tehát capella regia, királyi kápolna rangja volt, akárcsak pataki testvéreinek, pontosabban leszármazottjának. A királyi kápolnához fűződő kiváltságok később átszármaztak az erdőispánság területén létesült pataki, újhelyi és bodroglaszi plébániák templomaira is. V. Márton pápa 1418-as búcsúengedélye a Perényiek pataki birtokán hat templomot részesít kiváltságban. Ezek közül a Keresztelő Szent János templom a város, Szent Miklós pedig Bodroglaszi plébániatemploma volt, míg Szent Mihály lehetett a pataki rotunda védőszentje. Ez pedig megegyezik a veszprémi székesegyház titulussal. Szűcs Jenő Sárospatak kezdeteiről írt fentebb említett tanulmányában rámutat: „A harcos arkangyal, akit a korai és a java középkorban elsősorban a pogányok elleni küzdelem patrónusának tekintettek (Nyugat-Európában sok korai várkápolna viselte titulussal), védőszentként népszerű volt különben Patak közeli vagy távolibb környékén is. Ezt a titulust viselte a Taktaközben Tiszaladány, Dél-Zemplénben Zombor és Vámosújfalú, a Bodroglóközben Battyán, a felsőbb zempléni részekben Toronya, Azar és Imre parochiális temploma. Kü-

lönös figyelmet érdemel, hogy a szomszédos várispánság központjában, a Tisza-melléki Szabolcsban a korai plébániaegyház szintén Szent Mihálynak volt szentelve.”

Árpád-házi királyaink, Erdélyt nem számítva, az ország öt részén építettek a maguk és a királynők számára erdőbirtokaikon úgynevezett „magán-egyházakat” (ecclesia propria, Eigenkirche), közöttük a pataki rotundát. Az ilyen templom, mint királyi kápolna (capella regalis) és papja, mint királyi káplán (capellanus regis) ki volt véve a helyi püspök fennhatósága alól, az esztergomi érseknek tartozott engedelmességgel és élvezte a teljes tized-jövedelmet. E jövedelemhez még hozzájárult a terjedelmes javadalmi birtok, beneficium haszna is. A királyi pár tulajdonképpen ezzel jutalmazta udvari papjait, akik a lelkesi tevékenységen kívül egyéb fontos tisztséget is elláttak. A Patakon tartózkodó V. István János pataki plébánost bízza meg, hogy a király által Péter mesternek ajándékozott birtok határait kijelölje, más esetben pedig hogy egy vitás birtok ügyében tanúvallomást vegyen ki. Pál plébánosnak 1339-ben magisteri címe van, s ő a király orvosa: *physicus Domini Regis*. Eugoboi András pedig V. Kelemen pápa különleges engedélyével a királynőnek az orvosa: *medicus Reginae*. Lehetőséges, hogy Gertrudis orvosa is a pataki plébános volt, s ezért választotta szülésre a pataki birtokát.

Az udvari pap, *capellanus regis* háza, a későbbi plébániaház, valamint a királynő szálláshelye a kápolna közelében épült. Több ilyen, királyi kápolna közelében épült királyi udvarházzal adnak hírt az oklevelek *domus regalis, residentia domini* vagy *curia domini regis* névvel illelve azokat. A pataki curiáról hallgatnak a források, valószínűleg azért, mert 1260 után az újhelyi várhegyen felépült *castrum de Potok* lett a királyi szálláshely, a régi udvarház, a *villa de Potok* pedig elvesztette kiemelt jelentőségét, bár megmaradt a templom előtti orsó alakú tér köré rendeződő növekvő város központjának. Ezen, a polgári házakéhoz képest nagyobb telken épülhetett fel az a *pallacium*, palota, mely egy 1529. évi levél szerint a Bodrog partján emelkedett, s azonos lehetett a Bodrog híd közelében lévő „alsó várral”, melyben a mohácsi vész után Pálóczi Katalin lakott. Ezt a telket ajándékozta Báthory Zsófia a XVII. században a pataki jezsuitáknak, akik a rendhá-

zuk mellett kollégiumot és iskolát létesítettek rajta. A jezsuita iskola helyén épült fel a XX. század elején a római katolikus elemi iskola, a Sárospataki Egyházi Gyűjtemény jövődjé otthona, a Szent Erzsébet Ház.

Az Anjou-korra a pénzgazdálkodás elterjedésével megszűnt a magyar királyok és királynők vándor életmódja. Az erdőbirtokokat főúri családoknak adományozták, akik az év elején arany és ezüst ajándék tálak, kelyhek, kupák és serlegek formájában rótták le hálájukat, biztosítva ezzel, vagy kiegészítve a királyi pénzverde anyagszükségletét. Így került a pataki uradalom a Perényi és a Pálóczi-család birtokába, akik a rotundától északra a megnövekedett városi lakosság számára Keresztelő Szent János tiszteletére templomot építtettek, melynek mára csak a rotundához csatlakozó cinterem fala maradt meg. Majd a XV. században a Pálóczi-család növekvő tekintélyének megfelelő hatalmas gótikus templomot emeltek a régi templom helyére. Az új plébániatemplomok örökölték a most már temetőkápolnának használt rotunda királyi kápolna kiváltságait, így a Patakkal együtt várossá fejlődött Újhely plébániatemploma is.

A város híveinek áhítatát fokozta az iskolás gyermekek csengő éneke, mely a liturgia szerves része volt. A középkori városi plébániatemplomok mindegyikéhez hozzátartozott a templom közelében épült, s a plébános igazgatása alá tartozó iskola, ahol a polgárok gyermekei elsajátították a társadalmi helyzetüknek megfelelő ismereteket.

1968-ban Gömöri János, a Rákóczi Múzeum régésze a plébániatemplom nyugati homlokzata előtt feltárta egy középkori épület maradványait, melyet a XVI. századi várfal építésekör bontottak le. Az épület a cinterem falába épített kapuval csatlakozott a templomhoz. Valószínűleg ez volt a pataki városi iskola, ahol 1490-ben, Mátyás király halála évében a mátészalkai csizmadia László nevű fia tanult Kisvárdai János, a krakkói egyetemet járt bakkalaureus rektorsága alatt. Szalkai László, aki később a budai vár apródjainak tanítómestere, majd főkancellár és esztergomi érsek lett, kiemelkedő műveltségét a pataki iskolának köszönhette. Mestere Krakkóból hozott latin nyelvű kódexéből hat füzetbe másolta le időről-időre a soron következő tananyagot, s kiegészítette azt a mester magyarázataival. A füzeteket később bőrbe köttette.

Legrégebbi tankönyvünket, a Szalkai-kódexet ma az esztergomi Főszékes-egyházi Könyvtár őrzi.

Korábban úgy gondolták, hogy a kódex a pataki domonkosok iskolájában készült. Mészáros István pedagógiatörténész azonban könyvben is megjelent kandidátusi értekezésében kimutatta, hogy Szalkai László a pataki plébániai iskola-növendéke volt. Az asztronómiai, zeneelméleti, jogi, irodalmi-poétikai és levélfogalmazási ismereteket tartalmazó anyagból a tanulók elsajátíthatták a deákos műveltséget, amire a városi magisztrátus jegyzőjeként vagy a királyi udvar írnokaként szükségük volt.

A papok, írnokok és iskolamesterek életében különös jelentősége volt a csíziónak, a naptárszámítás tudományának. Ugyanis a templomokban január elsején, a circumcisio ünnepén olvasták fel a változó ünnepek dátumait. A Szalkai-kódex naptára részletes kalendáriumot tartalmaz, a naptárszámításhoz szükséges betűjelekkel és a szentek ünnepeivel. Szalkai a nagyobb ünnepeket piros tintával írta, így a templom védőszentjének, Keresztelő Szent János születésének és fejevételének ünnepét, ami egyébként nem volt országos ünnep. Ez is bizonyítja, hogy a kódex a pataki plébániai iskolában készült. Hasonlóan piros tintával írta Szent Erzsébet november 19-i ünnepét, ami szintén nem volt országos ünnep, és egyáltalán nem szerepelt a jegyzet forrásában, Regiomontanus naptárában. Szent Erzsébet ünnepét tehát kötelező ünnepként ülték meg a sárospataki hívek a középkorban, így őrizték a szent pataki születésének emlékét.

A Szalkai-kódexszel közel egy időben írja prédikációit Laskai Osvát, aki 1490-ben pesti obszerváns ferences gvárdián, 1496-ban esztergomi custos, a központi rendházhoz tartozó zárdák felügyelője, majd provinciális, aztán ismét pesti házfőnök lett. Ő fejezte be idősebb rendtársa, Temesvári Pelbárt *Aureum Rosarium Theologiae* című enciklopédikus művét, a negyedik kötet kolo-fonjában megnevezve önmagát. Viszont saját művét, a *Biga salutist* ugyanabban a hagenai nyomdában névtelenül adta ki, ezért sokáig azt is Temesvári Pelbártnak tulajdonították. Azt hiszem, ez a hallgatás Szent Ferenc szellemében egyfajta elhatárolódás volt az udvari humanista tudósok egymással vetélkedő becsvágyával szemben, s ugyanakkor egy néma fejhajtás, azonosulás a kódexíró

névtelen elődökkel, akiknek annyit köszönhetett. A könyvek iránti különös érdeklődésének a jele, hogy a rend vikáriusa, tartományfőnökeként kidolgozza a rend szabályzatát, s benne a vikáriusnak tartja fenn a jogot, hogy a „jelentős könyveket” – libros notabiles –, azaz a breviáriumokat, miscelaneumokat, beszédgyűjteményeket és nagy értékű könyveket – libri magni praetii – a testvéreknek kiossza, ugyancsak kizárólag a vikárius rendelkezhet bármilyen könyv sorsa felől. Így érthető, hogy művében csak fele részben támaszkodik Temesvári Pelbártnal közös forrásokra, s az is, hogy be tud számolni Szent Erzsébet sárospataki születésének a renden belüli írásos emlékéiről.

Szent Erzsébet özvegyiségében Szent Ferenc ruháját öltötte magára. Így őt a ferencesek saját rendi szentjüknek tekintették.

Osvát testvért a rend Rómába küldi, hogy megújítsa a rend IV. Sixtus által húsz évvel korábban, 1477. augusztus 1-jén kiadott nagy kiváltságlevelét. 1499. március 23-án VI. Sándor neki, a rend vikáriusának címzett levelében erősíti meg a régi kiváltságokat, és egyebek közt elrendeli Szent Erzsébet ünnepének megülését a testvérek számára. Laskai Osvát tehát kiemelten fontosnak tartotta rendjén belül Árpád-házi Szent Erzsébet kultuszát, különösen a szülőhelyén, Sárospatakon, ahol rendjének kolostora volt.

A királyi kegy és kegyesség vonzotta az erdőbirtokra a szerzeteseket. A zempléni Nagyerdő délnyugati részén, Darnóban megtelepedtek a premonstreiek, észak-keleten pedig az újhelyi pálosok. A birtok várossá fejlődött középpontjától délre egy 1238-as oklevél szerint a domonkosok építettek kolostort. Templomukat röviddel az 1235. évi perugiai szentté avatás után szentelték fel Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére. Északon viszont a ferencesek építettek rendházat és templomot már a tatárjárás előtt Szűz Mária tiszteletére. A pataki rendház a konventuális, mariánus tartományhoz tartozott. 1307-ben és 1315-ben itt tartották a rendi közgyűlést, a nagykáptalant.

1448-ban a Pálóczyak Carvajai János pápai követ és bíboros előtt panaszt tettek a pataki ferencesek rendetlen és hanyag magaviselete miatt, ezért a pápai követ elrendelte, hogy a pataki rendházat adják át a szigorúbb irányzatú obszervánsoknak, a szalvatoriánusoknak, akik bosnyák rendtársaik hatására Szent Ferenc szellemében

megújították a rend aszketikus életét és fegyelmét. 1471-ben, amikor a pataki kolostor gvardiánja Szakácsi Máté, már az obszervánsok tartják itt a közgyűlést. Osvát testvér akkor 20-21 éves volt. Nem tudjuk, hogy részt vett-e a nagykáptalanon, de társai föltétlenül beszámoltak pataki élményeikről, vikáriusként pedig később biztosan felkereste rendjének ezt a fontos kolostorát, mely egyike volt a rend tíz anyaházának, őrségének. A sárospataki custodiához tartozott Szántó, Cséke, Homonna, Sóvár és Okolicsány kisebb konventje. Itt mindenütt megünnepelték Szent Erzsébet földi és égi születését, akárcsak az országrész legjelentősebb egyházában, a kassai dómban.

Karácsonyi János, a tudós egyháztörténész Szent Erzsébet születésének 700. évfordulója alkalmával a *Religio* egyházi folyóirat 1907. évi első számában tisztázta a születés helyét. Írásában megemlíti, hogy néhány XIX. századi német szerző Pozsonyt tartja Erzsébet születési helyének.

„A hirtelen dolgozó német történétírók – mondja ironikusan – azt gondolták, hogy azon város, ahol Erzsébetet a thüringiai követnek átadták, volt az ő szülővárosa is. De ha tekintetbe vesszük, hogy Szent Erzsébet születése és átadása közt négy év telt el, mindjárt látjuk, hogy az átadás színhelyéből a születési helyre következtetni egyáltalában nem lehet.”

A német történészeknek nem volt fogalmuk árpád-házi királyaink vándorló életmódjáról, s arról, hogy négyéves korában Erzsike már végiglovagolta anyja és dajkái ölében az egész országot és hogy számára a ló mindvégig szülőföldje emlékét jelentette, innen eredt heves lovaglószenvedélye, amit olyan fejcsóválva néztek a wartburgi vár német dámái.

A pataki polgárok és a vár birtokosai szeretettel őrizték kedves szentjük születésének emlékét. Róla nevezték el a várnegyed utcáját, neki szentelték a Franz Eybl szép oltárképével díszített várkápolnát. A közelmúltban *Árpád-házi Szent Erzsébet Történelmi Társaság* néven egyesületet alakítottak a szent életének tudományos kutatására és karitatív tevékenysége folytatására. Munkájuk eredménye, hogy lefordították és a Szent István Társulattal közös kiadásban megjelentették a Szent Erzsébet életére vonatkozó 13. századi forrásokat. A magyar néphagyomány pünkösddőlője máig őrzi a középkori misztériumjátékok emlékét,

amennyiben a szentté avatás napján két fiatal – a pünkösdi királynő és király – évről-évre eljátszotta Erzsébet és Lajos történetét. E szokást felújítva a pataki polgárok a Társaság szervezésében pünkösdvásárnap korhű ruhákba öltözve történelmi menetben járják végig a város utcáit, pünkösdhétfőn pedig ünnepi szentmise keretében körmenetet tartanak Szent Erzsébetnek az Admonti Benecés Apátságtól kapott ereklyéjével a beszélő kövek között, amelyek – hála a történészek munkájának – napjainkban megszólaltak és kilenc évszázad távolából hirdetik őseink szenteket termő áhítatát.

BIBLIOGRÁFIA

- DÉTSHY Mihály: Sárospatak vára. Sárospatak, 2002. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei 43.)
- GÁBRIEL Asztrik: Szent Erzsébet magyarsága nyugati szemmel. = *Regnum* Egyház-történelmi Évkönyv. Bp., M. Katolikus Történelmi Munkaközössége. 1937. 80-96. p.
- GERVERS-MOLNÁR Vera: A középkori Magyarország rotundái. Bp. Akad. K. 1972. (Művészettörténelmi füzetek 4.)
- HORVÁTH Richárd: Laskai Ozsvát. Bp. Sárkány ny. 1932.
- JÓNÁS Ilona, SZ.: Árpád-házi Szent Erzsébet. Bp. Ecclesia K. 1997.
- KARÁCSONYI János: Szent Erzsébet születéshelye. = *Religio*. 1907. 1. sz. 4-6. p.
- KARÁCSONYI János: Szent Erzsébet születéshelyéről. = *Religio*. 1907. 4. sz. 57-59.p.
- KARÁCSONYI János: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. 1-2. köt. Bp. M. T. Akad. 1922.
- KIEL, Elfriede: Die grosse Liebende St. Elisabeth. (*A szeretet nagy szentje Árpád-házi Erzsébet.*) Bp. Szt. István Társ. 1970.
- LABAN Antal: Az Árpád-házi szt. Erzsébet-legendák irodalmunkban. Bp. 1907.
- Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről. Szerk. J. Horváth Tamás és Szabó Irén. Bp. Szt. István Társ. 2001. (Középkori keresztény írók 3.)
- MÉSZÁROS István: A Szalkai-kódex és a XV. század végi sárospataki iskola. Bp. Akad. K. 1972.

MEZŐ András: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Bp. METEM. 2003.

MONTALEMBERT, Charles de: Histoire de sainte Elisabeth de Hongrie, duchesse de Thuringe. (*Magyar Szent Erzsébet thüringiai hercegnő története.*) Eger, Érsek-Lyceumi ny. 1862.

SZABÓ György Piusz: Ferencrendiek a magyar történelemben. Budapest. Budapesti Hírlap ny. 1921.

SZŰCS Jenő: Sárospatak kezdetei és a pataki erdőuradalom. = Történelmi Szemle. 35. évf. 1993. 1-2. sz. 1-57. p.

Székelgy Gyöngyi

„Angyali alázatosságban”

Árpád-házi Szent Erzsébet életszentségének egy-egy mozzanata és üzenete,
mely fellelhető mesében, legendában vagy balladában.

„Virágok közt akkor egy völgybe értél
Mely nem beszűkült: éppen hogy kitárult.
Ezer keelybe kéklő, csöndes ég fért
S arany porzókon fényes napsugár gyúlt.
Harmat hullott hófehér falakra
S csengett, csengett egy kis templom harangja.

És elsimult, mint fűszálak a réten
Sok haragom, gyötrő szenvedélyem.
Vágyaimból nem maradt, csak ennyi:
Virágillat vagy harangszó lenni.
Sajgó szívvel a templomot kérdem:
Mi a neved? S ő megcsillan szerényen.

Felszenteltek Erzsébet nevére
Mert itt történt, hogy kenyeret osztott
S piros rózsa hajlott, mint a vére
Mert a kenyér a szívéből foszlott
Mikor felelt a feddő kérdésre
Mit rejtene, mit takar köténye.

(Kozma László: Szent Erzsébet legendája)

Kozma László legenda részlete összefoglalja
Árpád-házi Szent Erzsébet szentségét. Bemutatja,

számomra érthetővé teszi, azt a víz és fény együtteséből létrejött, teremtett szerves égi és földi világot, melynek az alapja az a mag, amelyből kisarjazott Magyarország virágcsodája, Árpád-házi Szent Erzsébet.

Árpád-házi Szent Erzsébet huszonnégy évet élt. Mária Menybenemelésének Szent Hármasságában teljességgel megélt (8x3 év), életének minden pillanata egy-egy misei rangú mese elem. Olvasva a róla készült elemzéseket, önéletrajzokat, beszámolókat, a csodákat rögzítő jegyzőkönyveket, teljesen a jóság, a tisztaság szigetén érzem magam, egy csuda világban. Felemelőek a szép szavak, a csodák, az áradások fátyolának integető, lebegő képei, de vajon mi van mögötte? Szerintem minden ember jónak születik, minden emberben benne van a segítési vágy, szándék, a szomszéd, a lesüllyedt barát, családtag felemelése, a rászoruló, a beteg szép szavakkal, türelemmel, vagy tettel való megérintése. Engedjük-e élni ezt a tulajdonosságunkat? Bizonyosságtevők járnak előttünk, akik mutatják az utat, de követjük-e Őket? Lehet, hogy csak „jobb” napokon segítünk? Vagy egy-egy ünnepnapkor oda dobva egy morzsát, egy mosolyt és várva érte a fizetséget, a köszönetet, a hálát? Miért csak a „kiválasztott” tud az önzetlen segítség, az önfeláldozás ilyen fokára eljutni? Mi kell ahhoz, hogy az ember feladja a kényelmét, biztos, meleg fészket és a magában megtestesülő fizikai létben gyökerező vágyát, önmagát állandóan korholva, ostorozva, azért hogy lelke teljes melegével segíthessen embertársain, mosolygó, megbékélt arcú? Talán annak felismerése, mit János apostol hirdet: „...a világosság a sötétben vala csak az

nem ismerte fel Őt...”? Sajnos, ma még nem tudom, talán csak sejtem a pontos választ, pedig példaképekkel, legendákkal, csodákkal találkozom olvasmányaimban és a valóságban is. Megérintett Assisi Szent Ferenc, Don Bosco, vagy éppen Bőjte Csaba testvér, aki élő példakép és születésének 800. évfordulója alkalmával életútjának megismerésével, most Árpád-házi Szent Erzsébet közelsége is. Szent Erzsébet által egy sűrített világ tárult elém, ahol szinte minden mozzanat mese-szerű, nehezen elképzelhető mai világunkban. Képtelenségnek tűnik ma egy négyéves kislányt útjára bocsátani egy idegen országba, idegen emberek közé, idegen neveltetésre, idegen ember jegyesének. És mennyi bölcsesség, konokság, a szó jó értelmében, elkötelezettség volt a kislányban, hogy a sok idegenség ellenére is meg tudott maradni egy kedves, Istenhívő, Istent szerető kislánynak, aki, ha nem is irányították, figyelmeztették ismerte kötelességét. A legizgalmasabb játék közben sem feledkezett meg az imádság szentségéről, betartásáról. Milyen tűz égett a kislány lelkében? Tudott embert is szeretni ugyanolyan lánggal, tisztasággal, Lajosban igazi társra találva. Milyen láng égett Erzsébet lelkében, hogy a hitvesi ágyból bármikor képes volt kikelni és Istenhez fohászzkodni, akár a hideg padlón feküdve, térdepelve. Ezt tetőzi az az érzés, hogy bár a szíve csordultig tele van szerelemmel, nem bújik el a kielégült, nyugodt mosolyok világában, hanem végzi önmaga által meghatározott kötelességét. Meglátja, felismeri a szomorú szempárokat, észreveszi a palotán kívül élő emberek nehézségét, nyűgét és a segítségi vágy, feladat megkeresteti, felfedezteteti Vele a leginkább rászorulókat.

Számomra a másik nagy csoda az a teljes önzetlenség, mely a magam önzésével való szembenállás, harc, hiszen itt tapasztalom, hogy még abban az esetben is adok, amikor már elfogytak tartalékaim és megszűnt az a minimum is mely megélhetésem biztos záloga. Képes lennék-e ilyen adakozásra? Vajon milyen sugár, milyen erőforrás kell ahhoz, hogy ilyen tulajdonságok birtokosa legyek? Talán, nem vagyok az egyedüli erdélyi ember, akit érdekel az otthon minden híre, története. Úgy érzem, ha már ezt az utat választottam, segítenem kell az otthon maradottakon, ebben nem csak a szorosán vett család, a baráti kör tartozik, hanem a számomra ismeretlen, de „otthoni” rá-

szoruló emberek is. Hogy ezt megtehetem, Bőjte Csaba atyának köszönhetem. De vajon tudnék-e teljesen meztelenségig vetkőzni, hogy segíthessek? Vajon elérhető-e, megismerhető-e világunkban ez a csoda? Születnek-e még ennyire önzetlen emberek?

Edmund Blair Leighton: Árpád-házi Szent Erzsébet kenyeret oszt a szegényeknek

Ezért jó, hogy ilyen őseink vannak, hiszen előbb-utóbb csak elkezdünk foglalkozni múltunkkal, találkozunk a csodákkal, a példaképekkel és legalább ilyenkor elgondolkodunk. Így teszem én is, elgondolkodom saját lelkem rezgésein, saját világom rezdülésein. A jó példák kellenek, hasznosak és remélni tudom, hogy ettől szebb és jobb lesz nemzetünk, közösségünk. Nemzetünknek is meg kell szenvedni a megtisztulásért, a felemelkedésért és mi is egyenként tagjai vagyunk nemzetünknek. A mogyoróvessző, a varázspálca megérinti lelkünket, és a csoda bekövetkezik. Árpád-házi Szent Erzsébet nemcsak nemzetünk szentje, hanem a tisztaság, erény és a Beginaság szimbóluma, mely Európa más népeit is megérintette. Különösen Németföldön ismert, hiszen Tübingiában két évtizedet töltött. Emléke, csodái, jósága, egyszerű tiszta lelkiségén keresztül megérintette az ottani meséket, történeteket, leírásokat is. Bár a mese formája, a hősök szerepköre, a cselekmény

menete kicsit más, mint a magyar népmesében, de Szent Erzsébet Istenhitben testet öltött magyarságának magságából fakadó csírákat, az Ő életszent-ségének útját, tetteit fedezzük fel itt is, ott is mesei alakban megjelenve. Úgy érzem, hogy népmeséinkben a szegény lány szerénysége, jósága, szorgalmassága, leleményessége, okossága mind-mind kicsit róla szól, mint az Istenhit testet öltött bizonyosságáról mintázott követhető és követendő tulajdonság. A szegény árva, vagy félárva lány, ha elindul szerencsét próbálni a fent említett tulajdonságai miatt, gazdagon tér haza, a családi fészekbe. A dölyfős, lusta, rosszindulatú, csak a hasznát leső lány viszont megalázva, megverve, szégyenkezve tér vissza útjáról. Ezt példázza: Az özvegyasszony leánya és az özvegyember leánya című népmesénk is. Az özvegyember leánya a jóság, a szorgosság, a segítőkészség, a másokért való lemondás megtestesítője és ezért siker kíséri útját. Az özvegyasszony leánya lusta, rosszakaratú, haszonleső, nem tisztességtudó ezért nem koronázza siker vándorútját. A mesékből nem derül ki, hogy a negatív hős tanul-e kárából, de nem ez a fontos, hanem az, hogy az olvasó, a mesét hallgató felismerje a lehetséges utakat. Szabad akarata szerint választhasson a sötétség és a világosság közt belátva, hogy ha ezt a tiszta világot felismeri és megtanulja, akkor érdemes így élni és jónak lenni.

Találtam még egy mesét, amiben szintén Szent Erzsébetet véltem felfedezni, ez a Rózsát nevető Királykisasszony (Magyar mese és mondavilág – Benedek Elek). A királynak csudaszép leánya volt, aki ha nevetett rózsák hulltak a szájából, s ha lehúzta a cipellőjét, s mezítláb ment az úton, minden lépésére egy csengő arany termett. Ami érdekes, hogy a király országában nem volt szegény ember, mert a királykisasszony, ha szegényt látott, mindjárt lehúzta a cipellőjét, s csak úgy perdült lába nyomán az arany. Nagy híre volt a királykisasszonynak kerek e világon. A boldogságért, a szerelemért a rózsát kacagó királykisasszonynak is meg kellett küzdeni, szenvedni. A harc, a szenvedés jól végződött, győzött az igazság.

Érdeemes figyelni a rózsára, a gyöngyre, az önzetlenségre, a szegények megsegítésének a motívumára, mely elvezet Szent Erzsébet világához. Igaz, hogy Erzsébetnek nem nevetés közben hulltak a rózsák szájából, de a rózsák csoda háromszor is

megmentette becsületét. Egyes leírások szerint, amikor édesapja, II. Endre, más leírás szerint férje, II. Lajos és sógora kérdőre vonták, hogy mit visz köpenye alatt, vagy kosarában, Ő rávágta, hogy rózsát és valóban rózsává vált az ott rejtgetett szegényeknek szánt kenyér. A szegények megsegítésének számos egyéb példáját ismerjük életből, mint ebben a mesében is látható, hogy a mesehős segítette a faluban élő szegényeket.

„Erzsébetet angyali alázatosságban, odaadó szeretetben és önmegtágadásban senki sem múlta felül. Az Ő alakja, megvilágítva a csodák fénye által, besugározza az időket, és melegítő fényével mindenkor jótékonyan fog hatni azokra, kik szeretik az igazat, szépet és jót. Nem azért oly nagy az ő hatása, mert fényes és magas származású, hanem mert egész életében saját szíve által ösztönözött, rokonainak ellenzése és üldözése dacára teljesítette szolgálai kötelességeit; s mindezt szívesen és eltűrve mindazon kimondhatatlan testi és lelki fájdalmakat, melyek ez életmóddal karöltve jártak.

Franz Joseph Dobyaschofsky
Árpád-házi Szent Erzsébet

Erzsébet élete minden keresztény embernek bő anyagot szolgáltat arra, hogy iparkodják követni példáját. S ha nem bírjuk is elég erővel követni őt azon rögzös pályán, melyen ő járt, ha nincs is annyi önmegtágadás bennünk, hogy a megaláztatásokat az övéhez hasonló lelki örömmel viseljük

el, ha nem tudunk is lemondani az anyagi jólétről, mellyel talán az Isten megáldott, ha testi erőnk nem volna is elegendő a betegetek annyira ápolni mint ezt ő tevő, egyben mindamelllett is kivétel nélkül követhetjük őt: a szegények iránt való jótekonyságban. Ő ne vonjuk meg tehát segélyünket azoktól, kik azt igénybe veszik, és gondoljuk meg, hogy az Úr mondá: „amit egynek tesztek a legkisebbek közül, azt nekem tettétek.”

(Dr. Toldy László: Magyar Szent Erzsébet élete Budapest, 1875)

Árpád-házi Szent Erzsébet belső, mély és meghitt, jó kapcsolatot tartott fenn az égi Szent családdal, mely teljesen egyéni és mégis a teljes emberiség megváltásához vezető út volt. Ő nem apácából lett szent, hanem édesanyaként, egyben vállalva a házasság szentségét is. Az Árpád-ház tagjainak, ősi gyökereik tudatában a Hunor-Magor kölcsönös szerelletes szeretetben létező áldozatvállalása teremti meg az égi Szent családdal való közvetlen kapcsolatot. Ez az áldozatvállalás nem a szenvedésről, hanem a teremtővel való szerelletes örömteli egyesülésről szól. Ezt példázza Szent Erzsébet szimbólumává vált rózsza is, mivel a rózsza minden egyes szirma két fénycsepp egyesüléséből

megtestesült szi(ű)-vet ábrázol. Erzsébetnek erről a szeretetről kellett tanúbizonyságot tennie és utat mutatnia, annak ellenére, hogy a thüringiai rokonok ezt nem értették meg, hiszen a Teremtőhöz vezető úton ők még csak a Káin és Ábel vagy a Romulus és Rémus egymást feláldozó útján jártak.

Jézus testi szenvedéseit és teljes üdvtörténetét, a magyar ember imáiban és cselekedeteiben átéli, mint ahogy Szent Erzsébet életútjában, valamint a mai napig mondott archaikus imádságában is erre utal „...Én lefekszem én ágyamba, mint Úr Jézus a koporsóba...” és tudja, hogy aki hasonló sebeket, szenvedést lát embertársain, annak segítenie kell.

Számomra, ez Szent Erzsébet üzenete, amely meséinkben, legendáinkban és balladáinkban Róla és Tőle megmaradt, hogy a romlott mai világunkban a szemünkön lévő szürke hályogtól megszabadulva, ne tükör által homályosan, hanem közvetlen hozzá fordulva rátérhessünk az általa mutatott, Teremtőhöz vezető ÚT-ra, mely által a szeretetteljes egyszerű hétköznapiak is a Teremtővel való szerelletes örömteli egyesülés pillanatairól szólhatnak.

Varga Lászlóné

Ludwig Bechstein: Nyárfalevél

Meseelemzés, melyben Árpád-házi Szent Erzsébet életének egy-egy mozzanatát fedeztem fel, sorsának csillagképét, szentségének különleges, senkiéhez nem hasonlítható jellegzetes voltát

L. Bechstein 1801-ben született Weimarban. Sikeresen végezte tanulmányait, s már fiatalon verseket, elbeszéléseket írt. 1823-ban pedig „Thüringiai mondák” címmel közre adta első gyűjtését is. Könyvtárosként dolgozott, s e mellett meséket gyűjtött, de írt is. Elődje volt a Grimm testvérpár, de míg Grimmék hűségesen lejegyzetelték a szájhagyomány útján fennmaradt és terjesztett meséket, addig Bechstein, irodalmi alkotássá formálta – választékos kifejezések, részletesebb környezetrajz, közmondások, bibliai idézetek felhasználásával. Benedek Elek meséi mellett az Ő meséit is szívesen olvastam, kislánykoromban.

A Nyárfalevél című mese főhőse egy zsenge, fiatal leány, Krisztinka, aki fiatalon árvaságra jut, testvérével, Jánossal együtt.

A két testvér elszakad egymástól, a kislány jó emberekhez kerül, a fiú pedig szolgának szegődött egy gazdag grófhoz. János, szeretett testvérenek a képét megfestette és messze, idegenben gyakran elővette és nézte, majd megcsókolta. A gróf megkedvelte a szolgáját, mert igen derék, szorgalmas legény volt. Észrevette, hogy gyakran nézi a képet, ezért megkérdezte, hogy kinek a képét nézi? A fiú elárulta, hogy a húga arcképe ez. A gróf, látva, hogy valóban egy gyönyörű szépség, mondta a fiúnak, hogy ha ilyen jó is, mint amilyen szép, akkor feleségül veszi. Befogatott a hintóba és a dajkáját elküldte a lányért. A kislány, aki időközben nagylánnyá cseperedett, igencsak megörült bátyja hívásának és azon nyomban felült a hintóra a dajka mellé és útnak indultak a kas-

télyba. Vele ment Nyárfalevél a hűséges kutyusa is, akit kölyökkorában mentett ki a folyóból, s azóta egy pillanatra sem hagyott el.

Krisztinka boldog volt, és sejtelve sem volt, hogy a dajka gonosz tervet eszelt ki ellene. Egy folyó hídjára értek, ahol a dajka megkérte a lányt, hogy hajoljon ki a hintóból és nézze meg a folyóvízben úszó sok-sok aranyhalat. S mikor ezt megtette, a dajka kilökte és a folyóvízbe zuhant, amely elnyelte testét. A kocsis ezt észre sem vette, hajtott tovább, amíg egy itatóhoz nem ért, ahol a lovakat megittatta. A dajka ezen a helyen már előzetesen elbújtatta a csúf, pártában maradt hűgát, akit Krisztinka helyére beültetett. Amikor megérkeztek a lány arcát sűrű fátyol borította. A gróf kérésére azt válaszolta, hogy fél évig nem veti le, mert fogadalmat tett. A gróf bízott János szolgájában, az esküvőt megtartották, de ezután, kiderült, hogy a lány csúf volt, mint a sötét éjszaka. Éktelelen haragra gerjedt, hogy így becsapták és Jánost a tömlöcbe vetette, a lány képét pedig a füstös kéménybe. Teltek a napok és egy éjszaka az ajtón álló különös dolgot látott.

A kastély kapujánál megjelent egy csodálatos tündérlány, kinek zöld fátyol volt a ruhája, vízi nefelejcsből font koszorú a fején és kiskutyáját szólította: Nyárfalevél, Nyárfalevél!

A kutyus, aki szomorúan ott hált a kapuban, – a gonosz dajka nem engedte be a kastélyba – odaszökkent a tündérlány mellé és emberi hangon felelt:

- Itt vagyok édes gazdám, Krisztinkám!
- Hol az én édes bátyám?
- Vasban-lánchban, börtön mélyén!
- Hol a képem?
- Füstön függ!
- Hol a dajka húga?
- Nyugszik a gróf nyoszolyáján.

A tündérlány sóhajtva mondta, hogy ő a vízi-tündérek birodalmából jött, de már csak kétszer jöhet el, ha nem lesz aki megváltsa őt, nem lehet többé földi leány. Ezzel eltűnt, az ajtónálló pedig nem szólt a grófnak, mert azt hitte, hogy álmodik.

...de a következő éjszaka, ugyanígy megtörtént minden. Most már a grófnak is elmondta, aki a harmadik éjszaka már várta a kis vízitündér megjelenését.

Nem sokáig kellett várnia, de mielőtt újra eltűnt volna, a kis tündérlányt a karjaiba zárta, aki-

ról lefoszlott a tündérfátyol és ott állt földi ruhában, gyönyörűen, Krisztinka.

Elmesélte, hogy a gonosz dajka belökte a folyóba, a vízitündérek mentették meg az életét és ajánlották fel neki, hogy háromszor visszajöhet a földi világba, s ha van, aki megváltja, akkor maradhat, ha nem, akkor örökre vissza kell térnie. A gróf most már mindent értett, Krisztinka bátyját kiszabadította, a dajkát és hűgát pedig a helyébe záratta.

Ez a mese tartalmában és tanulságában szinte azonos a feketeerdei mesékkal, melynek ihletője Árpád-házi Szent Erzsébet volt, aki a középkori nőideált testesítette meg, aki a szíriuszi csillagsorsot élte. Életének első felében gyönyörű szép nő, boldog, szerelmes asszony, odaadó anya, okos, jóságos, emelkedett szellemiségű nő, de életének második felében – a hanyatló szakaszban, miután szerelmes párját elveszíti – a küzdelmes életet választja, – „segítője” Konrád, a gyóntató papja – 7 stáción keresztül jutva lemond mindenről, ami a boldog élethez kötötte, lelkileg kiüresedve végül a boldogtalanságba belehalt.

A mesénk főhőse is egy árva kislány, aki az asszonyi sors eléréséig át kell élje a beavatás stációit.

Krisztinkának már a neve is utal jóságos természetére és szépségére.

Az ő „segítője”, aki a próbák elé állítja, a gonosz dajka.

Segítője egy kis állat, egy kutyus, aki emberi hangon beszél.

A tündér birodalom, – jóságos lelkét a vízi-tündérek fogadták be.

A földi létbe, csak valakinek az áldozatkész-sége hozza vissza.

A mesében ott a titok, amit az ajtónálló árul el.

A titok feloldása meghozza a beteljesedést is.

A gróf karjába öleli a tündérlányt, aki a szeretet megnyilvánulásától ismét földi lény lesz.

Az igazságszolgáltatás is megtörténik: a rossz elnyeri jutalmát.

Krisztinka sorsa is szíriuszi csillagsors, csak fordítva, mint Erzsébeté, az ő életébe most kezdődik a Boldog asszonyi sors.

Scheffer Miklós

MEGSZÓLAL A SZENT KORONA

Üzenetkeresés a Korona-szentek neveinek elemzése által

Mint már oly sokan, sokszor megtették különböző könyvek, tanulmányok, cikkek hasábjain, ebben a rövid írásban én is a Szent Korona üzeneteinek kiolvasására teszek kísérletet.

Valahányszor koronánk csodálatosan kidolgozott szent alakjainak zománclemezeit szemlélem, az az érzés fog el, hogy a képek és felirataik valami nagyon fontos és komplex üzenetet akarnak intenzíven tolmácsolni. Ezt úgy értem, hogy a legkevésbé sem elhanyagolható szimbolikus jelentésrétegeken túl, konkrét szövegesen kiolvasható tartalmat sejtek a képekbe és felirataikba zárva. Ezúttal egyszerű és magától értetődő módszerként, a szentek neveinek jelentéstartalmán keresztül igyekszem az üzenethez hozzáférni.

Az akadémia mellett elkötelezett kutatók sokszor hangoztatják, hogy őstörténeti, vagy koronakutatási témában nincs hivatalos álláspont, erre nem hivatkozhatunk. Tegyük fel, hogy így van. Egy kérdésben mégis határozottan elkülönülnek az úgynevezett alternatív vonalat képviselő kollégáiktól. Mégpedig abban, hogy nézetük szerint a Szent Korona két egymástól teljesen független darabból lett összeállítva. A rajtuk szereplő feliratok

nyelve alapján nevezik a két részt „corona graeca”-nak (görög korona, értsd: abroncs) és „corona latina”-nak (latin korona, értsd: keresztpántok).

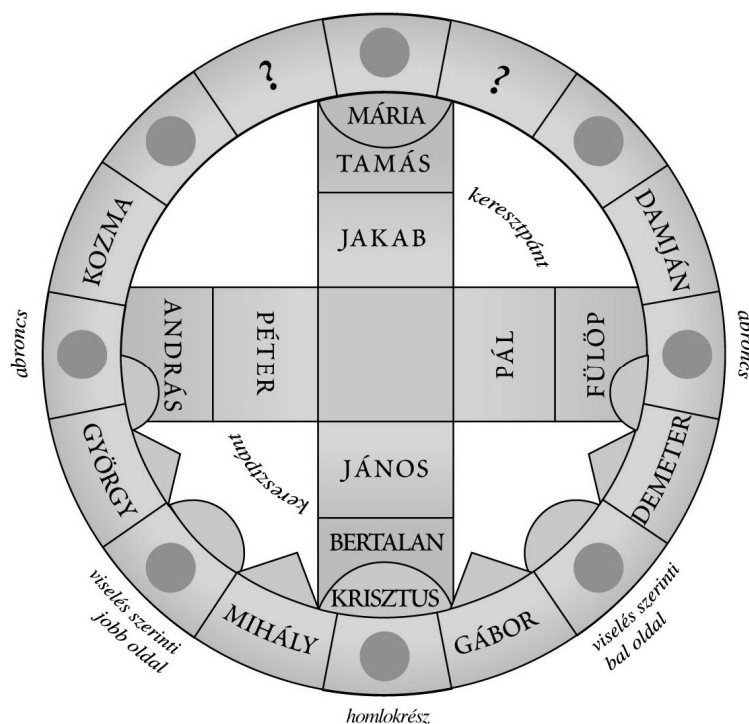
Ez utóbbi elnevezéssel legalább két gond van:

1. a keresztpántok önmagukban nem működhetnek koronaként,
2. a rajtuk feltüntetett apostolok neveinek több köze van a görög nyelvhez, mint a latinhoz.

A latinhoz való kötődést csak a szentek neveinek latinos írása mutatja, valójában vagy görög eredetűek, vagy görög formában, görög nyelvi közvetítéssel épültek be az európai köztudatba. (Mellesleg dr. Tóth Judit nyomán jómagam is rámutattam, hogy a koronán János apostol nevét jelző betűket görögül tökéletesen lehet olvasni.)

Vizsgáljuk meg mindjárt közelebbről a keresztpántok apostolneveit jelentéstani szempontból!

A mellékelt sematikus rajz mutatja a szentek elhelyezkedését a koronán. Most csak a pántokra koncentrálna sorra vesszük a nevek eredetét és jelentését.

Szent János

Héber név, eredeti formája *Jóhánán*. Jelentése: *Isten kegyelmes*, görög változata: *Jóannész*.

Szent Pál

Az egyetlen valóban latinból eredeztethető név. *Paullus* annyit mint *kis, kicsi*.

Szent Jakab

A héber *Ja'aqób* azaz *Jákob* névből származik. Jelentése: *sarok(nak lenni), sarkozó*. Görögösen: *Jakóbosz*.

Szent Péter

Görög szó, *petrosz* annyit jelent: *kőszikla darab*

Szent Bertalan

Az arám *bar* és a héber *talmaj* szavak összetétele. Jelentése *barázda fia*. Görögül: *Bartholomaiosz*

Szent Fülöp

Görög név, eredeti hangzással: *Philipposz*. Jelentése: *lovat kedvelő, lószertő*.

Szent Tamás

A héber *tá'óm*-ból ered, jelentése: *iker*. Görögül *Thómasz*.

Szent András

A görög *Andreasz* név szinte hangazonos megfelelője. Magyarul: *férfi*.

Elmondható tehát, hogy bár a nevek egy része héber eredetű, mégis (Pál kivételével) az összes görög formájában épült be a köztudatba. Következésképp nem sokat ér a „latin korona” koncepció, mert a Szent Korona – legalábbis feliratainak többségében – nem nagyon lehet más, mint görög.

Ezután vegyük vizsgálat alá az abroncs szent személyeinek neveit is!

A Szent Korona pártázatának közepén a trónon ülő Jézus Krisztus képét látjuk. *Jézus* a héber *Jésúa'*-ra megy vissza, *Ő megmentő* jelentéssel. *Khrisztosz* görögül *felkentet* jelent, a héber *Massiah* (*Messiás*) megfelelője.

Mihály arkangyal

Héber eredetű név (*Miká'él*), magyarul: *Ki olyan, mint Isten?*

Gábrriel arkangyal

Héber név. Értelmét illetően forrásaim eltérnek egymástól. A széles körű változat szerint *Isten embere* vagy *Isten ereje*-ként fordítják, de a tudomá-

nyosabb igényű irodalom *Uram, az Isten-ként* határozza meg.

Szent György

A *Georgiosz* görög eredetű név, annyit tesz, mint *földműves*. Két alapgyök a *ge* = *föld* és az *erg* = *működik, munkálkodik* kapcsolata.

Szent Demeter

Eredeti görög alakban *Démétriosz*, jelentése a források szerint: *Démétér istennőhöz tartozó*, vagy *Démétérnek ajánlott*. (Démétér a görög mitológiában a föld, földművelés, és a termékenység istennője. Egyesek a nevet *Földanyának* fordítják.) Az értelmezések egy leheletnyi pontosításra szorulnak. Démétér neve két görög szó összetétele, a *dé*-gyök, ami *kötést, kötve levést, köteléket* jelent, a *métér* pedig *anyát*. Ezért *Demeter* körülbelül annyit: *dé+métér* = *anyához kötött, anyához tartozó, anyának ajánlott*. Valószínűleg nem (csak) a szülőanyához, hanem egy égi személyhez kapcsolva.

Szent Kozma

Az összes közül talán e név bír a leggazdagabb, legösszetettebb jelentéssel. *Kozmasz* a görög *kozmoszra* vezethető vissza, elsődleges jelentése *rend, rendszer, szabályosan, szépen elrendezett*. Püthagorasz a világmindenségre, az égre használta, annak tökéletes rendjére célozva. Későbbi korokban már *ékesség* értelemben is előfordult, nyilván ami *tökéletesen rendezett az ékes* is. Aztán mindinkább a *világ* jelentése kezdett dominálni. Fontos megemlíteni, hogy a magyarban a *világ* szó, a *mindenségen* túl a *fényt* is jelöli. *Én vagyok a világ világossága*, mondja Jézus. A névmagyarozatok *Kozma* nevének sajnos csak az *ékes, díszes* jelentésréteget hozzák.

Szent Damján

Görög eredetiben *Damianosz*, fordítását a különböző források bizonytalanul adják meg. Mondják *szelídítőnek*, de *népből származónak* is. Elfogadom mindkét variációt, de a bizonytalanság okán magam is megkíséreltem a név megfejtését. A következő eredmények születtek:

1. Ha az eredetét a *dem* = *nyilvánosság, nép* + *ia* = *gyógyít* + *nosz* = *betegség* gyökökből vezetjük le, akkor a meghatározása körülbelül:

*nyilvánosan betegséget gyógyító
a nép betegség(eit) gyógyító*

2. Ha a *dem* helyett a *dam* gyököt használjuk, akkor *dam* = *megszelídít* + *ia* = *gyógyít* + *nosz* = *betegség* szókapcsolatból nagyjából ez a jelentés jön ki:

megszelídítve gyógyítja a betegséget
szelíden gyógyítja a betegséget

A megszelídítés itt egyben a magához vonást, a szelídítés általi hozzákötést jelent. Talán nem véletlen, hogy a *dam* a *da* = *tanítás* szóelemet is magában rejti, mert a szelídítés része tanítás is.

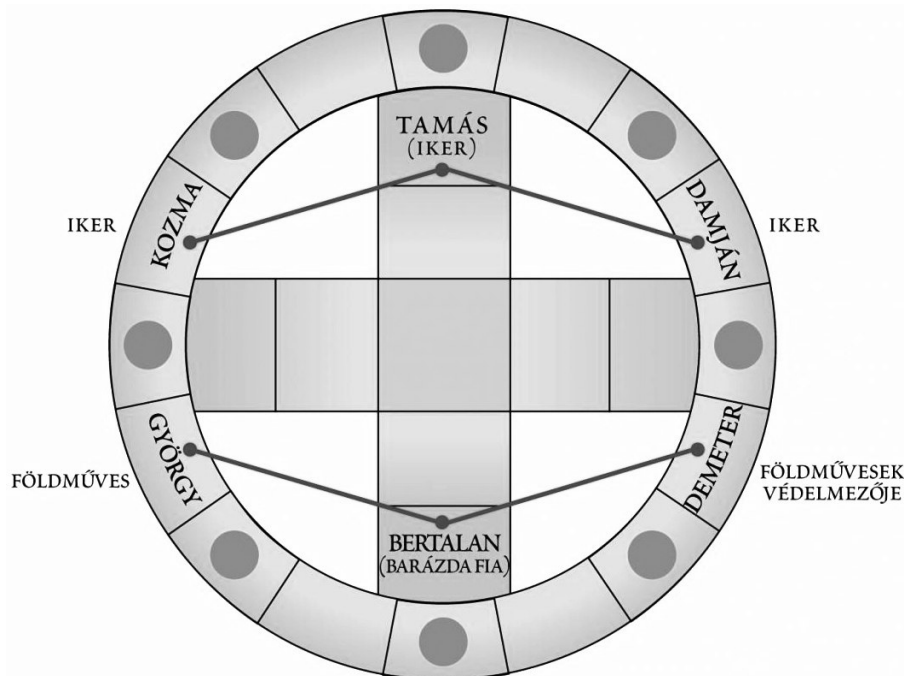
Miért fontos ez a részletes elemzés? Mert fel kell, hogy figyeljünk a Damján neve és foglalkozása közötti összefüggésre. Ő is ikertestvére *Kozma*, orvosok voltak. De a gyógyítás mellett – amit

ingyen, önzetlenül gyakoroltak – buzgó keresztények lévén, tanították, térítették a népet. Fogalmazhatunk úgy is, tanításukkal a keresztény hitre szelídítették a pogányokat.

Ha Damján neve ilyen szépen összecseng a hivatásával, Kozma nevénél találhatunk-e hasonló kapcsolatot? Igen, még ha nem is ilyen direkt formában.

Mint láttuk a *kozmosz* magyarul *rend, rendszer, világ, mindenség*. Ha a *MINDEN-ség* szóra koncentrálnunk, egy kis asszociációval eljuthatunk az *EGÉSZ-ségig*. Aki *EGÉSZ-séges*, annak teste, lelke *REND*-ben van, *REND*-esen működik.

Ezen a ponton szeretném felhívni a figyelmet a két koronarész egy sajátos kapcsolatára.

Az abroncson György és Demeter nemcsak mint katonaszentek és az évkör átellenes pontjait elfoglaló ünnepeik révén, hanem a nevük jelentésében is párt alkotnak. (Démétér bármennyire is pogány istennő, a földművesekhez való viszonya miatt ebben az összefüggésben nem lehet figyelmen kívül hagyni. Viszont általa semmit sem sérül a korona keresztény szellemisége, mert szerepe és minősége beépült a Szűzanya-kultuszba, akire teljes joggal vonatkozhat *az anyának ajánlott* jelentés. Mária mezőgazdasági életet oltalmazó szerepét illetően gondoljunk Gyümölcsoltó, vagy Sarlós Boldogasszony ünnepére!) Kettejükhez pedig a keresztpánton Bertalan társul, akinek neve (*barázda fia*) szintén a földhöz, földműveléshez kap-

csolódik. Rögtön tegyük fel a kérdést, mi lehet a *barázda fia*? Mit is nevel a barázda, a föld? A válasz egyszerű: a *magot*! A *mag* Jézus példabeszédeinek gyakori eleme. A mag miután földbe kerül elhal, de belőle támad az új élet (*Bizony, bizony, mondom nektek: ha a búzaszem (más fordítások szerint búzamag) nem hull a földbe, és nem hal el, egymaga marad, de ha elhal, sok termést hoz.* Jn 12,24). A szavak a meghalt és feltámadott Krisztusra vonatkoznak. Az evangéliumokban előforduló *mag* általában a gabona vetőmagja, az *ige* jelképe (Mt 13,18-23), de gondolhatunk a gabonamagból készült kenyérre, mint Krisztus testére is. A Megváltóval való kapcsolat azáltal is erősödik, hogy a korona Bertalan-képe az orom-

zati Pantokrator mögött volt, amíg valaki barbár módon el nem távolította.

Ezek tudatában már nem tűnik oly furcsának a koronán a „földművelés” fogalmát értelmezni, már csak azért sem, mert Jézus Mennyei Országára utaló példázatai általában a mezőgazdasági életből valók.

A másik hármasságot Kozma, Damján és Tamás alkotja. Kozma és Damján a hagyomány szerint ikertestvérek voltak, és Tamás *ikeret* jelent. A név, mint láttuk héber, de a Biblia közli görögül is: *didümosz*. A *di* és a *dü* gyök egyaránt kettőt jelent, a régi magyar szentírás fordítások nem is az *iker*, hanem a *kettős* szót használják, ahogy a csillagjegyet is *Kettősnek* hívták.

Így alakul ki egy az abroncsot és a keresztpántokat összekötő szép szimmetrikus rendszer (lásd az ábrát!), ami újabb bizonyíték a Szent Korona egységes tervezésére.

Elérkeztünk az abroncs három hátulsó képének vizsgálatához és egyben a Szent Korona kutatás legneuralgikusabb pontjához.

Minden képzett és műkedvelő kutató, aki nem akadémiai szemüvegen át vizsgálja a koronát, általában egy kérdésben egyetért: három képet az évszázadok folyamán lecseréltek rajta és ezek helyén ma földi uralkodókat látunk. A képhelyekből egynél, (ahol jelenleg a Dukász-képet találjuk) tudjuk több-kevesebb bizonyossággal megállapítani az eredetileg ott szereplő személyt. Révay Péter XVII. századi koronaőr a Dukasz-lemez helyett még Szűz Mária ábrázolását látja. Mindjárt nézzük is meg nevének jelentését: *Mirjám* héber név, megfejtésében nagy a bizonytalanság. Két megoldás is kínálkozik: *keserűségek*, vagy *magasságok*. Mária életét ismerve mindegyik találó.

De a másik kettő, a ma KON feliratú, hivatalosan *Konstantinos Porphyrogenetosz*-szal vagy *Konstantios*-szal azonosított és a *Geóbitzasz* feliratú, ma I. Géza királlyal azonosított képek esetében teljes a bizonytalanság. A találgatások égi, és földi személyeket egyaránt érintenek, Uriel főangyaltól Atilán át Álmosig. Dr. Végh Tibor koronakutató Szent Józsefet és Keresztelő Szent Jánost javasolja, igencsak megfontolandó érvek alapján.

A koronával kapcsolatos szerény vizsgálódásaim egy újabb teóriát tesznek az eddigiek mellé. Én Remete Szent Pált és Remete Szent Antalt gondolnám a képek helyére. Indoklására nem ez a

megfelelő alkalom – más helyütt megírtam (www.koronaespilis.uw.hu) – itt csak a nevük vizsgálatára összpontosítsunk. A *Pál* névvel már foglalkoztunk, csak a másik remete szentire kell figyelmet fordítani.

Antal

Általában az *Antonius* római nemzetségnévből eredeztetik. Egyes forráshelyek ismeretlen eredetű és jelentésű névnek tartják, mások megjegyzik, hogy ez a nemzetség Héraklész félisten *Anton* nevű fiát tekintette őséne. Helyben vagyunk, tehát a név gyökerét a görög nyelvben kell keresnünk.

Szembeötlő, hogy az *Antal-Anton* név megnyire hasonlít a *keleti égtáj* jelentésű *anatolé*-ra. E szó alapja az *an-ana* gyök, *fel-* vagy *(fel)emelkedés* jelentéssel. Van ilyen görög név is, az *Anatol*, melyet meglepő módon nem kapcsolnak össze az *Antal*al. Pedig az *Anatol – Anton – Antal* nevek valószínűleg egy forrásból erednek.

Ha az *ana* kifejezéshez kapcsolt *telosz (célba érkezés, beteljesülés)* szó együttes jelentését keressük, *ana + telosz* nagyjából *emelkedve célba ér, beteljesül*, talán a *megdicsőül* kifejezést is megkockáztathatjuk. Ha az *an = fel, ta = helyez, la = nép* gyököket vesszük alapul, akkor *an + ta + la = a felemelt nép* kifejezést adná.

Mégha e rövid fejtegetés egyesek szerint elhamarkodott lenne is, annyit bizonyosra veszünk, hogy a név jelentése az *emelkedés* fogalmával függ össze.

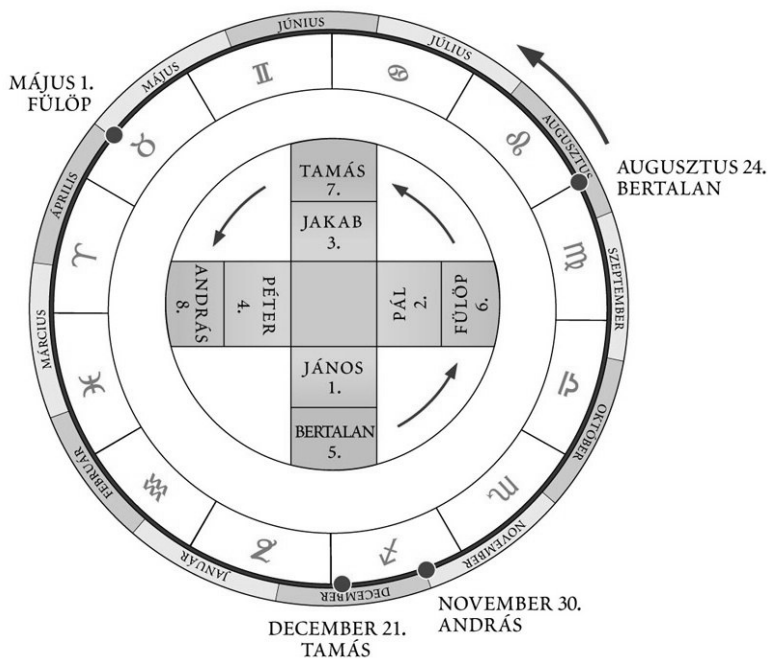
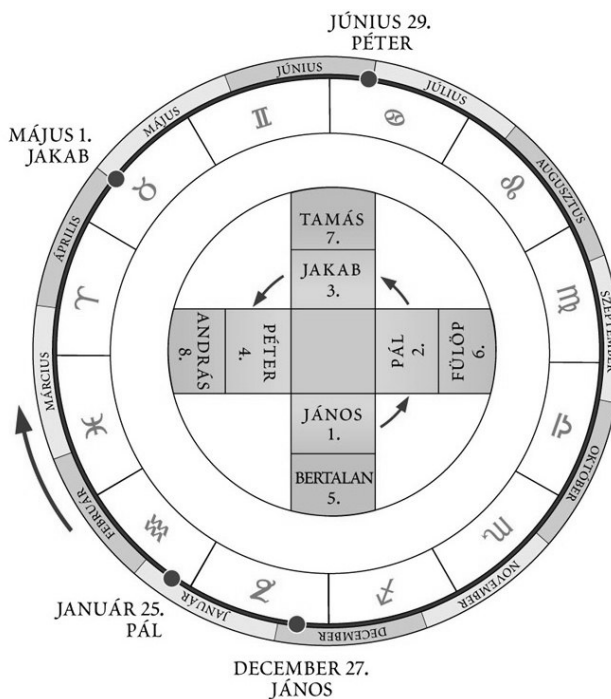
Körbeértünk a korona szent személyein. Az eddig olvasottak túlnyomó része talán még akadémiai körökben is szalonképes lenne, hiszen csak a korona szentjeinek nevét vizsgáltuk jelentéstani szempontból. Ami viszont most következik, az már eretnokség lesz. Ugyanis a nevek többé-kevésbé meghatározott jelentéseinek birtokában, azokat egymás után rendezve és összeolvasva, rejtett üzenethez próbálunk közelebb jutni.

Kezdjük a keresztpántok neveivel. A mellékelt ábrákon látható, hogy az apostolok egy az Atyához közelebbi belső kört és egy külső kört alkotnak. Először a belsőt, majd a külsőt megyünk végig. A leolvasás kiindulópontja János lesz, ezt több tény is indokolja. János a „kezdetek” apostola, evangéliuma a „kezdetben” szóval kezdődik, ünnepe a téli napforduló, a fény megújulása után nem sokkal van, a naptári évkezdethez is a legkö-

zelebb esik. Nevében ott lappang *Janus* római isten, kiről az év első hónapja a nevét kapta. A Szent Koronán János képe sokban eltér a többitől, Borbola János is mesterképnek, kiindulópontnak nevezi (<http://borbolajanos.com/>).

A felső ábra mutatja a belső kört, és körülötte az évkör látható. * Kiderül, hogy a pántok apostolai naptári sorrendben helyezkednek el. Magyarul a

leolvasás időrendben történik. A külső körnél (alsó ábra) viszont ellentétesen az idő folyásával, de a János alatti Bertalan képtől kezdve. Így kapunk olyan értelmes szöveget, amely egy mondatba tudja foglalni az összes név tartalmát. Lássuk először nyersen, csak a nevek magyar fordítását egymás mellé téve.

Belső kör: *Isten kegyelmes + kicsi + sarok + kőszikla*
 Külső kör: *barázda fia + lószertető + iker + férfi*

* (Az ünnepek évköri elhelyezésének indoklását lásd a www.koronaespilis.uw.hu honlapon, a *Névünnepek vizsgálata* menüpont alatt!)

Az első ami szemet szúr, az a *sarok + kőszikla*, amiből az evangéliumi *sarokkő – szegletkő* juthat eszünkbe. A *barázda fiá-t* a *mag*, vagy az *ige* szóval helyettesíthetjük a fentebbi érvelés alapján, az *iker + férfi-t* érthetjük testvérnek, vagy testvériségnek. Így minimális, az értelmezést könnyítő kiegészítés után a következő olvasatot javaslom:

*Isten kegyelmé(ből a) kicsi szegletkő
a mag (vagy az Ige) lószertő iker férfია(i)*
vagy
*A kegyelmes Isten kicsi szegletköve
az Ige lószertő testvérisége*

Kik a *lószertő ikrek*, vagy tágabb értelemben a *lószertő testvérek*? Gondolom nem nehéz rájönni. A magyarság elválaszthatatlan társa volt a ló. Ráadásul az országok, népek sorsával foglalkozó mundán asztrológiában mi magyarok a Nyilas csillagjegyre tartozunk, amelynek keleti megfelelője a Ló. Az iker (vagy testvér) férfiak pedig nem nagyon utalhatnak másra, mint Hunorra, Magorra vagy/és leszármazottaikra.

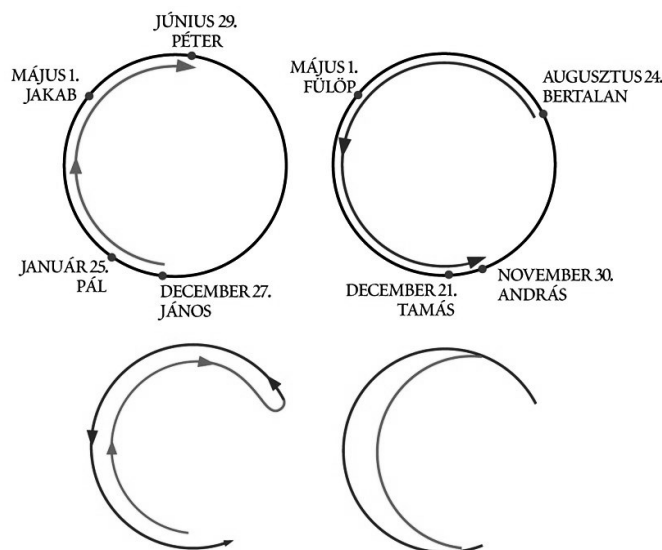
A Szentírás *szegletkőről* írott sorai megdöbbenő módon támasztják alá a pántok apostolneveinek rejtett üzenetét. Jézus a következő szavakat intézi a farizeusokhoz:

„*Sosem olvastátok az Írásban: A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkővé lett. Az Úr tette azzá, és ez csodálatos a szemünkben.*

Ezért mondom nektek, hogy elveszik tőletek az Isten országát, s olyan nép kapja meg, amely megtermi gyümölcsét. Aki erre a kőre esik, összezúzza magát, s akire rázuhan, azt szétmorzsolja.” (Máté 21,42–44. Kiemelés tőlem.)

A pántok neveiből kiolvasott mondat és az evangéliumi hely annyira összecseng, hogy azt kell gondoljuk, a keresztpántok képi programjának kigondolását, a lemezek megalkotását és elrendezését végző mesterek az idézett bibliai sorokat szem előtt tartva hozták létre zseniális műveket.

A belső és külső kör apostolneveinek leolvadási iránya a koronán azonos, de az évkörön ellentétes. A mellékelt ábra mutatja a két utat külön-külön, és egyben is. Mint látható, együttes alakjuk egy sarlóra, vagy inkább holdsarlóra emlékeztet. A jelkép a Szűzanyához vezet minket. János jelenéseiben ezt olvassuk: *Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony, öltözete a Nap, lába alatt a Hold.* (Jelenések könyve 12,1) A holdsarló mint Szűz Mária szimbóluma, így rejtve helyet kap a keresztpántokon is.

A Szent Korona apostolképekből nyert üzenete önmagában csodálatos, de reményt is kelt bennünk, hogy az abroncs neveivel is sikerrel járhatunk.

Itt is az az első kérdés, hol kezdjük és milyen irányban olvassuk össze a neveket. A kezdés ter-

mésztesen a korona elejéről kell, hogy induljon. Hogy jobbra vagy balra, erre nézve találtam egy alig észrevehető támpontot. Az oromzati Pántok-rator képen Jézus Krisztus nem előre néz, hanem balra, Gábiel arkangyal irányába, mintha sugallná az összeolvasás kezdőpontját. Igaz is, Gábiel

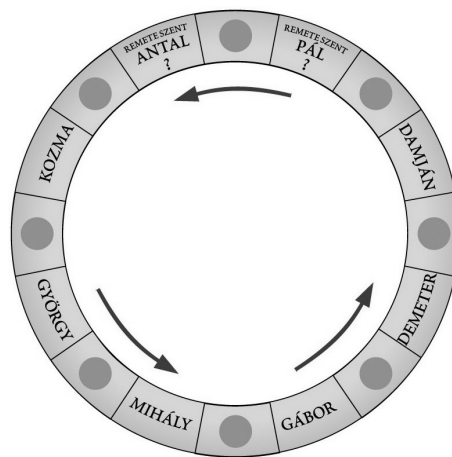
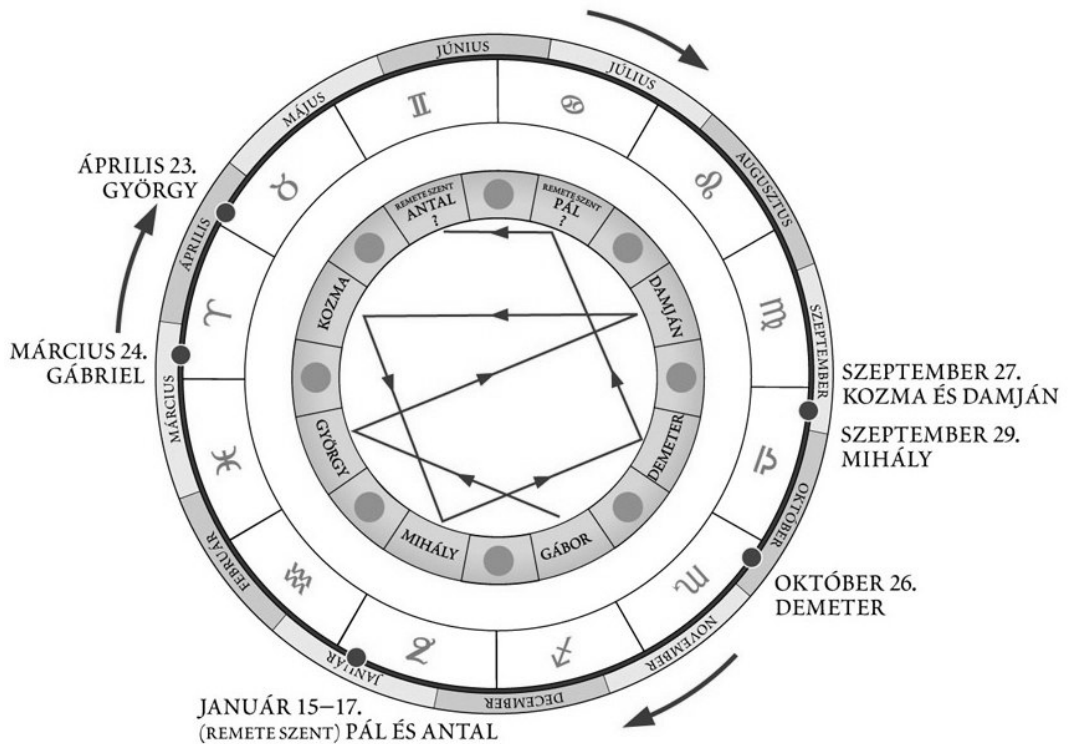
színtisztán jelenti a kezdetet, mert az újszövetségi üdvtörténet Máriánál tett látogatásával kezdődik. A tavaszi napéjegyenlőség közelébe, az új kezdet évszakába tett ünnepe is ezt sugallja.

Leolvasási sorrend többféle lehet, én itt kettőt mutatok be. Az egyik névünnepek évköri dátumainak időrendjét követi, a másik Gábrieltől indulva egyszerűen körbejárja az abroncsot. Megjegyzendő, hogy egyes nevek többféle jelentésva-

riációját egy mondatba zsúfolni lehetetlen, ezért értelmezési kísérleteinkben csak egy-egy verziót veszünk alapul.

Jöjjön tehát az időrendi leolvasás Gábrieltől indulva:

Isten ereje (vagy Uram, az Isten) + földműves (földi működés) + szelíden gyógyít + világ + ki olyan mint Isten (hatalma) + anyának ajánlott (anyához tartozó) + kicsiny + felemelt nép

Úgy gondolom, már így is dereng valami mondanivaló, de ha néhány szót megmagyarázunk, könnyebb dolgunk lesz. A *Georgiosz* név fentebbi értelmezéséből következik, hogy a földműves helyett *földi tevékenységet, földi működést* írjunk. Damján nevének elemzése talán megengedi, hogy a *szelíden gyógyít* kifejezést valamennyire a *megetté-*

rítés irányába vigyük el. Az *anyának ajánlott*, vagy *anyához tartozó* természetesen csak a *Szűzanyára* vonatkozhat. A „*ki olyan mint Isten*” kérdést muszáj leegyszerűsíteni. Ha a „*ki olyan (hatalmas) mint Isten*” formában tesszük fel, akkor *Isten hatalma* megfelelő megoldásnak kínálkozik. Itt mindenképpen a *hatalomra*, a *mindenhatóságra*

tenném a hangsúlyt. Ezek fényében a következő olvasatot javaslom:

Isten ereje a világban való működése által, szelíden gyógyítja (azaz megtéríti) a világot hatalmába, a Szűzanyához tartozó kicsiny felmagasztalt nép által.

Nézzük a másik lehetőséget, az abroncs egyszerű körbejárásával. A kiindulópontunk itt is Gábiel.

Isten ereje + anyának ajánlott (anyához tartozó) + szelíden gyógyít (vagy népből való) + kicsiny + felemelt nép (vagy ez esetben felemelkedik) + világ + földi működés + Isten hatalmas, vagy mindenható, vagy hatalom

A javasolt értelmezés:

Isten ereje az Anyának ajánlott kicsiny nép által felemeli a világot földi működésével hatalmába.

vagy talán így:

Isten erejének földi működése a világot, a Szűzanyának ajánlott kicsiny nép által hatalmába emeli.

A magyar nyelv csodálatos rugalmasságának köszönhetően, a két olvasási variáns szembevetően hasonló eredményt hoz.

Jelenleg csak feltételezések sorozatával rendelkezünk a két hátsó kép eredetijéről, ezért kíváncsi voltam, hogy a sérült, hiányos képrend eredményezhet-e értékelhető mondanivalót. A második olvasási sorrend szerint:

Isten ereje + anyának ajánlott (anyához tartozó) + szelíden gyógyít + világ + földi működés + Isten hatalmas, vagy mindenható, vagy hatalom

Javasolt olvasat:

Isten ereje a Szűzanya oltalma alá szelídített világot földi működésével hatalmába vonja.

A névelemzésnél láthattuk, hogy egy-egy névnek több jelentésvariánsa lehet, ezért összeolvasásuk számos változatban lehetséges, (mindet nehéz lenne bemutatni, de bárki folytathatja, például szentpárosok szerinti összevonással) ám a verziók nem érintik az alap mondanivalót: a magyarság Szűzanyához való tartozását, a gyógyítást, vagy megtérítést, a világ felemelését, felemelkedését, summázva: *Isten Országának eljövetelét*. Az is feltűnő, hogy az abroncs és a keresztpántok üzenete mennyire összhangban áll egymással. *A magyar-*

ság, aki Isten földi munkájában szegletkővé válik, a Szűzanya oltalma alatt felemeli a világot, vagyis közreműködik Isten Országának megteremtésében.

Még néhány záró megjegyzés.

Látható, hogy sem az Atyát, sem Jézus Krisztust, sem Szűz Máriát nem vettük bele a rendszerbe. Az indok talán belátható; Ők ilyenformán nem részei az üzenetet alkotó formációnak, mert *róluk szól* az üzenet.

A Szent Korona egységes rendszerét egy apró jel is alátámasztja. Szent Demeter lándzsájával a Szent Fülöp kezében tartott tárgyra mutat. Ezt a tárgyat egyesek nyitott könyvnek, mások M-betűnek gondolják. (Véleményem szerint mindkettő lehet. A Szent Korona képi motívumainak nagyszerűsége éppen a két-, vagy többértelműségükben rejlik.) M betűként Máriára való utalást értenek alatta, de meglátásom szerint a Mária mellett jelentheti az anya szót is, ami görögül *méter*, latinul *mater*. Így az anyának ajánlott (*démé-tér*) rámutat az anyát, (vagy Máriát) jelző M betűre.

Visszatérve a reményt keltő prófétikus üzenetünk megalapozottságára, egy olasz szerzetesnek, Pietrelcinai Szent Pionak – akit csak Pio atyaként szoktunk emlegetni – a következő látomás adatott meg:

„Magyarország egy olyan kalitka, amelyből egyszer még egy gyönyörű madár fog kirepülni. Sok szenvedés vár még rájuk, de egész Európában páratlan dicsőségben lesz részük. Irigylem a magyarokat, mert általuk nagy boldogság árad majd az emberiségre. Kevés nemzetnek van olyan nagyhatalmú őrangyala, mint a magyaroknak, és bizony helyes lenne erősebben kérniük hathatós oltalmát országukra!”

Már csak egy költői kérdés maradt: *Isten földi működésében megnyilvánuló ereje* alatt lehetséges, hogy a Szent Koronát kell érteni?

Jelen munkámmal távolról sem állítom, hogy megfejtetem a Szent Korona titkait, vagy hogy

minden nyelvészeti elemzésem helyes. Csupán egy új értelmezési keretet kívántam körvonalazni és illusztrálni, amely a korona-kutatás módszertani lehetőségeit gazdagíthatja, és a Szent Korona misztériumának további mélységeit segíthet feltárni.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Balázs Károly: *Újszövetségi szómutató szótár*, Logos Kiadó, Budapest 1998.

Ladó János – Bíró Ágnes: *Magyar utónévkönyv*, Vince Kiadó, Budapest 2002.

Wikipédia, internetes enciklopédia

Újszövetségi szentírás (különböző fordítások és kiadások)

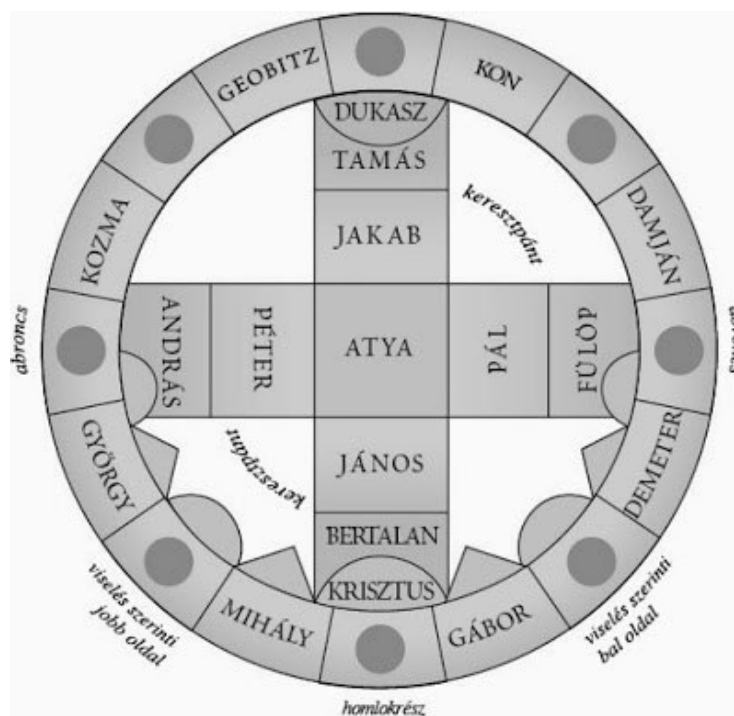
Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology. Szerk.: William Smith. Boston, C. Little & J. Brown, 1867.

Scheffer Miklós

Feltevés a Szent Korona hiányzó képeiről

Időről időre élénk vita zajlik a Szent Korona abroncsán látható világi uralkodóképek eredetének, koronára kerülésének kérdéséről. Annak ellenére, hogy az akadémiai álláspont a többi zománcle-

mezzel szerves egységben, eredeti részekként kezeli őket, több, a hivatalos dogmákat nem követő kutató is határozottan elutasítja ezt.

A mai képrend

A legmegalapozottabb érvek Dukász Mihály bizánci császár portréjának utólagos felszerelése mellett szólnak. Hogy a Dukász-lemez nem tartozott a koronaéhoz, azt elsősorban barbár módon való felerősítése mutatja. Mivel nagyobb mint az eredeti képet rögzítő foglalat, kénytelenek voltak egyszerűen rászegecselni. Méretéből adódóan minden irányban túlnyúlik a képdobozon, így az abroncon körbefutó felső gyöngysor is az útjába esett. Hogy a rögzítés többé-kevésbé mégis biztos legyen, néhány gyöngyöt el kellett távolítani a helyéről.

Középen Dukasz, tőle balra KON, jobbra GEOBITZ

Bármely szemlélő, mindenfajta tudományos előképzettség nélkül, pusztán a józan esztől vézélve beláthatja, hogy semmiképpen nem lehetett része az eredeti képrendnek, mégis történe-szeink makacsul ragaszkodnak ahhoz, hogy a Dukasz-képből vezessék le a Szent Korona datálását, hogy elválasszák Szent István király személyétől.

Hogy ki szerepelt ott eredetileg? Erről Révay Péter XVII. századi koronaőr tájékoztat minket. Révay Túróc vármegye főispánja, királyi tanácsos, táblabíró és még számos cím tulajdonosa 1608-tól 1622-ig, haláláig látja el a koronaőrzés kitüntető

tisztségét. 1613-ban megjelent emlékiratában a Korona története mellett a királyi jelvények leírását is közzéteszi. Itt olvashatjuk, hogy Dukász császár helyett ő még a Szűzanya ábrázolását látja. Márpedig egy koronaőr szavának akkor is hitelt kell adnunk, ha az akadémiai körök megpróbálják mondvacsinált érvekkel hitelteleníteni.

Tehát két tény erősíti egymást. Egy vizuális benyomás: a Dukasz-lemezről világosan látszik az utólagos felszerelés, és egy megbízható történelmi forrás, amely feltárja előttünk az eredetileg ott található képet, a Szent Szűzanya rekeszománca foglalt ábrázolását.

Itt most nem célok, hogy az abroncs három uralkodóképének utólagos felszerelésével kapcsolatos minden érvet és bizonyítékot felsorakoztassak, ajánlom a témában Németh Zsolt: *A Szent Korona sérüléseinek és átalakításainak krónikája* című könyvét, vagy Bradák Károly: *A magyar korona hátsó ormának problematikája* című tanulmányát. Térjünk rá inkább arra az eddigiéknél jóval ingoványosabb területre, hogy a KON és a GEÓBITZASZ feliratú zománcclemezek helyén eredetileg kik szerepelhettek.

E tekintetben teljes a bizonytalanság. A találgatások sora égi és földi személyeket egyaránt érint. Nézzünk néhány példát a leginkább közismert elméletekre. Pap Gábor Atillát és Budát javasolja, Berta Tibor Uriel és Rafael arkangyalokra voksol, Dr. Végh Tibor Szent József és Keresztelő Szent János mellett érvel, Dr. Bakay Kornél csak a Dukasz-képet nem tartja eredetinek és Álmost feltételezi a helyére.

A kutatók álláspontjait tiszteletben tartva a feltevések tárházát saját elméletemmel gazdagítanám.

A végkövetkeztetésig vezető stratégiám az abroncs szent személyein leginkább szembeötlő közös vonások vizsgálata volt. Az első, ami minőségüket, küldetésüket tanulmányozva feltűnhet, hogy mind párt alkotnak. Két arkangyal, két katonaszent, két orvosszent.

Az arkangyalokat, Mihályt a mennyei seregek vezérét és Gábort a hírvivőt tekintve első látásra azt gondolhatnánk, hogy párosukat csak égi rangjuk köti össze, legalábbis az Újszövetségből több nem derül ki. De ha az ószövetségi Dániel próféta könyvét fellapozzuk, láthatjuk szorosabb kapcsolatukat. Gábriel e szavakat intézi a prófétához:

„Vajon tudod-e, miért jöttem hozzád? Íme, most visszatérek, hogy megküzdjek a perzsák fejedelmével; aztán pedig kivonulok, s megjelenik és jön a görögök fejedelme – de tudodra adom azt, ami fel van jegyezve az igazság könyvében –;

és mindezekkel szemben nincs más segítőm, mint Mihály, a ti fejedelmetek.” (Dán 10,20-21)

Az idézetből látszik az arkangyalok párosának szoros együttműködése.

Szent Mihály és Szent Gábor főangyalok

Szent György és Szent Demeter hasonló életorsuk által válnak nemcsak a Szent Koronán, hanem több ikonon és freskón is szentpárosává.

Demeter Sirmiumban, a mai Száva-szentdemeteren született 270 körül. Az ortodox egyház a legtiszteltebb alakjai közt tartja számon. Bár a nyugati liturgiában tisztelete csak szórványosan fordul elő, hazai kultusza sajátosan magyar és határozottan erősebb. Katonaként szolgált Diocletianus császár uralkodása idején, és fiatal kora ellenére nagy sikereket ért el. Ígéretes hadi pályafutásának keresztény hitre térése és eredményes igehirdetése vetett véget. Börtönbe zárták, majd 304-ben kivégezték.

Szent György alakjában a valós személyiség keveredik a kereszténységénél ősbibb, mítikus naphéroszok alakjaival, ám ez a hagyományréteg jóval később épült be legendájába. A sárkányölő hős motívuma, képeken, szobrokon a leggyakoribb, legkedveltebb ábrázolási formája. Történelmi személyét tekintve 270 körül született Kappadókiában. Diocletianus császár alatt lépett katonai pályára, és Demeterhez hasonlóan hadművészetekben megmutatókozó tehetsége révén hamar magasabb pozíciókba jutott. Fényes karrier várt volna rá, ha édesanyja hatására nem tér át a keresztény hitre. A palesztinai Lydda városában halt vértanúhalált 303-ban.

Szent György és Szent Demeter

Szent Kozma és Szent Damján igazán szoros párost alkotnak, ugyanis a források szerint iker-testvérek voltak. Arábiában születtek, és mert nagy érdeklődés támadt bennük a tudományok, különösen az orvoslás iránt, hazájukat elhagyva Szíriába mentek tanulni. Majd Kilikiában, Égé városában telepedtek le, ahol emberek, állatok gyógyításával foglalkoztak. Buzgó keresztények lévén sem a gyógyításért, sem az orvosságokért nem fo-

gadtak el semmilyen fizetséget. Önzetlen segítségük és az Evangéliumot hirdető prédikációik hatására nagyon sokan megtértek, így nemcsak orvosai, hanem apostolai is lettek a vidéknek. Nyilvános és népszerű térítői tevékenységük miatt nem kerülhették el sorsukat. A Diocletianus féle keresztényüldözés alatt 303-ban haltak mártírhálált.

Szent Kozma és Szent Damján

E rövid áttekintés után tehát több közös vonást is megállapíthatunk:

- Ahogy az elején írtuk, mind párt alkotnak
- A földi személyek szinte egy időben látták meg a napvilágot
(Kozma és Damjánról nincs pontos adatom, de nyilván ők is a III. század szülöttei.)
- Vértanúhaláluk is nagyon közel esik egymáshoz

További megfigyelés gyanánt elmondhatjuk, hogy minőségük, szerepkörük egymáshoz való viszonyítása, egy bizonyos irányultságot mutat. Más szavakkal, isteni küldetésükhöz szükséges energia, személyükben megtestesülő jellege a korona abroncsán hátrafelé haladva, fokozatosan válik egyre szelídebbé. A hírvivő Gábrriel, az angyali fővezérrel, Mihállal és a két katonaszenttel a pozitív harcos aktívan áradó energiáját képviseli. A két orvoszent már a szelídebb, szemlélődő, gyógyító erő jele, de még mindig a külvilághoz, a társadalomhoz kötődik. Mi következhet ebből az irányultságból, milyen személyek felé mutat ez a tendencia? Véleményem szerint olyanok felé, akik

a világtól teljesen elvonult, elmélkedő, befelé forduló, imádságos életet éltek.

Állítsuk most fel a fentiekből adódó követelményrendszert, amely segítségül szolgálhat a hiányzó személyek megtalálásában:

- 1) A katona- és orvosszentekhez hasonlóan, jelentős szenteknek kell lenniük
- 2) Közismert párost kell alkotniuk
- 3) Életüknek a III–IV. századra kell esnie
- 4) Világtól elvonult, elmélkedő, imádságos életet kellett, hogy éljenek

Az említett feltételeknek Remete Szent Pál és Remete Szent Antal nagyon is megfelel.

Remete Szent Pál 228 körül született Thébában, gazdag család gyermekeként. Keresztény lévén szembesülnie kellett Decius és Valeriánus császárok kegyetlen üldöztetésével, és mivel hitét nem akarta megtagadni, de nem érezte elég erősnek magát a megpróbáltatások elviseléséhez, inkább a pusztába menekült. Hajlékul egy barlangot választott, mellette forrás is csörgedezett és a bejáratnál pálmafa adott hús árnyékot. Itt élte le

igencsak hosszú életének hátralevő részét elmélkedésben, imádságban, önmegtagadásban. Élete végén adatott meg neki Remete Szent Antallal való találkozás.

Remete Szent Antal 251-ben született Herakleopolisz környékén, keresztény család gyermekeként. Egy alkalommal a szentmisén ezt a szakaszt olvasták: „Ha tökéletes akarsz lenni, add el, amid van, az árát oszd szét a szegények között... Aztán gyere, és kövess engem!” (Máté 19, 21) E szavak olyannyira megragadták az ifjú Antalt, hogy úgy érezte, követnie kell a parancsot. Mindenét pénzzé tette, és ami nem a húga neveltetéséhez kellett, azt a szegényeknek adta. Élete további részét Istennek szentelendő, kivonult a pusztába. A hátralevő hosszú évtizedek alatt több helyen is megfordult, míg végül a Vörös-tenger közelében elterülő hegyvidék kietlen sziklái között telepedett le. Antal körül egész remetetelep alakult ki, és halála után nem sokkal máig is működő kolostort építettek.

Remete Szent Antal és Remete Szent Pál

Egyszer Antalnak égi szózat adta tudtára, hogy nem ő az egyetlen és legidősebb remete a környéken. Így szerzett tudomást Remete Szent Pálról, akit meglett kora ellenére sietve felkeresett. Találkozásuk történetét Szent Jeromostól is-

merjük. Az együtt töltött rövid idő nagy örömben, imádságban telt. Élelmükről az isteni törődés gondoskodott holló képében, egy teljes cipót hozva nekik eledelül. Pált az egymagában töltött hosszú évtizedek alatt a madár csak napi fél cipóval látta el.

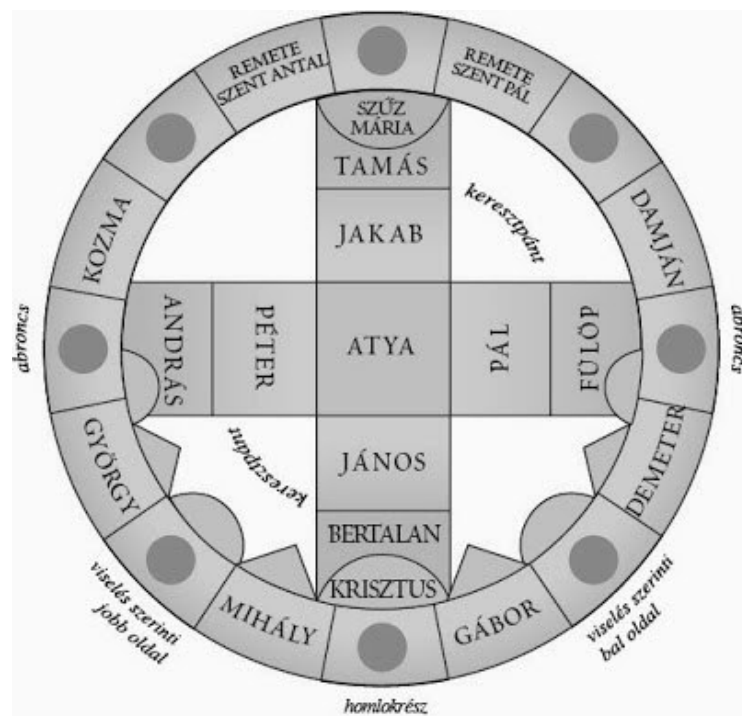
Egyszer csak Pál kijelentette, hogy érkezett a végórája. Utolsó kívánságaként kérte Antalt, hozza el neki Szent Atanáz köpönyegét, hogy abba csavarva temesse el őt. Antal ugyan hevesen tiltakozott, hogy éppen most nem hagyja el remetétársát, de végül csak útra kelt. Pál tulajdonképpen azért küldte el, hogy megkímélje halálának látványától. Mire Antal visszatért, Pál már halott volt, bár térdeplő teste élő személy látszatát keltette. Antal nagy szomorúságában azt sem tudta, hogyan temesse el a kemény köves pusztában a testet, de az isteni gondviselés két oroszánt küldött segítségül, akik mancsukkal ásták meg a sírt. Halálának éve 341 volt, Antal 356-ban halt meg.

Kilencszáz év elteltével Remete Szent Pál lett a magyar alapítású pálos rend patrónusa. Az eddigi alapján felmerülhet a kérdés; lehet, hogy Boldog Özsébet a Koronán való szereplése is inspirálta a választásban?

Antal és Pál a két leghíresebb remete szent tehát megfelelne a kritériumoknak, bár ha az abroncs szentjeinek közös vonásait említettem, tisztában vagyok vele, hogy egyikük sem volt vértanú, ahogy a katona- és orvosszentek. Igencsak hosszú földi élet után természetes halállal lépnek be az égi dicsőségbe. Az ellentmondást úgy tudnám feloldani, hogy esetükben már nincs szükség vértanúhalálra, mert a társadalomból való kivonulásuk és aszketikus életük áldozatával „meghaltak” a földi világ számára. A Koronán elfoglalt helyük is jelzi nyilvánosságtól mentes életüket, amely úgy jut kifejezésre, hogy az abroncs hátsó, kevésbé látható részére kerültek.

Nézzük meg, hogy az abroncs-szentek feltevésünkkel kiegészített együttese, életük és küldetésük példájával mit üzen egy uralkodónak.

A magyar király a nagyvilággal szemben legyen harcos, védje meg országa határait, népe felé legyen gyógyító, orvosolja annak bajait, magában pedig legyen elmélkedő, folyamatos imádságban keresse a kapcsolatot Istennel.

Feltételezéssel kiegészítve

Ha Dukász Mihály helyén eredetileg Szűz Mária volt látható, akkor spirituális és képi program szerinti összhatásában sem mellékes szempont, hogy kiknek a társaságában szerepel a koronán. A Szűzanya és a két remete szent nagyon is jó hármasságot alkot.

A Pálos Rend Szabályzata így ír a Szűzanyáról: „A Boldogságos Szűz Mária a remeték Királynője, így rendünknek is különleges Védőasszonya. Ezt a tényt már a legősibb időktől kezdve kifejezték atyáink egészen a legutóbbi nagykáptalanig, amikor az egész pálos közösséget felajánlották neki, s reá bízta a legmagasabb vezetést. Ezért a Boldogságos Szűz szerepének bemutatása Krisztus és az Egyház titkaiban, életének követése

és tiszteletének terjesztése a pálos lelkiület különleges jellemvonásaihoz tartozik.”

A jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján csak két biztos kijelentést tehetünk:

- A ma látható uralkodók képei utólagosan kerültek a Szent Koronára.
- A Dukász-lemez helyén a Szűzanya képe volt.

A másik két személy kilétére nézve marad a találgatások, feltevések sora. Ha azt nem is jelenthetem ki teljes bizonyossággal, hogy Remete Szent Pál és Antal a megoldás, érveim talán elfogadhatóak arra nézve, hogy szerepkörükben legalábbis hasonló szentekkel lenne teljes a Szent Korona képi programja.

Scheffer Miklós

További megjegyzések a Szent Korona hiányzó képeihez

A Szent Korona hiányzó képeivel foglalkozó előző bejegyzés kapcsán többen megjegyezték, hogy Révay a Szent Korona leírásakor a Szűzanyán kívül keresztény királyokról és császárokról is említést tesz, sőt Konstantin bizánci császárt is megemlíti, így nem lenne helytálló más alakokat, így például szenteket a helyükre képzelni. A felvetés megkerülhetetlen, így mindenképpen foglalkozni kell vele.

A legelterjedtebb nézet szerint Révay (megh. 1622.) még az eredeti állapotában kellett, hogy lássa a Koronát, mivel csak II. József hajtja végre a képcserét 1784-90 között, amikor Magyarország legbecesebb királyi ereklyéjét Bécsbe viteti, és ez alkalomból egyszerre kerül rá mind a három, ma is látható uralkodó zománclemeze.

Hogy megnyugtató választ találjunk a problémára, Révay Péter műveit kell tüzetesebben megvizsgálnunk. Tudvalevő, hogy neve alatt nemcsak az életében, 1613-ban megjelent emlékiratait tartjuk számon (*Révay Péter Turócz vármegei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzedelmes voltáról, sorsáról*). Az első kiadás szövegét 1616 és 18 között, több indokból is átdolgozta, de kiadását már nem érthette meg, mert csak 1659-ben nyomtatták ki, *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae* címmel.

Nézzük meg mindkét mű ide vonatkozó részét szó, illetve fordítás szerint:

Az 1613-as kiadásban:

„...a homlokzati részen almát tartó Üdvöztőnk képmása, az ellenkező oldalon a Szent Szűz Máriáé, aztán az apostolok, a keresztyén királyok, császárok, vértanúk szentséges sora, mint látszik, görög betűkkel, az arany alakokat és a hozzájuk tartozó jelvényeket ábrázoló képek az egészen keresztül a legfelül álló keresztig váltakozva követik egymást...”

Az 1659-esből értesülünk Konstantinról:

(Itt két fordítást is közlök, mert a kettő némileg eltér egymástól, és a különbség később fontos lesz.)

„...Mit szóljak ahhoz, hogy a Korona alsó kerületén Konstantin a saját képmását valamely görög császárokkal egyetemben bevéssette, [ez] azért más körülmények között is annak bizonyossága, hogy a hálás utókor a Koronának e jeles adományát neki magának köszönheti elsősül, koronánk pedig nemcsak a mondott képek és írások miatt látszik görög mesterséggel készítettnek, de a rá felfüggesztett láncocskák miatt is, amelyek ugyanezen a helyeken a görög császárok képmásain találhatóak...”

(Bradák Károly: A magyar korona hátsó ormának problematikája, Ősi gyökér 35. évf. 2-3. sz. április-szeptember.

http://epa.oszk.hu/02300/02387/00019/pdf/%C5%90si%20Gy%C3%B6k%C3%A9r_2007_2-3_002-037.pdf)

„Amelyet ezekután a csatákban a zászlaján használt, két görög betűvel jelezvén Krisztust: ahogyan a mi Koronánkon is a Megváltó képmásánál világosan látjuk. És hogy a Korona alsó felének a kerületére Konstantin az ő képmását más görög császárokkal együtt rávéssette, hogy ebből, és a többi körülötte lévő jelből a hálás utókor felfigyelje a Korona ezen jegye alapján, hogy ő maga kapta először ajándékként? Látható, pedig, hogy a mi Koronánk görög műretek, nem csak a mondott képekből és betűkből, hanem a felfüggesztett láncocskákból, amelyek ugyanazon a helyen, a görög császárok képeinél találhatóak...”

(Link:

http://toriblog.blog.hu/2009/04/20/a_magyar_szent_korona_meghamisitasa)

Az akadémista vonal az utóbbi idézettel cáfolja a XVIII. századi képcseré-elméletet, az alternatív oldal egyes képviselői – nem mind – pedig eleve hiteltelennek tartják a művet, mert csak Révay halála után 37 évvel jelenik meg, javított és átdolgozott (szerintük manipulált) formában. Vélekedésük érthető, mert így látszólag jogalapját veszti bárki más személyének a világi uralkodók helyén való feltételezése II. József kora előtt. A szöveg világosan fogalmaz, „a Korona alsó kerületén Konstantin a saját képmását...bevéssette”.

Megnevez egy bizánci császárt, és közli a kép helyét. Ez megfelel az abroncs mai állapotának. Hogy ez Révay eredeti megfigyelése, vagy a későbbi átdolgozást végző Jongelinus Gáspár tollából került a szövegbe, most mellékes, ugyanis nekünk a könyv megjelenésének dátuma a fontos. Az évszám pedig 1659. A mű hitelét kétségbe vonók kedvéért fogalmazzunk úgy, hogy ha azt nem is jelenthetjük ki biztosan, hogy Révay látta Konstantin képét a Koronán, de azt igen, hogy 1659-ben, tehát II. József kora előtt már rajta volt.

A koronamanipulálás másik ellenérvének Gottfried Schwarzot, a magyarországi születésű német evangélikus teológust szokták idézni. Ám tudvalevő, hogy Schwarz nem látta a Koronát, csak Révayra hagyatkozva ír róla. (*Initia religionis Christianae inter Hungaros Ecclesiae Orientali adserta, 1740.*)

A fentiek alapján tehetünk egy olyan megalapozott kijelentést, hogy 1659-ben léteznie kellett egy köztes állapotnak, amikor a Szűzanya lemeze még rajta van a Koronán, de a két szomszédos foglalatban már a KON és a GEOBITZ feliratú kép volt található. Egy óvatosabb következtetéssel ezt az időegységet visszafelé Révay Péterig, előrefelé II. József koráig kitolhatjuk, azaz a megjegyzéssel, hogy elviekben 1703 és 1712 között is lehetőség volt a képek cseréjére, mert akkor is Bécsben őrizték a szent ereklyét. De mivel az első híradás Konstantinról megalapozottan 1659-es keltezésű, az ő ábrázolását, legalábbis 1659-től biztosnak vélhetjük. Hogy Révay koráig, pontosabban az ő 1608-as koronaári tisztének kezdetéig miért tolhatjuk ki a Konstantin kép meglétét, azt azzal indokolnám, hogy 1608 és 1659 között nem nagyon adódik elvi lehetőség a képcserére, mert Koronánk nem kerül ki őrzőinek felügyelete alól. Az országot is csak egyszer hagyja el rövid időre, amikor 1638-ban Kara Musztafa hadjárata elől Bécsbe, majd Linzen át Passauba menekítik, de még abban az évben visszakerül Pozsonyba. Hogy a kép meglétét meddig vihetjük vissza időben, ennek találgatására most nem vállalkoznék.

Szólni kell Révay a Korona világi uralkodóképeinek megemléteskor alkalmazott megfogalmazásairól is, mert részletesebb vizsgálatukkal érdekes következtetésekre juthatunk a képrendet illetően. Az 1613-as művében így ír:

„...a homlokzati részen almát tartó Üdvöztőnk képmása, az ellenkező oldalon a Szent Szűz Máriáé, aztán az apostolok, a keresztyén királyok, császárok, vértanúk szentséges sora...”

Először is figyeljük meg a felsorolás sorrendjét! 1. Jézus, 2. Szűzanya, 3. apostolok, 4. világi uralkodók, 5. vértanúk. A szakrális hierarchia sorrendje nem ez lenne, ráadásul, ha az égi rangsort a képrenddel ötvözve vesszük figyelembe, akkor így felelne meg a valóságnak: 1. Jézus, 2. Szűzanya, 3. apostolok, 4. vértanúk, 5. világi uralkodók. Természetesen egy ilyen felsorolás első három helyén Jézus, a Szűzanya és az apostolok kell, hogy szerepeljenek, de Révay miért helyezi előbbre a világiakat a szenteknél?

A másik megfigyelés az, hogy királyok-ról és császárok-ról tesz említést. A többes szám használatához legalább két tétel együttes jelenléte szükséges. Minimum két császár és két király. Ez abban az esetben sem jön össze, ha az akadémista történészek szemével az uralkodók képeit eredetinek tételezzük fel, hiszen csak két császár és egy király lenne jelen.

Az 1659-ben kiadott szövegben ez áll:

„...a Korona alsó kerületén Konstantin a saját képmását valamely görög császárokkal egyetemben bevéslette...”

Ebben az esetben is Konstantinon kívül még legalább két görög császárt kellene feltételeznünk. Itt akár örülhetnének az akadémisták, ha Révay a Geobitz lemezt véletlenül császárnak nézte, akkor meg is van a leltár. De mi, akik nagyon is elhisszük, hogy Révay nem vizionált, hanem a saját szemével látta Szűz Máriát a Szent Koronán, fel kell, hogy tegyünk a kérdést, akkor hogyan lesz meg a Konstantinon kívüli legalább kettő (vagy több) uralkodó?

Hogy a válaszhoz közelebb jussunk, vegyük tüzetesebben szemügyre az 1659-es mű szövegének egy másik részletét, de most nagyon fontos, hogy a fentebb közölt két fordítást összehasonlítsuk:

„...koronánk pedig nemcsak a mondott képek és írások miatt látszik görög mesterséggel készítettnek, de a rá felfüggesztett láncocskák miatt is, amelyek ugyanezek a helyeken a görög császárok képmásain található.”

(Bradák)

„Látható pedig, hogy a mi Koronánk görög műredek, nem csak a mondott képekből és betűkből, hanem a felfüggesztett láncocskákból, amelyek ugyanazon a helyen, a görög császárok képeinél találhatók.”

(töriblog)

A két fordítás egy apróságban eltér egymástól, de ez az apróság egészen más irányba viszi a mondat értelmét.

*a görög császárok képmásain
görög császárok képeinél*

Akkor tehát a Koronára erősített láncocskák a görög császárok képein, vagy képeinél találhatóak? Nézzük most csak a Bradák féle fordítást, de a lényeg kiemelésével:

„...**koronánk ... a rá felfüggesztett láncocskák miatt is, amelyek ugyanezek a helyeken a görög császárok képmásain találhatóak.**”

A mondat, annak ellenére, hogy így is lehet fordítani, nem tűnik értelmesnek. Nyelvtanilag mindkét szövegvariáns helyes, mert az „*in Iconibus*” ezt is, azt is jelentheti. Ezért a mondat értelméből kell eljutnunk a megfejtésig. A láncocskák a képmásokon találhatóak? Az *amelyek* vonatkozó névmás a Koronára felfüggesztett láncokra utal, ez nem lehet kérdés. De hogy ezek a képeken legyenek, az fizikai képtelenség. Így hát nincs más megoldás, csak az, hogy a képmásoknál, azok közelében találhatóak! Tehát a második verzió a megfelelő.

Viszont így valami zavar támad. Az abroncs hátsó részének két uralkodója közelében csak *egy* lánc található, és semmi jel nem utal rá, hogy valaha is több lett volna. Láncocskákat (tehát egyszerre többet) csak Szent Demeter, Szent Damján, Szent György és Szent Kozma képei alatt figyelhetünk meg. Ez pedig csak egyet jelenthet: Révay az említett szentek közül valakiket uralkodóknak nézett!

De vajon kiket? Véleményem szerint a négy szent közül, kezükben tartott lándzsájuk és pajzsuk miatt leginkább Demeter és György alakja jöhet szóba. Lehet, hogy ez a következtetés kicsit hajmeresztőnek, vagy eretneknek tűnik, de így az összes ellentmondás feloldható:

1. Az 1613-as felsorolás sorrendje: 1. Jézus, 2. Szűzanya, 3. apostolok, 4. világi uralkodók, 5. vértanúk

Az apostolok után egyből uralkodókat említ, mert Demeter és György képe (mint vélt uralkodók) előrébb van, mint Damjáné és Kozmáé. (Leszámítva a két hátsó személyt.)

2. A többes szám használata: „keresztyén királyok, császárok” (1613), „Konstantin a saját képmását valamely görög császárokkal egyetemben bevéslette” (1659)

Így összesen négy személyről lenne szó, akiket ha mind nem is ismert Révay, de általánosságban királyokként és császárokként említ meg. Hogy nem igazán tudta őket azonosítani, arról a *valamely* szó használata tanúskodik.

3. A láncocskák, amelyek a görög császárok képmásainál találhatóak

Több láncocskát csak a két oldalt látható szentpárosoknál találunk. Révaynak ez a látszólagos ellentmondást rejtő kijelentése a – nyilván szokatlan – feltevés fényében könnyen értelmezhető.

Összefoglalva az eddigi következtetéseket:

Valószínűsíthető, hogy Révay egy olyan koronát láthatott, amelynek hátsó oromzatán még a Szűzanya szerepelt, de alatta kétfelől az abroncson már a KON és GEOBITZ voltak felismerhetőek. A koronaőr vizsgált leírásainak további elemzése után pedig kénytelenek vagyunk feltételezni, hogy vélhetően Demeter és György képét is uralkodóknak nézte. Természetesen ez a fajta tévesztés nem egyenértékű azzal, amit akadémiai körök tulajdonítanak neki a Mária-képpel kapcsolatban, mert nyilván nem nézett egy szakállas uralkodót Szűz Máriának, de a két katonaszent, akik bár koronát nem viselnek, de hadi felszerelésük okán akár egy király látszatát is kelthetik.

De ha KON és GEOBITZ már ott volt a XVII. században is, akkor mi teremt jogalapot arra, hogy helyükön más személyeket feltételezzünk az ennél régebbi korokban? Erre az uralkodóképek alaposabb vizsgálata adhat választ.

Először is néhány pontban arról, hogy a három hátsó kép miért nem lehet az eredeti képrend része. Itt nagyrészt széles körben elterjedt, sokak által hangoztatott megfigyeléseket ismertetek a teljesség igénye nélkül:

– Mint korábban szó volt róla, a Dukasz-képen látszik a legfeltűnőbbben a nem oda tervezett-ség. Mérete nagyobb, mint a mögöttes foglalat,

ezért csak szegecsekkel tudták rögzíteni. A kép alsó széle rálóg a gyöngysorra, ezért a stabilabb elhelyezés érdekében azokból jónéhányat el kellett távolítani.

- Bradák Károly rámutatott arra, hogy a császár alakjának olyan durva anatómiai hibája van, ami a többi képen egyáltalán nem fordul elő.

A figura jobb karja furcsán gnóm, aránytalanul kicsi. Nincsen könyöke, egyszerűen csak ívben be van görbítve, mintha több ponton eltörték volna. Az a mester, aki képes volt Szent Györgynek, vagy Szent Demeternek élethűen behajlított kart kialakítani, Dukasz esetében elvesztette az ehhez szükséges rajzi tudását?

- Pap Gábor felhívta rá a figyelmet, hogy a Konstantin-képen, maga a KON felirat “ω” betűje feletti, rövidítést jelölő vízszintes vonalka egészen az aranylemez szélére került. Eredetileg így nem lehetett, mert egy mélyedést, aminek hiányzik az egyik oldala, lehetetlen zománcal kitölteni, tehát ezt a lemezt biztos,

hogy utólag kellett a foglalat méretéhez igazítani. Magyarul, valahonnan valamikor eltávolították, és a Szent Korona abroncsára ráhelyezték oly módon, hogy a foglalatba kényszerítés érdekében méretre igazították, de oly szerencsétlen módon, hogy a vonal majdnem a művelet áldozatául esett.

A KON, DUKASZ és a GEOBITZ zománclemez

Még számos megfigyelést lehet tenni, de mielőtt folytatnánk, szigorítsunk egy kicsit a vizsgálódás feltételein. Ugyanis nekünk arra is bizonyítékot kell találnunk, hogy a három uralkodókép nem egy időben került a mai helyére, tehát rajtuk stílusbeli eltérések egymáshoz képest is kell, hogy legyenek. Ha az utólagosan felhelyezett képek te-

kintetében, a következtetéseknek megfelelő időrendhez tartjuk magunkat, akkor a KON és GEOBITZ lemezeknek jelentős eltérést kell mutatniuk a Dukasz-képhez viszonyítva.

- A legszembetűnőbb különbség a ruházat kidolgozásában mutatkozik. Az abroncs angyalainak

és szentjeinek viselete következetes, a drapériák redőzetének esései életszerűek. Ez egyáltalán nem mondható el az uralkodók képeiről. Sőt még egymás között is van különbség. A KON képen szinte semmit nem tudunk meg a császár öltözetéről, mintha egy testhez simuló, mintás felsőrészben lenne. A GEOBITZ lemezen láthatunk egy vállra borított palástot, de kidolgozása koránt sem olyan következetes, mint az angyaloké, vagy a szenteké. A drapéria ívei mereven megtörnek, azt a hatást keltik, mintha a ruhadarab kartonpapírból lenne kinagyolva. Dukasz Mihály ruhája pedig maga a káosz, nemhogy az abroncs többi alakjától különbözik, de uralkodótársaiétól is lényegesen. Bár – ismerve a korabeli császári viseletet – némi fogalmat alkothatunk a ruha jellegéről, de a kivitelezés messze elmarad a többi képétől. A díszítőmotívumok esetlenségük miatt is különbséget mutatnak a KON és a GEOBITZ képek hasonló díszítőmunkáihoz képest. Míg az alsó két képen a fordított szívek rendezett vonalakban, függőleges szimmetriatengelyükkel egy irányba mutatva sorakoznak, addig Dukasz testén össze-vissza dülöngélve, egységes irány és rendszer nélkül állnak.

Nézzük a koronákat! Konstantin és Dukasz tipikus bizánci sapkakoronát visel, de nem egészen egyformák. A rajtuk látható csüngők stílusában különbség van. Konstantinén a gyöngysorok vastagabbak, az egész hatás bumfordibb, mint a Dukaszén láthatók. A két koronához képest Turkia hívó királya abroncskoronát visel, de ennek és az alak koponyájának rajzolata nagyon furcsa. A két császár fejdíszé leköveti a normális koponyaformát, de a király feje két oldalt abnormálisan kiszélesedik, a fejék formája pedig karélyszerűen követi ezt.

Ennél a figuránál maradván feltűnik az irreálisan nagy fül is, az alsó koronarész többi szentjének füleihez képest majdnem háromszor akkora. A szemállásokban is különbségeket vehetünk észre. Konstantin előre néz, szemgolyója a szemnyílás felső vonalához tapad, a hatás életszerűséget kelt. Dukasz tekintete merev és halott, mert szemgolyója a felület közepén helyezkedik el. A karok kivitelezése is erősen

eltér mind a szentek zománcaitól, mind egymástól. Illetve KON és GEOBITZ mindkét karja hasonló rajzi logika mentén jelenik meg, de ezektől – ahogy már szó volt róla – Dukasz karjai teljesen eltérnek.

És végül szemügyre véve a feliratokat, a legtisztábban az látszik, hogy a KON kép betűi egészen mások, mint a Dukasz-lemezéi. A betűszárak nem egyenletes vastagságúak, hol vékonyak, hol vastagok. Megformálásuk hanyagabb, elnagyoltabb. Ez a stílus csak a KON képen jelenik meg. Kevésbé feltűnő, de a legvastagabb betűszárai a GEOBITZ kép feliratának vannak. Ez mind az angyalok és szentek képeitől, mind az uralkodókétól megkülönbözteti.

Amellett, hogy elég érvt felsorakoztattunk arra nézve, hogy az uralkodók képei nem készülhettek az angyalok és szentek mestere által, véleményem szerint belátható, hogy KON és GEOBITZ más keze által lett kidolgozva, mint Dukasz. Sőt a felsorolt megfigyelésekből az a sejtélem kezd kibontakozni, hogy a három uralkodó három különböző személy alkotása, nem pusztán az apró részletek eltérései, hanem a lényeges képi elemek (szem, kéz, ruházat) eltérő rajzi felfogásban és kvalitással való megfogalmazása miatt is. Tehát, a fenti állítást, miszerint a KON- és a GEOBITZ-lemez a Dukasz-lemezzel nem egy időben került a Szent Koronára, stílusaik, rajzi megoldásaik különbözősége is megerősíti.

Ezek után vázoljunk fel a képek felhelyezéséről egy (persze erősen teoretikus) elvi időrendet a következtetések és megfigyelések fényében. A X. század táján még az eredeti állapot lehetett, tehát a hátsó ormon a Szűzanya, alatta az abroncs ívén két ismeretlen személy (elméletem szerint Remete Szent Pál és Remete Szent Antal). A későbbi századokban (pontosabban egyelőre nem fogalmaznánk) de 1608-ig bezárólag ezek helyére kerül KON és GEOBITZ. Feltehetően 1784 és 1790 között pedig a Szűzanya helyére erősítik Dukasz császár portréját.

Az eredeti két kép levétele időszávjának szűkítése nagyon nehéz, de nem lehetetlen. Itt most csak annyit tennék hozzá, amennyiben – legalábbis munkahipotézisként – elfogadjuk a remete szentek jelenlétét a koronán, úgy a lecserelésüket

MAGYAR SZENT KORONA

mindenképpen a pálos rend létrejötte utánra teném, ugyanis elképzelhető, hogy a magyarországi remetemozgalmakat és Boldog Özsébet a Szent Koronán való jelenlétük is ösztönözhetette világtól elvonuló életvitelükre. Így, nagyjából a XIV. századtól 1608-ig, Révay Péter koronaóri beiktatásáig bezárólag kellene keresni a megfelelő történelmi szituációt és időpontot.

A leírtak alapján talán az is belátható, hogy azzal érvelni a remete szentek (vagy más, nem világi uralkodók /ti. arkangyalok, vagy más szentek/) ellen nem lehet, hogy Révay a vizsgált helyeken keresztény királyokat és császárokat látott.

Végezetül egy különleges képzőművészeti alkotást mutatnék be; Gian Lorenzo Bernini Szent István király aranyozott ezüstműből készült hermáját. Bernini korának egyik leghíresebb, legnagyobb kvalitású építésze és szobrásza volt. Élete (1598–1680) és munkássága még a későreneszánszban gyökerezik, de leginkább a barokk kor stílusa fémjelzi. Akár a római Szent Péter bazilika épí-

tészeként, akár a Dávid vagy Szent Teréz extázisa című szobrok alkotójaként gondolunk rá, mindenképpen géniuszként kell jellemeznünk őt.

Szent István hermája a XVII. század első felében készült Barberini bíborosnak, VIII. Orbán pápa nagybátyjának megrendelésére. A műremek témánkat érintő különlegessége a király koronája. Bernini nyilván előben nem láthatta a Szent Koronát, de leírásokból ismerhette. Jól látszanak az abroncsra erősített keresztpántok – igaz kicsit felfelé megnyújtva –, és a metszéspontjukban található a kereszt. Az abroncsra drágakövek mellett emberi alakok domborművé képeit figyelhetjük meg. Az elülső oromképen Jézus Krisztus látható,

a hátsón pedig – és ez a különlegessége – maga a Szent Szűzanya! Éppen ott, ahol Révay leírja.

Az alkotás Révay Péter első könyvének kiadása után készült. Hogy a művész, vagy az ismerősi köréből valaki találkozott-e a koronaóri könyvével, vagy más – általunk ismeretlen – információk alapján tüntette fel a Koronán Máriát, ez a jövő egyik izgalmas kutatási témája lehetne.

A képekért köszönet „Akozs” nicknevű felhasználónak az Index Fórum Magyar Szent Korona topikjában!

Kadnár Viktória

Népi gyógyászat Magyarországon a természeti gyógymódok tükrében

Hogyan éltek, és mi módon tudtak túlélni az emberek betegségeket, járványokat azokban a korokban, amikor még nem létezett a tudományos orvoslás, vagy nem volt elérhető mindenki számára? Mit őrizünk meg a népi gyógyászat tudásából ma, és mit alkalmazhatunk belőle?

A népi gyógyászat rétegei.

A kutatók történetileg több réteget különböztetnek meg aszerint, hogy a magyar népi orvoslás miben látta a betegségek okát.

1. Pneumatan

„A pneumatan szemlélet ősi, samanizmus korabeli: a betegségek okaként sok esetben a szél, a levegő, a lehelet szerepel (pneuma: lehelet, szél, lélek, élet, erő).” Eszerint az élet lényege szélszerű valami, ettől élő az emberi és az állati test. Ennek szemléletes kifejezőmódja a nyelvben: amikor az állat megdöglik, „kiadja a párját”; „belészorították a szelet”; aki meghalt, „szélanyához ment”. A „rossz” szelet azonban bizonyos betegségek okának tartották.

Ez a szemlélet fellelhető még a későbbi korokban is.

2. Humorális [humor: nedv] patológiai szemlélet

Ebben a szemléletben az egészség alapja a jó vér, a betegségek oka és fenntartója pedig a vér megromlása, a rossz nedvek felszaporodása az egész testben vagy valamelyik testrészben. A himlő meghatározása például egy orosházi lejegyzés szerint: „Kihűléstől. Megfázik, és a vére zavart, és akkor kiüt rajta valahol. Kiüt az egész testén.”

A betegségek három fő okának tartott ijedés, kihűlés és erőltetés megrontóan hat a vérre, és ettől betegszik meg az ember. Elsősorban a bőrbajokat tartották ilyen eredetűnek. A humorális szemlélet ugyancsak fennmaradt a következő történeti réteggel párhuzamosan.

3. Szomatikus (testközpontú) patológiai szemlélet

A betegségek okait és lényegét a szervezet anyagi elváltozásaiban látja. Az anyagi tényezőket tartja kórokoknak, amelyek lehetnek baktériumok, a piszok, a táplálkozás, vagy akár az időjárás.

A népi gyógyászat napjainkban a néprajzi kutatások tárgykörébe tartozik. A tudományos orvoslás a két világháború között részben, majd az azt követő évtizedekben teljesen háttérbe szorította a népi orvoslást, így annak hagyományanyagát a kutatók jegyezték le és mentették át. Korunkban, ha csak részben is, a természetgyógyászat újra alkalmazza a hagyományos gyógymódokat és gyógyszereket. A népi gyógyászat felelevenítése hasznos lehet azért is, mert az utóbbi időben változik az orvosok és a betegek szemlélete: a túlzottan elgépiesedett, egyoldalúan csak a testre összpontosító, technokrata orvostudománnyal szemben egy természetesebb, emberközpontú, lélektani megalapozottságú orvoslás van kialakulóban.

Milyen életmódot éltek a népi gyógyászat alkalmazói?

A falusi emberek a természettel együtt éltek, ismerték és tisztelték a természet alaptörvényeit. Tavasztól a tél beálltáig nagyon sokat dolgoztak (ebből adódtak olyan betegségek, mint a megerőltetés és az elhasználódás miatti időskori fájdalmak). Hittek a teremtő Istenben, a természet gyógyító erejében. Hittek az ima, a kimondott szó és rítusaik erejében. Ezért tartották eredményes gyógymódnak a ráolvasást és az eközben végzett rítusokat például rontás, szemmel verés esetén.

„A leleményesség, a természetszeretet és a természetismeret hozzásegítette, a hagyományos tudás arra ösztönözte a parasztembert, hogy környezetében mindenütt a legkönnyebben megszerezhető, legalkalmasabb orvosságot keresse és találja meg.” A falusi ember számára így vált „patikává” az őt körülvevő világ.

A „patika”

- az emberi test (anyatej, köröm, haj, nyál, vizelet),
- a ház (kemence tetejéről vett égetett por, tűzhely hamuja, ablakizzadság, pókháló, mészpor, tetőmoha)
- a kamra (paprika, só, liszt, zsír, olaj, tej, tejfel, tészta, kenyér,...)
- a ház udvara (por, sár, kútvíz, eperfalevél)

- a virágoskert (fehér lilium, rozmaring, borsmenta, kerti zsálya, kerti kakukkfű,...)
- az istálló (ló- és tehénganáj, csikólép, szamár-, ló- és kecsketej,)
- a kutyaól (kutyaszőr, kutyaszőr,)
- a méhes (méz, lép, viasz, méhszúrás)
- a veteményeskert (vereshagyma, fokhagyma, torma, cékla, retek, sárgarépa, paradicsom,...)
- az út széle és az árok (útilapu, porcsin, hársfavirág)
- a gyümölcsös és szőlőskert, mező, mezsgye, kaszáló és a vízpart, az erdő.

Milyen a jó gyógyító?

A gyógyító ember személyisége

Illyés Gyula azt írja a népi gyógyítókról, hogy azok önzetlen bölcsök, igazlátók voltak, akikben bíztak az emberek. A testet és a lelket egyaránt gyógyították. A nép véleménye szerint is bölcs, jólelkű, okos, nagytudományú emberek, akik hatékonyan, sikeresen gyógyítanak. A „táltos”-nak tekintett gyógyító embereket természetfeletti hatalom és erő birtokosának tartották.

A jó gyógyító részvétet, szeretetet érez betege iránt, és egyenrangú félként bánik vele. Egy nyelvet beszél a beteggel, nem használ idegen szavakat. Nem ismer reménytelen esetet. A gyógyító alázatosan tudomásul veszi a természet rendjét, áhítatos magatartást tanúsít vele szemben. „Ha az Isten úgy akarja, csapást mér rá, nem tudom meggyógyítani” – vallja egy békéscsabai gyógyító.

Az embert a természet részeként meghatározó, átfogó szemléletet mutatja az is, hogy a gyógyító szerint meghatározott ideje van a betegségeknek (egy-egy betegségnek nedves vagy száraz időben uralkodnak), de éppúgy ideje van a gyógyításnak is: hajnalban, napfeljöttkor, éjfélkor, Szent György napján.

„Az orvosság elkészítése napokat vett igénybe, a gyógyítás az éjszakájukat vette igénybe. Éjszaka nem zavarta senki a gyógyító munkáját. Aztán elhamarkodva, kapkodva nem lehetett gyógyítani, csöndes tiszta vérrel dolgoztak mindenkor.”

A gyógyító ember tudománya

A gyógyító a testre mint természetgyógyász, fizioterapeuta hat, a természetből vett eszközöket, természetes gyógy módokat alkalmaz (gyógynövé-

nyek, állati anyagok, kenés, mozgás, stb.). A gyógyító szerint minden természetes állapotában jó, a gyógy mód és a gyógyszer egyaránt.

A lelket a pszichoterapeuta tudásával gyógyítja: ráolvasásokat, különböző szertartásokat, valamint az ijesztésen, a biztatáson és egyéb módszereken alapuló pszichoterápiát alkalmaz, csaknem mindig a fizioterápiával együtt.

A népi gyógyító a beteg szellemi részét sámánként gondolja. Úgy hatékony a gyógyítás, ha a beteg hisz az orvosló személyében. Maga a gyógyszer, a gyógyító szava, aktusa szakralizálódik, nemcsak tartalma miatt, hanem mert a gyógyító más tudatállapotba képes hozni magát és betegét, túl-emelkedve a gyógyítás tér- és időbeliségén. „Mikor mennyei orvosra van szükség, akkor földi orvos nem gyógyítja meg” – mondta egy békési gyógyító asszony, ezért gyógyított imával is.

Milyen a gyógyító szemléletmódja?

Ahogy az előbbiekből is kiderült, a népi gyógyítót pszichoszomatikus szemléletmód jellemzi. A beteget egységében és egyénként kezeli. Testi és lelki bajokat egyaránt gyógyít, egyszerre alkalmaz pszichikus és szomatikus terápiát. Számos betegséget lelki okokra vezet vissza. A gyógyító ember tudományában az ember összetett lény, és az orvosló hatni kíván mind a testi, mind a lelki részre. A megelőzést éppoly fontosnak tartja, mint a gyógyítást. Mészáros Ferenc csanádalberti gyógyító így határozza meg a hosszú, egészséges életet adó derűs lelkiállapotot, bölcs magatartást:

„Ha csendes és nyugodt életet kívánunk élni az emberek között, úgy állandóan szem előtt kell tartanunk a következőket: Az elvesztett (elfogadott) jótéményekről állandóan meg kell emlékeznünk, ugyanakkor a rajtunk esett sérelmekről és bosszúságokról el kell feledkeznünk. Bármekkora szerencsétlenség ér is, azt nézzük kicsinek. Kis dolgok megszerzéséért sokat sohase adjunk. Ami a miénk, ha kevés is, becsüljük azt nagyra, ami pedig a másé, ha sok is, nézzük azt semminek vagy kicsinek.”

A népi gyógyász az egészséges életvitelre, amely ugyancsak a megelőzést szolgálja, három alapszabályt ajánl:

1. Mértékletesség az egész életvitelben (táplálkozás, fizikai terhelés, megfelelő védelem a hideg ellen). Idevonatkozó népi tanács: „Mindenki arra

vigyázzon, hogy ne emeljen nagyot, és ne fázzon meg. Onnan ered oszt sok minden.” „Mindig jó gazdája legyél a testnek. Kosztolásból, italból, munkából mértékletesen.”

2. Természetes életmód: együttélés a természettel, a természet ciklusainak követése (példa erre a juhász élete).

3. Belső élet: hit; derűs, reménykedő, bizakodó lelkiállapot. A bosszúság, az idegesség, a harag rontja az egészséget. A derűs, bölcs magatartás a csendes és nyugodt élet alapköve.

A betegségeket kiváltó legjellemzőbb okok és a gyógymódok

Külső betegség okok:

- a megerőltetés – alapgyógyítása a kenés
- a fázás, kihűlés – alapgyógyítása meleg fürdők és teák (fitoterápia)
- csömör – gyógyítása kenéssel

Belső, lelki tényezők

- ijedés, bánat – alapgyógyítása ráolvasás, ima
- megkívánás, megcsodálás
- rontás
- megátkozás – a rontás máig fennmaradt formája.

A fizikai test gyógymódjai

- Helyes táplálkozás: sok zöldség, gyümölcs, édesgyökér és méz használata cukor helyett, olaj használata zsír helyett.
- Gyógynövények külső alkalmazása: borogatás, pakolás, fürdő, kenőcsként.
- Gyógynövények belső alkalmazása: teaként fogyasztva, öblögetés.
- Kenés, masszírozás: ezt főleg kenőasszonyok, „mozdulatművészek” végezték. A fájdalmat, betegséget, megtestesítő csomókat kitapogatták, és igyekeznek ezeket „elkenni”, eloszlatni.
- Csontrakás, helyretevés; kiropraktika – csonttörés, megerőltetés okozta betegségek esetén alkalmazott gyógymód.
- Köpölyözés, érvágás: borbélyok is alkalmazták, a cél a rossz vér eltávolítása volt.
- Nadályozás: piócák felrakása a beteg testrésze a rossz vér eltávolítására. Helyenként hatékonyabbnak találták a köpölyözésnél.

Lelki gyógymódok:

- Mágikus gyógymódok, sámánizmus: révült állapotot hoz létre, kapcsolatot létesít a transzcendens világgal.

– Pszichoterápia, pszichoszomatikus gyógymódok.

– Imádkozás, ráolvasás: a kimondott szó hatalma és a benne való hit (állatoknál is alkalmazták).

– A népi pszichoterápiában használt ijedés fogalmával először konkretizálják a megfoghatatlan, tárgyaltalan szorongást: „valaki ül rajtam”, „a bosszorkány nyom”. A következő lépésben megállapítják a rontó személyét, végül azt a beteg ráolvasásszerű kijelentésekkel elűzi magától.

– Egy másik módszer a beteg biztonságérzetének növelése, védettségtudatának kialakítása.

– Füstölés, gőzölés (annak a hajával füstöltek, aki szemmel verte a gyermekeket).

A lelki gyógymódok közé tartozik a rendszeres megújulás, megtisztulás is. Az esztendő ciklusában vissza-visszatérő alkalmak kínálkoztak erre a népszokásokban, a hagyományokban, a népi vallásossággal összekapcsolódva. „A régiek, karácsony napján megénekelték a rokonokat: családostól házról házra jártak, és énekkel köszöntek be a kapu előtt az érkezők, énekkel tártak ajtót a befogadók. A haragosokat is meglátogatták sorra, bocsánatot kért a sértő, és megbocsátott a sértett. Amire ember gyöngye, gyarló, azt ilyenkor teszi Jézus bennük – s hálával mindenki csak neki tartozott...”

A test betegségei és gyógymódjai

A fej betegségei

– Fejfájás: rossz gyomortól, rossz fogtól, napszúrás után, vérszegénységtől. Kezelése: pióccával, köpölyözéssel. Kenés (masszírozás) Dianával, dörzsölés ecettel. „Fejeteteje, akinek nyilallik, megszelt fekete nadályt kötni a fejetetejére.” Gőzölés, párolás. „Sós víz gőzével; szíkfűvel gőzölni; mirhafű gőzölés; zellergyökérrel gőzölni.”

– Vérszegénység. Kezelése: „Akinek kevés a vére, akiről az orvos megállapította, hogy vérszegény, nem kell orvoshoz járnia injekcióra. Félzsengésre süttött májat egyen” olyat, hogy „a közepe nyers legyen”. A máj, a „vérit táplálja.” – „Feje fáj a vérszegénységtől.” „Ezt kommandálta neki: a nyers májat törje össze péppé, süssön hozzá tojást, süssön zsírban vereshagymát, tegye hozzá a májat, de csak épp hogy összekapja a zsír. Sok tejet igyon, és a fokhagymától se irtózzon.” – „Vérszaporító a bodzabogyólevár.”

– Főszédelés. Magas vérnyomás. Kezelése: köpölyözés, nadályozás, gyógynövények.

„A magas vérnyomást a szem mutatja meg. Az ér (a szemfehérjén alul) olyan gyufavastagságra »ki-düjved«. Normálisan hajsza vastag.”

„Jobban idősökön van, hogy az a rossz vér bántja. A rossz vért a nadály kiszíjja.”

„Az uccán elvágódott egy magasvérnyomásos. Borbélyért szaladtak. Az megtapogatta a hátát, ahol nyomás után nem ugrott ki a bőr, az kívánta a köpűt.”

„Gyógynövényei a fokhagyma, fodormenta és tályoggyökértea. A tályoggyökérből ujjpercenyi hosszúságú.” „Diófalevél tea, szikfűtea, csalánlevél tea, vértisztítók.”

A szembetegségek kezelése

„Olyan öreg néni volt, és az szemüveget nem használt. (Azt ajánlotta, hogy) mikor az ember felkél, a szemét mindig éhnyállal mossa meg.” Aki vízbe áztatott fehérliliommal mossa reggel a szemét, egész nap nem fáj a szeme, és rendesen lát. Szemfájásra reszelt sárgarépa melegen, ruhaközt. Kezelése: „Szikfűvirágteát főzni, és amilyen melegen elállja a szem, azzal mosni.”

Megfázásra, meghűlésre, náthára alkalmazott leggyakoribb gyógymódok:

Szatmárban:

„Nátha ellen hársfatea a legjobb. Nekem mindig van itthon szárított hársfavirág. Mi a családban csak ezt használjuk, amikor valamelyikünk meg-náthásodik.”

„A náthának, megfázásnak nagyon egyszerű és jó gyógymódja van. Este lefekvés előtt forró lábvizet kell venni, olyat, amelyet csak elbír az ember. Aztán iszik jó forró bort vagy teát, és a már téglával felmelegített dunna alá bújik.”

„Ha a torkunk fáj, csak langyos állott vizes ruhát tettünk a nyakunkra.”

„Anyukám megreszelte a vereshagymát, kifacsarta és megcukrozta a levét. Nehezen ittam meg, de elhagyott a köhögés, éjjel nyugodtan tudtam aludni.”

Békés megyében:

„Tányérba tormát reszelt, pohárral letakarta, aztán felemelte a poharat és beleszippantott.”

„Kék rongy, kék papír füstjét felszagolni.”

„Vászonruhára kent birkaagyút (disznózsírt) tett a mellére. A lerakódást, slájmot feloldotta.”

„Megfázás (köhögés, asztma) ellen: kakukkfű, szikfű, útilapu tea.”

Mellbajok: asztma, köhögés, tüdőbaj

Asztmára alkalmazott gyógymódok:

„Porcsin tea, fulladásra (szívastma) csalángyökér tea.” „Akinek szívastmája van, egy liter fehérborba 3 ujjnyi rozmaringot főzön bele, ezt igya.”

„Örménygyökeres pálinka.”

Köhögésre alkalmazott gyógymódok:

Apróbojtorján tea („felszaggatta a slájmot”), szikfűvirág, bodzavirág tea. Fodormenta tea, édesgyökér tea idült köhögésnél. „Köhögés és lázcslapító: hagymahéj tea cukor nélkül. Ami megfázás és láz ellen van, az mind cukor nélkül.” „Reggel éhomra régi ikrás méz.”

Tüdőbajra alkalmazott gyógymódok:

Víz helyett porcsingyökér tea, tarackgyökér és csípőscsalántó tea.

„Tüdőbajosnak tea ezerjófű, pemetefű, kamilla és ökörfarkkóró 4 dl vízbe. Az előzőleg összekevert teafűből kétszer annyit teszünk, amit 3 ujj között felveszünk, és addig főzni, míg felére elfő. Felét reggel inni, másik felét este inni, melegen.”

Vízibetegség: vízkór, sárvízesség, szívbetegség, vesével összefüggő bajok.

Vízkórra alkalmazott gyógymódok:

„Apróbojtorján tea. A belső részt takarítja.” „Fél marék petrezselyem zöldje egy liter vízre, felforralni. Napi 7 dl-t inni.” „Tengeri hagymalevél pálinkában.”

Szívbetegségre alkalmazott gyógymódok:

„Szívbjaj: gyöngyajaktea.” „Szíverősítő: kapormagtea.”

Vesebajokra alkalmazott gyógymódok:

„Egy helybeli iparos vesebetegségét nyírfakéregből főzött teakúrával kezelte. Egy év előtt azonnali hatást ért el, azóta tünetmentes és gyógyult. Egyéb teakúra és vízlökés hatástalan volt.” (Egy kondorosi gyógyszerész adata.) „Vesebajra nyírfavessző összevágva, teának megfőzni, víz helyett inni.” „Vesepucoló: mezei zsurló.” „Akinek eláll a vizelete: petrezselyem zöldjét megforrázni, ezt inni. A petrezselyemmag is a vesét tisztítja, hajtja a vizeletet.”

„Aki nem tud vizelni: a cickafarkot paradicsom indával, zöldpetrezselyemmel megfőzni fürdőnek.”

„Vízhólyaggyulladás: petrezselyemmag főzetre (főlé)ülni gőzölni.”

A has nyavalyái:

Mádra, szünádra, csömör, gyomorhaj, giliszta, hasmenés, vérhas, májhaj, sárgaság, epehaj.

„Mádra, szünádra. Gyomorcsúszás. Emeléstől vagy zökkenéstől. A gyomor felemelkedik, nem a rendes helyén van akkor. Itt olyan dudorodás van. A mádra, szünádra oda feljön.” „Mádra: lép-dagadás. Leginkább emeléstől, gebeszkedéstől.”

Alkalmazott gyógmódjai:

„Mádra: lekente magának. Vízrel, szappannal, lefelé a gyomortáját kente és deréktól előrefelé a gyomor felé.” „Mádra: megáll, előrehajlik, három-négyszer a lábujját megfogja, akkor is helyre-megy.”

Szünádra: „csepp volt a patikában rá.”

„Mádra: lefelé kenni, úgyhogy korog a gyomor. Addig nem korog, míg fenn van a gyomor.”

Csömör: aki sokat eszik, „annak hánytató kell”. „Aki megcsömöl, azt kihánytatja a purgáciomag. 9-10 darabot lenyel.”

Gyomorhaj: „Apróbojtorján tea, csípőscsalán tea. Fodormenta tea: gyomorhajról, fejfájásról.” „A gyomrot és a vért nagyon rendbe hozza a tályoggyökér.” „Citromfűtea. Vagy citromfű pálinkában.”

Gyomorfehély: „Lemondtak a klinikán róla, már át volt talán lukadva a gyomra: reggel apróbojtorján teát, este örménygyökeres pálinkát ivott, meggyógyult”.

Hasmenés, vérhas: „Birsalmafalevél tea megfogja a belit”, „kökénybefőtt, vagy aszalt kökény.” „Tölgyfagubót megtört, megpörkölt, fél liter vízben megfőzte, egyszerre 2 kiskanálnyi vett be. Három nap alatt meggyógyult a kisgyerek, holott az orvosi kezelés nem használt.” „Fiatál tölgyfaháncskéreg tea. A vérhast megfogja.” „Vérhas és bélhurut ellen: lósóskamag tea. Kétliternyi vízre fél marék mag. Megfogja neki.”

Sárgaság, májhaj: „Sárgaperemizsvirág az kihajtja belőle.” „Fehérüröm tea sárgaság ellen.”

Bőrbajok:

Orbánc, anyajegy, pállás, kifújta a szél, pattanás, tyúkszem, szemölcs.

Alkalmazott gyógmódjai:

Orbánc: A nép nyelvén sokféle bőrbajt értenek rajta, főleg az arcon levő bőrgyulladást, bőrpírt, ami lehet valódi orbánc (erysipelas), de rosacea, ekcéma, lupus, stb. is. Mindegyiknek külön tünet-tana és orvossága volt, mindegyik fáj, és mindegyiket a megfázásnak tulajdonították. „Gyakran jött ki rajtunk az orbánc. A fejünkön, az arcunkon. A szemünk köze is bedagadt. Pipázással is gyógyítottuk, de leginkább – engem anyám gyógyított így – cukorrépaszeleteket használtunk. Spórra tettük, jól felmelegítettük, majd szárazruhába göngyöltük, és a fájó arcrészre ráraktuk.”

Pállás: „kékkővel vagy timsóval dörzsölje be”. „Ha ki van fújva a kezük, saját vizeletükbe mos-sák.” „Kukoricatöréskor úgy megkérgesedik a keze: juh-faggyúval kenetik.”

Pattanás: „Pattanás, kelés: vöröshagymát vág össze, kovásszal keveri. Naponta váltja. Érleli, kifakassza.” Pattanásra kutyabogyó-főzet.

Tyúkszem: „A tyúkszemem miatt már nem bírtam cipőben járni. Csupa fájdalom volt a lábam. Az uram azt mondta, hogy hallotta, egyedül csak a fecskefű tudja kiirtani. Megvagdosztam a tyúkszemet, utána a fű nedvével többször bekentem. Ezt több napon át megcsináltam, le is ment a lábamról.”

A csontok, ízületek, inak, és izmok betegségei.

Reuma, köszvény, csúz, kihülés – idegzsába, farzsába – rándulás, ficamodás, csonttörés, csontszú.

Alkalmazott gyógmódjai:

Reuma, köszvény, csúz, kihülés: „Ez ellen igen jó a masszírozás szappannal, vagy ha vót egy kis kézkenőcs féle, avval. Utána oszt ecetes vízzel, oszt házivászonnyal átdörzsöltem. Én arra úgy rájöttem, korántúl, nagyon korántúl, hogy az ecetes víz, az nagyon sokat gyógyít.”

„Éhnyállal húzgálja meg magának az, akinek a nyaka fáj, vagy másutt fájása van.”

„Jobb lába nem hajlott, fáj: egy hétig minden este ecetes, sárga földdel kötötte be éccakára, meggyógyult.” „Isiás ellen kútásásból való kék iszap.” A helyi környezeti viszonyoknak megfelelően vesznek igénybe iszapfürdőt, gyógyfürdőt. Nemcsak a meleg kemencének dőlve melegítették

a fájós hátukat, hanem meleg cseréppel, meleg téglával is melengették a fájós részeket (a hideget meleggel, a meleget hideggel gyógyító módszer). Mészáros Endre csorvási „tudós” úgy gyógyította meg a reumás beteget, aki „se járni nem tudott, se ülni, csak éppen feküdt, mint egy darab fa”, hogy a napon nyakig homokba ásta. „Annyira félt és annyira izzadt, hogy nem közönséges. És attól gyógyult.” (Több ezer éves, ősi gyógymód a meleg homokba ásás.)

Meleg téglára ecetet öntenek, így gőzölik, vagy csutkaparázsra szórt piros tengerivel párolják meg a fájós részt. Jól megtört tormagyökeret buzgó vízzel leöntenek, cseberbe öntik. A beteg széken ül, elébe teszik a csebert, jól betakarják. A hűlő tormás vizet beledobált forró békasókkal (kövekkel) melegítik. (Ezt az ősi vízmelegítő módszert Vajkai közli a Borsa völgyéből.)

„Reoma ellen diófalevél-fürdő. Az is egy hatalmas erős fürdő reoma ellen.”

Félmaréknyi ficfakéreg (fűzfa) megfőzve, ezt napjában kétszer inni.

Országszerte ismert és alkalmazott reumagyógymód volt a méhszúrás-kúra, a nadályragasztás és a köpölyözés is.

Ficam: „A ficamot – miután a bába helyrerakta – ecetes korpával borogatták. A törött végtagot deszkák közé rakták, majd orvoshoz fordultak.”

Sebészeti betegségek: sebek, törés, rándulás stb.

Alkalmazott gyógymódjai:

Sebek: A seb hamarabb begyógyul, ha szederlevelet gyengén leforrázunk. A levével lemossuk, a levelét pedig rákötjük a sebre. „Ha a ház körül valami okból kifolyólag elvágtam a kezem, fehér falról meszet kapartam rá, és pókhálóval betekertem.” „Sarló vagy kaszavágásra azt a gyűrűmályvalevelet borítottuk, ami az udvarunkon terem. Jó rá a farkasalmalevél is.” A fertőzött sebet, amely elmírgesedett, begennyedzett, gyűlt (pl. körmögnyulladás), forró vízbe vagdosták, vagy pezsgős vízben áztatták. A pezsgős víz megállítja, megpuhítja a gyűlést.

Ragadós betegségek. Fertő, fertőzés, fertőtlenítés.

Ragadós betegségek: Himlő. Tifózus lázak (kiütéses tifózus, hastifózus, fejtifózus, azaz meningitisz, encefalitisz) Kolera. Nemi baj.

Alkalmazott gyógymódjai:

Himlő: „Ilyenkor azt csináltuk, hogy székfűteában fűrosztottuk meg a beteget, utána forralt bort itattunk vele, és jó meleg dunnába dugtuk.”

Tífusz: „A tifusznak nem nagyon volt gyógyszere, hiába szedtünk ezt is, azt is. Sokan bele is haltak. A mamám nem tudott velem mást csinálni, csak azt, hogy meztelen testemet hideg vizes ruhába göngyölte. Szegény mamám, ő belehalt.”

Az élő táplálékok – zöldségek, gyümölcsök – vitaminjaiknak és ásványi anyagaiknak köszönhetően külsőleg és belsőleg alkalmazva is gyógyítanak.

Leggyakrabban a vöröshagymát, a fokhagymát, a krumplit és a céklát használták, de minden zöldségnek megvolt a szerepe az egészség megőrzésében és helyreállításában. A gyümölcsök kellő mennyiségben, nyersen fogyasztva ízletes „gyógyszerek”.

A kenés-masszírozás alkalmazásai reuma, inak, izmok betegségeinél:

Izomcsomósodás. „Kezefején izomcsomósodás támadt, ín ment ki a helyéből. Az orvosok csontnövésnek vélték, operálni akarták.” A gyógyító elébb meleg borogatást rendelt, „míg a keménység olyan puha, hogy így be lehet nyomni”, azután étlenül magához rendelte. Három óra hosszat „masszérozta”, fel egészen nyakig. „Kihúztam az inat, helyrement szépen. Mint egy íz, ilyen maradt.” A láb kenése közben: „agyon van erőltetve a láb. Izomvastagodás van. Az izom megnyúlt és utána összezsugorodott. Ez mind erősebben örökődik rajta. Meleg fürdő kellett volna rája” (ti. annakidején). (A külső boka táján kenve:) „isiás, ott az idegszál meg van vastagodva, meg van csomósodva. Recseg az az idegszál a bokánál, kenéskor hallhatóan recseg.”

A csontrakás, helyretevés alkalmazásai

„Ujjficammal sokan jöttek hozzám. Megfogtam az ujját, megmozgattam. Először le-fel és két oldalra. Egyre erősebben. Ha kattant, helyreugrott.”

Mészáros Ferenc a betegek gerincét tette helyre „megroppantással”. Főképpen a szinte népbetegségnek számító derékfájás (lumbágó) és ülőidegfájdalom (isiász) esetén hatásos ez a kezelésmód.

A köpölyözés alkalmazásai:

Leggyakrabban a fej betegségeinél, magas vérnyomásnál alkalmazták.

Bugyi Sándor nagykamarási borbélymester öt-tíz percig hagyta a betegén a poharakat, majd karcolás után két-három percig szívatott a poharakba vért. Többnyire a „nyakcsigára” helyezte, „mert ott megfordul az összes vér”. De az alkarra, felkarra, combra és alszárra, derékra is, ha megmeredt a beteg keze lába vagy a cipekedéstől a dereka.

A nadályozás alkalmazásai:

„Reomárul olyan jó nincsen mint ez a tályoggyökér meg a pióca. Az a vér meg van csípve a hidegtül, nem tud újulni. A pióca kihúzza.” „Szúrt a háta, nadályt ragasztott: Jó vért nem szív. Olyan sokáig kotorászott a hátamon, míg megtalálta ahun tört vér van.”

Lelki, szellemi gyógymódok alkalmazásai:

Ráolvasás, imádkozás, pszichoterápia

A szemölcsöktől való megszabadulásra szóló rítus: „Napfeljötté előtt, azt mondja, forduljak a napnak szembe, és mondjam, engem hívnak lakodalomba, de én nem megyek el, elküldelek tüktököt. Menjete! Phü, phü, phü! Háromszor köpjem el.”

Füstölés, gőzölés:

Ijedésre, megverődésre szenes vízzel öntötték meg a gyermeket. Egy bádóg hidegvízbe kilenc darab, izzó faszenet dobáltak bele, miközben mindegyikre keresztet vetettek, rámondták: se nem egy, se nem kettő, se nem három... egész kilencig. Ezután a kispulya elhallgatott, nem sírt, nem hánykolódott tovább.

„Megfüstöljük a hajával, aki megveri szemmel.”

Annak a kutyának a szőrivel kellett megfüstölni a gyermeket, amelyiktől megijedt. Ez eloszlatta az ijedtséget.

A terápia célja a beteg biztonságérzetének növelése, védettségtudatának kialakítása. Az egyik beteg elmeséli, hogy a gyógyító asszony ajánlatára seprűt állított éjszakára keresztben az ajtóba, gatyamadzaggal kötötte be a kilincset. „Jött volna akkor éjjel is befele a kutya (rontó), de nem volt ereje, hogy bejöjjön. Az ablakba ugrált csak.”

Amit megőrizhetünk a népi gyógyászat tudásából

Őrizzük elsősorban azt, ami a legkevésbé változott századokon át, vagyis a népi gyógyászat szellemiségét, mindenekelőtt a tudós-gyógyító ember-

séges viszonyulását a betegekhez és pozitív élet-szemléletét.

Alkalmazzuk azokat az egyszerű népi gyógymódokat, amelyek könnyen elérhetőek számunkra, és amelyekhez bizalmunk van. Ne feledjük a bölcs gyógyító tanácsát: az egészséges élet alapja a mértékletesség, a természetesség és a derűs lélek.

Néhány példa a zöldségek és gyümölcsök gyógyhatásaira:

fokhagyma

- csökkenti a koleszterint
- lázcsökkentő hatású
- baktérium- és vírusölő

krumpli

- méregtelenítő, megtisztítja a szervezetet a nehézfémek lerakódásától
- gyomorfekély és bélgyulladás

földieper

- vértisztító, baktériumölő
- bőrzúzóadás, bőralatti vérzékenység
- magas vérnyomás
- elhízás

cseresznye

- kitűnő vértisztító

sárgabarack

- gyengülő látás (A-vitamin)
- rák ellen (kén)
- érrendszeri betegségek

alma

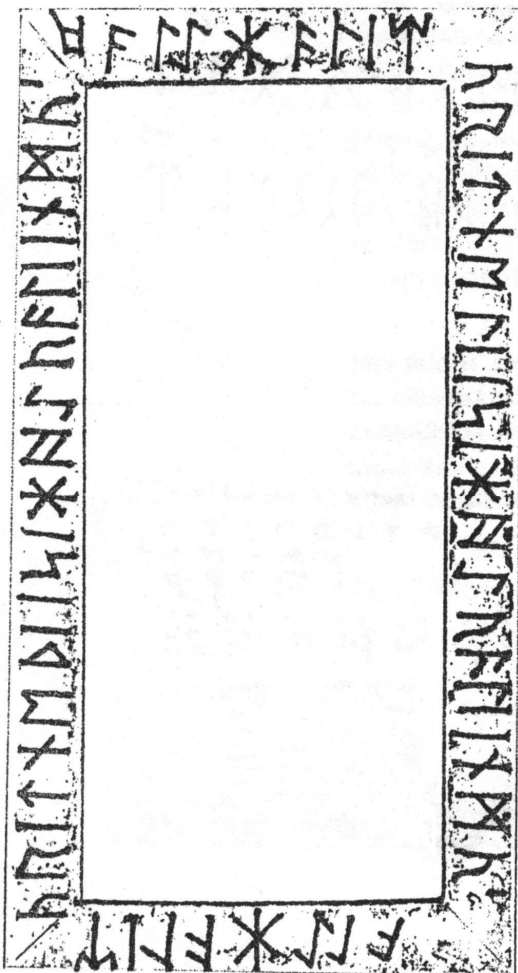
- fontos a héja, a cellulóz része, mely segíti kitisztítani a beleket
- ízületi gyulladás: almabor, almaecet (a magas savtartalom miatt)

A beteg kislány arcát „igézet” ellen szenes vízzel mossák. Szuhahuta, Heves m., 1972 (Internet)

Záhonyi András hozzászólása

„A Gerberga apátnő rovásfeliratos ereklyetartó ládikája a X. századból” c. íráshoz
(Ősi Gyökér, 2013. okt.-dec., 49-54. o.)

Az Árpád dédunokájáról, Gerbergáról szóló tanulmányban „besenyő rovásírást” feltételeznek a szerzők. Ehhez tennék most néhány kiegészítést, ugyanis olyan jeleket sikerült magyar nyelvű szöveggé értelmezni, amelyek a székely-magyar rovásírásban is megtalálhatók.

A jobb felső részben a * jel után székely-magyar rovásírással, balról jobbra a következő is kiolvasható:

G R SZ NT = GeR(berga, a) SzeNT.

Az oldalsó feliratban középen, a * jel előtt (székely-magyar rovásjelként, balról jobbra olvasva) SZ Ü SZ áll, mely feltehetően az apátnő másik tulajdonságára (szűz) utal.

A * jel után feltehetően dátum (hónap, nap) következik, mivel a záró rovásjelek hangértéke: ... R (vagy ...SZ) I D U /mély/ S = ...sz (vagy ...r) idusa /középső napja/.

Az „R” végződés pl. a január, február, szeptember, október, november, december hónapok valamelyikét jelentheti. Ha az „SZ” végződést veszszük, akkor a latinos hónapnevek egyikét (pl. Ianuarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Iulius, Augustus) feltételezhetjük a feliraton.

Érdemes lenne a rúnáírás szakértőinek is megvizsgálni a feliratot, mivel az előforduló jelek mindegyike megtalálható a germán rúnáábécében. Gandersheim apátsága ugyanis a IX. sz.-ban germán felségterületen épült, ahol használ(hat)ták a rúná-ábécé valamelyik típusát.

A Ger(berga) névrövidítés, a hónapnév, az „idus” jól illeszkedhet egy latin vagy germán nyelvű feliratszövegbe is. Elképzelhető ugyanis, hogy a szimmetrikus felirat több nyelven is „kódol” üzenetet.

*XIX. Magyar Őskutatási Fórum
Kirándulás a Felvidékre
Szervező: Fister Mária Magdolna
Szellemi vezető: PhS Rostás László*

Kirándulás a 14. században gótikus stílusban épült gecelfalvi evangélikus templomban

J. Horváth Tamás Úr
a Miskolci Bölcsész Egyesület tiszteletbeli és örökös tagja

J. Horváth Tamás tanulmányok, írások jegyzéke*

Cím	Megjelent
1. Szabadság, demokrácia, törvény, erkölcs	Katolikus Szemle XXIX. 289-292. l. Róma, 1977.
2. A harmadik út első prófétája Az elfelejtett Wilhelm Röpke	Katolikus Szemle XXXIV. 201-212. l. Róma, 1982.
3. Katolikus megújulási kísérletek a két világháború között	SMIKK Erővonalak... 51-73. l. Zürich, 1987.
4. Harmadikutas volt-e Wilhelm Röpke?	2000 5. sz. 11-14. l. Budapest, 1990. máj.
5. A végzetes eszme nagy ellenfele: F.A.von Hayek u.o. fordítások Hayektől	2000 12. sz. 55-58. l. Budapest, 1990. dec. 59-62. l.
6. Apostolus et praeceptor Hungariae Prohászka – ma	Egyház-Fórum Nr. 9 1990/1 88-107. l.
7. Világosság és bátorítás 25 éve halt meg Wilhelm Röpke	Hitel 1991. 2. sz.
8. Walter Eucken – a Rend embere	2000 1991. 3. sz. 53-56. l.
9. Ami ma nálunk nagyon hiányzik (Ludwig Erhard) (Fordítás Erhard egyik cikkéből)	2000 1991. 10. sz. 7-10. l. 11-12. l.
10. Önarckép – Bevezetés Wilhelm Röpke Önarcképéhez Fordítás a Jenseits von Angebot und Nachfrage c. könyv 1. fejezetéből)	Magyar Szemle 2. sz. 1993. 158-160 l. 160-167 l.
11. Vázlat a parkokról (A liberalizmus két fajtája Hayek alapján)	2000 1993. 4. sz.
12. A szociális piacgazdaság elméleti előkészítői	Kézirat, 23 l. 1993. okt. Egyet. szeminárium, Szeged
13. A piacgazdaság keresztény szempontból	Kézirat, 14 l. Előadás a Magyar Máltai Lovagok szemináriumán 1994. szept.

---

* J. Horváth Tamás urat 2014-ben egyesületünk tiszteletbeli örökös tagjául fogadta. Kérésünkre elküldte tanulmányai jegyzékét, melyet most örömmel közléseztünk.

14. Kapitalizmus, piacgazdaság, liberalizmus	Távlatok 2. sz. 1994. 231-236. l.
15. Etikai támpontok – elmélet, gyakorlat	Távlatok 5. sz. 1995. 635-637. l.
16. Milyen Egyházat szeretnék?	Távlatok 2. sz. 1996. 170-173. l.
17. Civitas humana Emberséges társadalom – Emberséges gazdaság (Válogatás W. Röpke műveiből a fordító kommentárjaival)	Kráter Műhely + Hanns Seidel alapítv. Budapest, 1996. 216 l.
18. Visszatekintés egy híres német jelenségre – Két angol nyelvű könyv a szociális piacgazdaságról	Magyar Szemle 7-8. sz. 1997. 163-171. l.
19. Szolidáris és igazságos jövőért A németországi Evangélikus Egyház Tanácsa és a német katolikus püspöki kar 1997. február 22-i nyilatkozata a gazdasági és társadalmi helyzetről	Távlatok 3-4 sz. 1997. 334-343. l.
20. Ki voltál Te Erzsébet?	Rákóczi Múzeum – Róm. Kat. Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak, ("Zarándok-füzet" – németül is) 1995.
21. "Szent Erzsébet asszony életéről, emlékezzünk sok jótételéről..."	Új Horizont XXVIII. Évf. 2000. 5. sz. 97-105. l.
22. Szent Erzsébet búcsúja – A wienhauseni énekeskönyv Szt. Erzsébet és Lajos őrgróf szomorú búcsújáról szóló "balladája"	Távlatok 5. sz. 1997. 671-675. l.
23. Magyarország virága (A fordítás kezdeményezése, több rész fordítása, lektorálás, szerkesztés.)	Szt. István Társulat 2001. és 2007. 387 l.
24. Emberséges társadalom – emberséges gazdaság	Aula Kiadó (A 16. alatti mű 2. kissé javított kiadása.)

További kisebb cikkek, tanulmányok, könyvismertetések, olvasói levelek **
Mérleg, Magyar Nemzet, Életünk c. újságokban, folyóiratokban

** németül, a Deutsche Tagespost-ban, ugyanitt Apor Vilmos püspök boldoggáavatásával kapcsolatban a püspök rövid életrajza

Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozója

2014. szeptember 5-6-án a Skanzenben és a Papszigeten zenésztalálkozót rendezett a **Hagyományok Háza és a Szentendrei Néprajzi Múzeum**. Az ötletet az Erdélyi Táncházenészek Találkozója adta, melyet 2006 óta minden évben megrendeztek Gyimesközéplokon, illetve Borospatakton.

Az ottani Skanzen is a valódi hagyomány megélésének helye. Nem beteg, hogy „ápolni”, s nem rab, hogy „örizni” kelljen – mondta tréfásan Molnár Szabolcs, a Heveder zenekar prímása, emellett az erdélyi rendezvény ötletgazdája és főszervezője. Ő külön előadásban számolt be az évenként megvalósuló eseménysorozatról.

Elmondta, hogy Erdélyben még nincs olyan szervezett zenész- és táncosképzés, mint az anyaországban. Sokan települtek át Magyarországra és pl. Svédországba, ezért ma is hiány van sokoldalúan képzett prímásokból, brácsásokból, bőgősökből. Példaképet még könnyű találni Erdélyben az „adatközlők” (a hagyományt a mindennapi életben megélő falusi zenészek, táncosok) között, ám etikát és illemet nehéz tanulni (ebben követendő példát az Űsztiürü zenekar mutat). A városi táncházakban a zenekarok elé pl. érdemes lenne kitenni a „várakozni tilos” táblát...

A hetyke lányt, aki visszautasította az őt felkérőt, ám kicsit később elment táncolni egy másik fiúval, a falusi táncházban bizony „kimuzsikáltak”.

A négynapos együttléteket eleinte saját erőből szervezték (pl. maguk főztek), a cél csak annyi volt, hogy érezzék jól magukat, s átadhassák tapasztalataikat egymásnak. Az erdélyi rendezvénysorozat jelszava: „Tanuljunk egymástól!” Később már a Romániai Magyar Folklorisztika Szövetség is segítette a Találkozó megrendezését.

A találkozók az idős és beteg erdélyi zenésztársak megsegítésére gyűjtést szerveztek.

(A felajánlásokra így bíztattak: „Hívd meg az öreg zenészeket egy sörre!” A sör helyett természetesen a sör árából összejött adományt juttatták el a rászorulóknak.)

Az erdélyiek jó példáját a vajdaságiak is követték, s 2013-ban már ők is megrendezték saját zenésztalálkozójukat. Idén végre Magyarországon is találkozhattak népzeneészeink egy szakmai tanácskozás és örömteli együttzenélés erejéig.

A Megnyitón dr. Bereczki Ibolya néprajzos, a szentendrei Skanzen főigazgató-helyettese köszön-

tötte a résztvevőket. Kelemen László, a Hagyományok Háza főigazgatója megemlítette, hogy igen fontos feladat a zenészek egységes baráti csapatba szervezése. Közös célunk, hogy hivatásuk betöltése közben az életüket a népzeneire föltevők boldog, kiegyensúlyozott emberré válhassanak.

Áder János, a fővédnökségre felkért köztársasági elnök sajnós nem tudott eljönni Szentendrére, de elküldte lelkesítő üdvözlését.

Sebő Ferenc, az első magyarországi „eredeti népzene” játszó együttes alapítója tudományos alaposan mesélt a nemrég a Világörökség részévé előlépett táncházmozgalomról.

Az első táncházt 1972. május 6-án volt a Könyvklubban, ahol székít táncoltak. A széki példa alapján felmerült, hogy tegyék nyílttá Budapesten is a táncházt. Az utcáról betóduló „botlábú tömegetől” a Bihari Együttes tagjai kissé megriadtak, így a Bartók Együttes vette át a további szervezés feladatát. Timár Sándor a táncpróbák végén 10 perc szabad széki táncra biztosított lehetőséget, amelybe „civiliek” (pl. a Budapesten tartózkodó széki árusok) is beállhattak. Gyurkó László adott személyes garanciát arra, hogy a táncházt esetében „politikamentes” rendezvényről van szó, így a „hatalom” nem tiltotta be a táncházt.

A széki táncházban a táncosok diktálnak (elvégre ők fogadják meg a zenészt) – a nagyvárosok táncházaiban azonban a rendezők/nem közvetlenül a táncosok/ által fizetett muzikusok időnként átveszik az irányítást. Ezzel kapcsolatban merült fel az etika és a táncillem kérdése.

A kezdeti lépéseket akadályozó politikával vívott küzdelemről is szó esett (az ügynöki jelentések „haszna”, hogy néhány olyan adatot is megörökítettek, amelyről Sebő Ferenc azóta már megfélemedezett...)

Az első zenésztáborok (1974: Tokaj, 1975: Zirc, 1976: Abaújszántó) a népi építészeti, a népművészeti mesteriségek megismerésére is lehetőséget biztosítottak. Eből fejlődött ki az ún. revival-mozgalom. A Kassák Klub, a Műszaki Egyetem R Klubja és a Bem-rakparti Művelődési Ház adott otthont a fővárosi táncháznak. Az improvizatív táncolás „ötlete” a külföldieket is magával ragadta. Ezt pl. egy lengyelországi Sebő meghívás (a Skorpió „előzenekaraként”) és a 2002-ben Kassán megrendezett első közös magyar szlovák táncházt bizonyítja.

Egy nyelvészeti hasonlat is elhangzott. A népzenei-néptáncos szókinccs és nyelvtan elsajátítása még kevés: beszélgetni is kell rajta! (Előfordult pl., hogy a felvétel

során kis hibát vétő adatközlő „botlását” sokan megtanulták, mikor a CD-t hallgatva gyakoroltak...)

A 70-es és 80-as években a magyar rádióban akkor sugárzott dallamok leginkább a „se nem népdal, se nem nóta” kategóriába sorolhatók. Ezen „katyvasznak” köszönhetően a fiatalok inkább a beat felé fordultak.

A táncház egy részüket visszacsábította a népi kultúrához.

Fontos eredmény, hogy a magyar népzene és néptánc végül mindenütt „lejött” a színpadról.

Tapasztalt táncházenészek: Bergics Lajos (Zengő), Sebő Ferenc (Sebő Együttes) és Sipos Mihály (Muzsikás)

Hamar Dániel, a Kossuth-díjas Muzsikás Együttes bőgőse és menedzsere moderálta a beszélgetést a „jó táncházról” (annak szervezéséről, a megvalósítás feladatairól). *Sipos* Mihály primás (Muzsikás Együttes) és *Csatai* László „*Csidu*”, az FMH Körtermében (az egykori Illés Klub otthonában) vagy 15 évig táncházat vezető táncmester osztotta meg velünk tapasztalatait.

Csidu vezette be pl. a „kezes” (táncházigazda) intézményét a budapesti táncházakban.

Az elektronikus erősítés miatt a népzene egyrészt túl hangos lesz, másrészt elveszi a beszélgetés lehetőségét. Sajnos kevesen értenek Magyarországon a hegedű hangosításához.

A táncház a falusi közösség életében a találkozás, párkeresés lehetőségét biztosította. Ugyanerre ad alkalmat a városi táncház is. A gyakori páresere biztosítja, hogy senkinek se kelljen végig ülve maradnia. A „táncmester” feladata, hogy az ügytlenebb fiú és a kevésbé szép lány is mindig beállhasson a tanulókörbe, élvezhesse a tánc nyújtotta örömet.

A sikeres zenekarmenedzselésről *Horváth* László (a Fonó igazgatója), *Liber* Endre és *Lelkes* András

(Tükrös Együttes), valamint *Mezei* Áron (a videózás szakembere) beszélt.

A támogatást nyújtó szervezetek közül a Balassi Intézet, a Fonó, a Hungarofest került szóba. A piacképesség eléréséhez pénzre és médiatámogatásra (pl. állandó médijelenlétre, óriásplakátokra) van szükség, hogy a közönség „ingerküszöbét” sikerüljön átlépni. A profi kiadói és kiadványszerkesztői tevékenység is lényeges feladat.

A zenészképzésről *Richter* Pál és *Juhász* Erika énektanár fejtette ki gondolatait. *Pávai* István (MTA Zenetudományi Intézet) a program csúszása és a mesterkurzuson vállalt feladatai miatt most elmaradt.

Pávai István bőgőn is kísérette zenésztársait

Sokáig az volt az akadémiai szakemberek véleménye, hogy a népzenet kutatni lehet, de megtanulni nem. Mára már szerencsére egyenrangú műfajnak fogadják el a Zeneakadémián is.

Andrásfalvy Bertalan professzor személyesen dolgozott együtt *Martin* Györggyel, *Vargyas* Lajossal, *Kallós* Zoltánnal, a *Pesovár*-testvérekkel.

Andrásfalvy Bertalan – Kelemen Lászlóval

Előadásában elmondta, hogy a tájjal, a természeti környezetünkkel együttműködést kell kialakítanunk. A rendi államélet (melynek alapján a nemesség az ön-

ESEMÉNYEK

ellátásra is képes jobbágyokat érdektelen tömeggé minősítette) kizárta a népet a nemzetből.

(Ezt a szemléletet Werbőczy *Hármaskönyve* is megőrizte. A Szapolyai oldalán fellépő Werbőczyt, az egykori nádort 1541-ben a törökök Buda főbírájává tették.)

Komoly problémát jelentett a magyarországi földreform elmaradása és az egykésés szokása.

/Andrássy szerint Nyugaton az osztályegyüttműködés valamilyen szinten megvalósult/.

A helyi, önellátó közösségek helyére mára kereskedelmi világhálózatok kerültek, akiket a profit (így nem a hosszú távú fennmaradás, a természet egyensúlyának megőrzése) vezérel.

A világhalmozásba való becsatlakozás miatt a növénytermesztés helyett áttértek a szürkemarha tenyésztésére, s ezzel sok jobbágy életét lehetetlenítették el.

Berci bácsi felhívta a figyelmünket arra is, hogy Nagy Lajos király a nyugati kapcsolatok keresésében már kevésbé volt óvatos, mint király elődei. A várt nyugati és pápai segítség elmaradásának és a belső hatalmi harcnak a következménye pl., hogy Mohácsnál vereséget szenvedtünk a töröktől.

A reformkorban indul be a hazai népzenei gyűjtőmunka. *Vikár Béla*, *Vikár László* és *Kodály Zoltán* fonográffal végzett gyűjtései képezik a kiinduló alapot a nagyközönséghez is eljutó bakelitlemezek kiadásához. A népfőiskolák, a Gyöngyösbokréta, a KALOT katolikus mozgalom biztosította a hátteret. A Párizsból hazakerkező *Molnár István* sokban segítette a koreográfusok munkáját (ő már 8 mm-es filmekre vette az „adatközlők” táncait).

Andrásfalvy 1961-ben IBUSZ-csoporttal tudott csak kijutni Erdélybe, amikor a Vistán tanító *Kallós Zoltán* segítségével felvételeket készíthetett.

Martin György egy egész kötetet írt Mátyás István „*Mundruc*” kalotaszegi táncáról. Erről a valódi világszenzációról sajnos igen kevesen szereztek tudomást!

„Titkos belső óhajunk, hogy a magyarság megtalálja saját kultúráját! A megvetett földművesek, a parasztság rehabilitációja máig nem történt meg. Ez a közeljövő nemzetpolitikai feladata!” – szögezte le zárásként a pécsi professzor.

A *pénteki* nap folyamán gömöri (hagyományörző zenészek: a feledi *Berki Pál*, az alsókálosai *Molnár Géza*, a felsővályi *Tamás János* és a serkei *Botos Béla* „*Bumbi*”), moldvai (a klézsei furulyás, *Hodorog András*, *Chiriac Gheorghe* primás Redo-

jéből), dél-alföldi (adatközlők: *Szórath János*, *Bársony Rózsa*) és budatelkei *mesterkurzusokon* (adatközlők: *Hârleț Ioan* „*Nucu*” és *Becski Ioan*) vehettek részt a tudásukat bővíteni kívánó népzeneészek.

Az éjszakába nyúlóan főzőversenyre került sor, mely a leleményesebbeknek egy pótvacsorát is biztosított.

A gömöri muzsikát is kiválóan játszó „Szalonna” Viskről – Gömör hagyományörző zenészei között

A *szombati* nap zenés ébresztővel indult.

A színpadi program témái és közreműködői voltak: moldvai ének- és táncitanítás (Szigony zenekar és *Tintér Gabriella*, *Tatros* zenekar); dunántúli játékok és tánc (*Méta* zenekar és *Csidu*); dél-alföldi táncitanítás (Magyar Tekerőzenekar és *Szerényi Andi*); mezősegi énektanítás (*Üsztürü* és *Enyedi Ágnes*); szatmári táncok (*Dűvő* és *Farkas László*); *Agócs Gergely* gömöri meséi; *Sebestyén István* és *Horti Zoltán* meséi (az utóbbi során a „színészeket” a közönség soraiból toborozták); a *Vujicsics* együttes és a *Karaván* Família bemutatkozása; a *Fonó* zenekar gömöri énektanítása.

A Fonó zenekar

Az érdeklődők kedvéért közöljük annak a palóc éneknek a szövegét, amelyet *Agócs* Gergő tanított:

Az én ökröm a virág, a virág,
Leette a kertből a rezedát.
Hej rezedá, rezedá, viola,
Szép a babám, nem hagyom el soha.

Elmegyek én messzi földre innen,
Ahol engem senki se nem ismer.
Elbujdosok a világ szélére,
Hogy ne legyen senkinek terhére.

Az éjszaka de rosszat álmodtam,
Két vaddisznót az árpában láttam.
Rám becsülték ezt a tábla árpát,
Gyere babám, fizess meg az árát.

Jaj de sokszor elmondtam, hogy jaj-jaj,
Gyászba borult felettem a hajnal.
Nemcsak a hajnal, a csillagos ég is,
Elhagyott a (de) régi szeretőm is.

Spontán módon működő *műhelyek*ben ismerkedhettek a látogatók a népzenevel. A Méta és a Téka együttes, Pál István „*Szalonna*” bandája és a Fonó zenekar, a moldvaiak (Szigony zenekar, Tatros zenekar, *Hodorog* András furulyás Klézséről, *Chiriac* Gheorghe primás Redojéból), a Vujicsics, a Dűvő (ők mezőszéki, méhkeréki, kalotaszegi, gömöri dallamokkal hozták lázba a népzene szerelmeseit), a Békés Banda (*Csonka* Ferenc vajdasági primással kiegészítve) voltak a házigazdák.

A RÉV muzsikájára Konkoly László tanított magyarbódi táncokat

Michal *Noga* a felvidéki portán zempléni táncdallamokat muzsikált, a révkomáromi RÉV pedig többek között gömörít és magyarbódit.

2002-ben jött létre az első közös magyar-szlovák táncház. A Találkozó kapcsán erre a különleges eseményre is visszaemlékezhetünk.

A Tükrös tagjai vajdaszentiványi, bonchidai, Küküllő-menti muzsikával vonzották maguk köré a közönséget.

A Tükrös zenekar a „vegyesbolt” előtt muzsikált

A Khamoro (a „Budapest Band” nevének jelentése: napocska) zenéjére hagyományos cigánytáncokat láthattunk, a Karaván Família pedig blues-t is játszott.

A kalotaszegi Varga-dinasztia fiatal tagja, Kis Csipás muzsikál (kontrázik: KelemenLászló, bőgőzik: Szász Lőrinc)

Papp István „*Gázsa*” az Üsztürü és a „villámkezü” fiatal kalotaszegi primás, *Kis Csipás* társágában alakított ki jó hangulatú udvart. *Pávai* István is tánra perdült, majd (a bőgőt és a kontrát váltogatva) kísérte egykori erdélyi zenésztársait, ezzel kiegészítve az Üsztürü zenekart az egész napos örömenélés során. Eközben a bátrabbak *Redő*

ESEMÉNYEK

Julesitől budatelki táncokat és magyarszováti énekeket tanulhattak.

Redő Julesi Pávai Pistával táncol – Gázsa, Kelemen Laci és Kodoba Florin muzsikál

A budatelkiek portáján szombaton elhangzott a „Kiszáradt a Bodzafa, hm...” – ennek eléneklése során kapta nevét az egyik erdélyi zenekar, a kolozsvári Bodzafa, melynek tagja volt többek között *Gázsa* és *Kelemen* László is.

A programot kézműves foglalkozások és népi hangszerkészítés, hangszerbemutatók, valamint borkóstoló színesítették.

Anfiteátrumi gála – esőben

A műsort *Havasréti* Pali szerkesztette. Elsőként a Méta lépett a színpadra.

A közönség a zuhogó esőcseppek elől feltódult a színpadra. *Salamon* Beáék nem jöttek zavarba: a bonchidai román forgatóst úgy húzták, hogy a zenésztársak és a táncosok szinte a személyes aurájukba is „behatoltak”. Mondanunk se kell, a szűk hely ellenére néhány bátor

önjelölt táncra is perdült, s ezzel tovább fokozta a zsúfoltságot.

Az eső csillapodása után a találkozó szereplőinek utolsó bemutatkozását láthattuk. A 2013-ban elhunyt *Halmos* Bélára /akiről egy kiállítást is láthattunk a Skanzenben/ egy közös zenéléssel emlékeztek zenészkollégái. A színpadon a zenészek tiszteletük jeléül – *Kodoba* Florin irányításával – palatkait húztak. A Békés Banda eleki muzsikával lépett a nézőközönség elé. A Dudazenekar a 96 éves *Pál* Pista bácsi dallamait mutatta be. A magyar tekerősök is megalkották saját együttesüket, a gálaműsorban ők is bemutatkozhattak. A Khamoró zenekartól és táncosaitól (köztük *Balogh* Béla leányától) fergeteges cigánytánc-show-t láthattunk. *Michal Noga* és kassai zenekara zempléni táncdallamokat mutatott be. A Pomáz és Szentendre környékén élő *Vujicsics* Együttestől délszláv muzsikát hallhattunk.

Agócs Gergő televíziós nyilatkozatában kiemelte, hogy a Skanzen ideális helyszín egy ilyen rendezvényhez. Csupán a táncolásra igazán alkalmas helyeket hiányolta, s remélte, hogy ezt a problémát remélhetőleg jövőre meg tudja majd oldani a Skanzen és a Hagyományok Háza lelkes, mindenben segítő, baráti léggört teremtő csapata.

Köszönjük a szervezők fáradtságos munkáját, s reméljük, hogy 2015-ben ismét ugyanitt találkozhatunk!

A fotókat *Pataki Tamás* készítette

Záhonyi András

Gyerekek fazúzólot készítenek a kézműves foglalkozáson az I. Kárpát-medencei Táncházenészek Találkozóján a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban 2014. szeptember 6-án. MTI Fotó: Beliczay László (Internet)

*Kovács Imre ny. ref. lelkész megnyitó beszéde
a MBE megalakulásának 25. éves évfordulóján
(2014. november 19.)*

Kovács Imre ny. ref. lelkész megnyitó beszéde

*„De mi nem vagyunk
a meghátrálás emberei,
hogy elveszünk, hanem a hitéi,
hogy életet nyerjünk”*

(Zsid. 10:39)

A mi segítségünk, ünnepi együttlétünk megáldása és megszentelése jöjjön az Úrtól, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, egy örök Isten. Ámen.

Énekeljük el nemzeti imádságunkat, a Himnuszt!

Kedves Testvéreim!

A meghívó szerint igehirdetés tartására kaptam a felkérést. Hadd tekintsek el ettől. Nem kívánok többet tenni, csak egy Igét adok át köszöntésül s hozzá néhány testvéri szót.

Az Igét választottam a Zsidókhoz írott levél 10. részéből, 32. és következő néhány kiemelt versét:

„Emlékezzetek pedig vissza a régebbi napokra, amelyekben... gyalázásokkal és nyomorgatásokkal nyilvánosság elé hurcoltak titeket, társai lettetek azoknak, akik így jártak... Ne dobjátok el hát bizodalmatokat, melynek nagy jutalma van. Mert békességes tűrésre van szükségetek... Az igaz pedig hit-

ből él; És aki meghátrál, abban nem győnyörködik a lelkem. De mi nem vagyunk a meghátrálás emberei, hogy elveszünk, hanem a hitéi, hogy életet nyerjünk”

Ünnepelni gyűltünk össze, oktatási intézményünk: a Miskolci Bölcsész Egyesület megalakulásának 25. éves születésnapján. Az együttlét alkalom: az emlékezésre, visszatekintésre, összegzésre. Erre int bennünket felolvasott Igénk néhány bevezető szava is: „Emlékezzetek vissza a régebbi napokra!” Hiszem, e kérésnek eleget tesznek majd az utánam szólók, mint akik nálamnál erre illetékesebbek. Sajnos, én nem lehettem ott „a bölcső ringatásánál” ez intézményt megálmodók, azt létrehozók sorában. 1990. év második felében kerültem át a Miskolc-Görömböly - Tapolcai gyülekezetekből a Diósgyőr-Vasgyári Egyházközségbe, mint oda megválasztott lelképásztor. Amikor megtudtam, hogy a Bölcsész Egyesületnek nincs olyan nagyobb helyisége, ahol az ünnepi alkalmait megtartsa, – gyülekezetünk Presbitériumának beleegyezésével – felajánlottam Dr. Gyárfás Ágnes elnök asszonynak, – Kedves Testvéremnek – hogy vasgyári református templomunkban szívesen helyt adunk: évnyitó, évzáró, certificatio-diploma osztó, díszdoktori címet adó ünnepi alkalmaknak, ezeken részt vevő népes gyülekezetnek. Az intézmény vezetői örömmel, köszönettel fogadták e felajánlást. Így az utóbbi néhány év kivételével – amióta a Diósgyőri ev. templom, a Vár tövébe költözött a Bölcsész Egyesület – templomunkban tartottuk az említett Ünnepi alkalmakat; melyeken a bevezető és záró szót egy-egy igével, áldásmondással én láttam el. 2001. karácsonyán az a megtiszteltetés ért, hogy a Miskolci Bölcsész Egyesület Nagy Lajos Király Magánegyetemének elnöksége a magánegyetem érdekében kifejtett tevékenységem elismerése jeléül, mint lelki tanítót a magánegyetem tiszteletbeli örökös tagjául fogadott és feljogosított az egyesületi gyűrű viselésére, – melyet Dr. Gyárfás Ágnes elnök asszony az ujjamra húzott. Ilyen minőségben állok itt, a hálaadás emlékezők sorában.

ESEMÉNYEK

Behunytt szemmel is magam előtt látom a telt templomot kezdő és végzős hallgatókkal, szeretteikkel, érdeklődőkkel. Fülemben csengenek jó nevű professzorok, egyetemi tanárok, szakelőadók ünnepi megnyitó beszédei, értékes, magas szintű előadásaik; melyeket folytattak az előadó termekben a hallgatók ismeretben, tudásban való gyarapítására. Ezek közül néhányat, – a teljesség igénye nélkül – abc sorrendben próbálok megemlíteni: Dr. Badiny Jós Ferenc, Dr. Bakay Kornél, Dr. Czeglédi Katalin, Dr. Farkasinszky Lajos, Dr. Hegedűs Lóránd, Eisner Rudolf, Dr. Kiszely István, Lezsák Sándor, Dr. Losonczy Miklós, Pálné Dr. Conty P. Magdolna, Dr. Pozsgai Imre, Dr. Végváry Lajos és a többiek... Elnézést kérek azoktól, kiknek nevét nem említettem! Sajnos, az említettek közül sokan már a mindenélők útján elmentek közülünk. Rájuk, már csak kegyelettel, hálaadással emlékezhetünk. Áldjuk Istent azokért az áldásokért, szellemi jókért, melyeket rajtuk keresztül kaptunk és kapunk ma is!

Örömmel, hálaadással gondolok vissza az évenként aug. első hetében megrendezett Magyar Őskutatási Konferenciákra, melyeken az előadók elmúlt évi kutatásaik eredményeinek legjavát hozták és hozzák ma is. Kellemes érzésekkel gondolok vissza azokra a szerdai kirándulásokra, melyeket határon belüli és kívüli Árpádkori Templomokban tettünk, az ott látott értékes freskókban, festett kazettás mennyezetekben, szószékekben, úrasztalákban, padokban gyönyörködtünk; egy-egy szép énekkel Istent dicsőítettük! Nem folytatom tovább a szép, örömteli emlékek felsorolását.

Sajnos, igaz e mondás: „nincsen öröm, üröm nélkül!” E 25. éves évfordulón, hálaadással teli örömteli visszaemlékezésünkbe bele vegyül az „üröm” is. Amit a bibliai levél író a címzettekéről mond: „sok szenvedés teljes küzdelmet állottatok ki, ...gyalázásokkal és nyomorgatásokkal nyilvánosság elé hurcoltak titeket...” – mindezek valóságát átélték a Miskolci Bölcsész Egyesület megálmódók, azt létrehozó tanárok, ez intézményben tanuló hallgatók szülei, e falak között folyó tanítással, szellemiséggel azonosuló szimpatizáló népes serege!

Az a tény, hogy ez a felsőoktatási intézmény 25 év múltan is áll, létezik, – miről beszél? – Én csak ezzel tudom magyarázni: Az intézmény falai között a kezdetektől fogva, mind a mai napig helye volt és van e három betűből álló rövid szónak: HIT !!!! Hit abban az élő Istenben, Aki eszközökön át ez intézményt létrehozta, azt mind a mai napig sok-sok harcok, küzdelmek során megtartotta, megőrizte.

Ebből a hitből merítették erőt, bizodalmat reménységet a mindennapok „nemes harcainak” megvívásához a Miskolci Bölcsész Egyesület Elnöksége, oktatói, tanulói és a nemes, igaz ügygel szimpatizáló patrónusok szép serege.

„Az igaz pedig hitből él!”

Halljuk Urunk szavát az Igéből: „aki meghátrál, abban nem gyönyörködik a lelkem!” A mai ünnepen legyen rá válaszuk, közös hitvallásunk, igénk utolsó mondata: „De mi nem vagyunk a meghátrálás emberei, hogy elveszünk, hanem a hitői, hogy életet nyerjünk!” Ezen közös fáradozásunk megvalósulására kérem és adom az Úr áldását: (ref. énekes könyvünk 198. dics. 3. versével énekelve):

*„Áldjon meg minket az Atya Úr Isten,
Megigazítson a Fiú Úr Isten,
És megszenteljen a Szentlélek Isten,
Mindenkoron Ámen!”*

Az ünnepség résztvevői

Mandics György

Somogyi Antal rovásírásos
gyűjteménye II-III. köt.

NKA támogatásával. Magánkiadás. 2014.

A könyv II. kötetének borítója

Mandics György újra elővette a Somogyi Antal gyűjteményében lévő régi magyar énekeket, melynek sorsát a 19. század második felének könyvérzete megpecsételte azzal, hogy hamisítványnak minősítette. Tulajdonképpen Toldy Ferencről a MTA akkori titkáráról származott ez az ítélet, amely aztán, úgy tűnik elfogadtatást nyert!

Mandics György újra átolvasta a kéziratot, olvasatát most ismertetett művében kiadta, s tanulmánnyal látta el. A tanulmány igyekszik kideríteni az énekek forrását, kifejti a középkori magyarság világképét az énekek tartalma alapján. Áttekinti a magyarság koraközépkori és középkori történetét a Mohácsi vészig.

A szerző nem tekinti hamisítványnak a Cicero kötet végére befűzött lapokon olvasható régi rovásírással és tollal írt énekeket, mert azok az énekek darabosak, a hamisítások ügyesebbek, sikkesebbek, mint pl. Thay Kálmán nótaszövegei. A szövegben nagy gazdagsággal jelenik meg a magyar táj, az erdők, folyók, lápok állatvilága, ezek többször érdekes nyelvi változatban. A régi szellemi élet szókincse is kibővül az énekek elemzése során. Leírt az énekmondó egy révülő táltost, s oly szavakat alkalmazott amelyek a mai ember számá-

ra szinte ismeretlenek, mégis megérti őket. A Duna vizében fürdő, úszkáló Árpád vezér hallgatta Mész táltos énekét arról, hogy vajon a Duna „elvéholyan” vélekedik a magyarok letelepedéséről. Mikor a „part majában úszott, látott nagyod lánogot”. Megijedt, „de legottan látta, hogy nincs baj, az egész nem más, mint c s e p r e n t e gyulatta. Mellette állt Losu táltos, s néze a tűz bele // Ki láttatván r ü t i k vala, s igen énekele.” (26. old.)

A cserefa a krónikák, balladák és mesék cserefája, itt a hét vezér hét tűzrakásában égett. A vezérek „kalánnal” üszköt vittek Árpád sátra elé, s így ott hatalmas tűz keletkezett. Ez a tűz ejtette révületbe Losu táltost, aki elénekelt, hogy a Duna csak azokat szereti, akik tiszták és nem ellenségesek egymással. A víz és a tűz szimbolikus ereje az érdekes, régi mondai versgyűjtemény vezérelve. Itt is, mint láttuk, vérszerződés helyett közös tűzrakás jelképezte az együttműködés eszmeiségét, miközben a fővezér Árpád megtisztultan előlép a Duna vizéből.

Kova Áron hajdanvolt könyvét Szegedi István írta át. Hogy pontosan másolt-e, hagyott-e ki epizódokat, ki tudja? Viszont beleírta sokhelyütt a saját gondolatait, pl. azt is, hogy a rovásírást könnyű írni, de nehéz olvasni. Ezen gondolkoztam, amikor a r é v ü l í g é n e k „r ü t i k” ragozott változatát olvastam. Ez most olyan rövidítés, mint amilyeneket a gyorsírásban alkalmaznak, vagy még a régi gyökiszavak jelentek meg a 16. századi nyelvben. Ahhoz, hogy elfogadjuk nyelvemléknek a művet, s a régi magyar irodalom keretébe fogadjuk, a rövidített szavak kérdését meg kell oldani és le kell írni.

Mandics György alapos tanulmánnyal látta el a bemutatott és hitelesen feltárt forrásmunkát. Rendszerbe szedte az epizódok szerzőit, akik táltosok és- vagy zenészek, megmagyarázza a mű földrajzi, a növény és állatvilággal foglalkozó szavait és a régi világképpel is elmélyülten foglalkozik.

A régi magyar ének nem könnyű olvasmány. Nem könnyítik meg a dolgunkat az előzetes történeti ismereteink sem, mert ez a mű Árpádék hazatalálásáról és a középkori meg reneszánsz történelemről beszél, de nem pontosan úgy, mint a krónikák és a történelemkönyvek. Át kell mindent értelmezni. A szereplők is meglepik az olvasót, mert a vezérek, a királyok, táltosok társaságában talál-

hatók. Megdöbentő a táltosok elkötelezettsége. Losu táltos arra kéri az Istent, hogy legyen ereje ahhoz, hogy egész életében magyarnépi és fejedelmét szolgálja. Így elsőként a népet. Erre Árpád utána fogadja, hogy mint a tiszta víz és a tiszta tűz, olyan lélekkel kívánja szolgálni magyar népet.

Nehéz olvasmány vegyes tartalma miatt is. Megítélésem szerint belső magja a magyar világkép kivetítése, amely hol történeti eseményben, hol áldomás alatti vigalmi énekekben, hol szerelmes vagy vidám versben jelenik meg, de több esetben konkrét bölcséleti tartalmú költemény. Az említett epizódnál Losu táltos révülés alatt elmondja a világ örökkévalóságát, a mindig megújuló természet és lélek körforgását, az élet porladó és felfénylő állapotát. Foglalkozik az elemekkel, a levegővel, földdel, széllel stb., de a teremtés magjának a vizet és a tüzet tekinti és az erkölcsi világképet is e kettő szimbólumvilágába foglalta össze. Mandics György szépen szerkesztett könyvéből mindez közérthetően lép előnk.

Miért vélték hamisítványnak Toldy Ferencék a régi magyar éneket? Talán nem a ránk erőszakolt finnugor eszmeiség volt az egyetlen ok, bár lehet, hogy ez volt a döntő. Azonban a 19. század második felének tudományszemléletét figyelembe véve beláthatjuk, hogy minták alapján gondolkodtak. A minta mindig idegen országból érkezett, idegen nép, a magyartól eltérő erkölcsiség, kiforratlan világnézet, harcok és ellenségeskedés jellemezte az eurázsiai hősmonda irodalmának világát.

A régi magyar ének azonban nem ilyen. Egy más értékelése, a megértés, a szerelem, a vidám áldomások dübörgése, Isten és hazaszeretet és egy Isten központú, forgó, elhalni és megújulni képes belső rend gondolati köre dominál. Nem ilyen vartak, már ismerték a görög mitológiát és a Kalevalát, s a régi magyar éneket nem tudták a szakma műfaji keretébe belehelyezni. Nem is lehet, mert nem odavaló. A régi magyar éneket, akárcsak a népmeséket, a magyar bölcséleti irodalom öleli fel, mint különleges, mással össze nem vethető műveket.

Köszönjük Mandics Györgynek, hogy hozzáértéssel és alapos munkával kezünkbe adta eleink hagyatékát.

(szerk.)

Kühne Katalin

Eső a homokra

Könyvműhely.hu

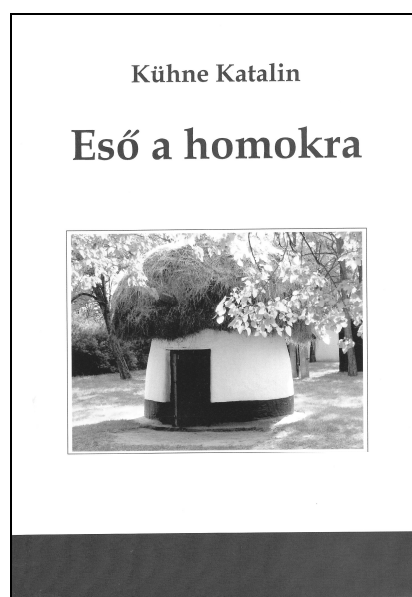
Az író-költő Kühne Katalin legújabb kötetét simogatom. Szép, esztétikus kivitelű könyv. Erőt ad, fellelkesít, a fáradt közöny ellen varázslat, felrázza az olvasót fásultságából, hitevesztettségéből. Ember, utak és arcok egész sora. Így alkot egyseget a földi, az emberi és az isteni Nála.

Írásaiban megelevenednek a hétköznapiak „muszáj Herkulesei”, lámpagyújtók és fáklyavívők egész sora: szülők, nagyszülők, tanárok, tanítók, írók, kutatók, művészek, papok, előadóművészek, de a szürke hétköznapiak kisemberei is nagyszerű helytállással, kiváló szakmai, erkölcsi kvalitással.

A tőle megismert és nagyra becsült beleérző és beleélő, empatikus képességekkel, szuggesztív erővel tud rátalálni az emberi kapcsolatok mozgató rugóira, a humánus erkölcsiségre, így emelve magasra a hétköznapiak taposómalom létéből ezeket a nagyszerű embereket, példaképet teremtve állítja piederasztálra alakjukat.

Írásain átsüt a varázs. A fények, amellyel elviselhetővé teszi, valósággal bearanyozza a sokszor elviselhetetlennek tűnő helyzeteket. Nagy érdeme: példamutató, életcél kereső és találó magatartásformák hiteles fölmutatása.

(Csatáné Bartha Irén)

A könyv borítója

Tibold Szabina

...Ha a halál árnyékában járnék is...

Tapasztalatom szerint nincsenek véletlenek...

Az Univerzum megállás nélkül kering egy félelmetes táncban, állandóan alkotván és újraalkotván Önmagát, megnevezhetetlen szépségű képeket és mintákat alakítván sötét, megfejthetetlen Káoszából.

Minden időzített, ugyanakkor tervezetlen.

A 'meglepetés' eleme őszanya álmainak ajándéka, a 'tartalom' eleme kreativitásának hatalma.

Minden mulandó, minden jelentős – a Múlt, Jelen és Jövő a 'Most' alakulóban.

Ebben a 'Most'-ban ráébredünk ürességünkre és teljességünkre, ebben a 'Most'-ban felismerjük fájdalmunkat és gyönyörünket. Ebben a 'Most'-ban mi alkotjuk saját mintáinkat vágyainkból, félelmeinkből, szenvedélyeinkből és szeretetünkéből.

Jezabel

Jezabel, bokádat
aranylánc öleli,
Csípődöt csilingelő
öv fedi,
Hófehér kebleid
selyembe rejlenek,
Karjaidon ezüstkarikák
sora rezeg –
Nyakad körül csillogó
kaláris kígyózik,
Apró füleiden
fürtös függő játszik,

Hajad tengerében
Holdtalan az éj,
Körülötted rózsák illata
regél...
Jezabel, az Istennő
benned megaláztatott,
De szépséged egy jövő létben
újra láthatod!

Fekete Özvegy

Éjfékete köntösében
Csendben megbújik
a sötétben,
Titkát senki nem ismeri,
Párját a gyönyör után
megeszi,
Picinyeit vattafelhőben
neveli
Majd a szélben őket
Útnak engedi –
Terjedelmes hasán
Vörös homokóra,
Jelzi, hogy Ő az Idők
tartója
Suttogva regéli egy
Ősi mende-monda,
Hogy Fekete Özvegy lesz
Világunk alkonya...

Turóczi Péter
TISZA-VIRÁG
Tragédia két felvonásban

Második rész

Első jelenet

Sötét a színpad, az előtérben megvilágítva az Újságíró, és Lehár állnak, együtt éneklük el a verset. A vers végeztével két oldalra kimennek, a színpad egésze megvilágításba kerül. 1914. június 28-án

járunk, a helyszín Tisza geszti kastélya. Kőburkolatos szalon, egy nagy cserépkályha, a falakon térképek és állatbőrök, valamint egy Széchenyi és egy Deák Ferenc kép. A kályha mellett egy kis komódon telefon. Középen egy dohányzó asztal, (rajta üveg és poharak) és két fotel, az egyikben Tisza a másikban Burián ül. Szivaroznak.

Modus vivendi

Modus vivendi, az igazi cél,
Az egyetlen esély, hogy vas és acél
Pengék ne zúgjanak el állaink alatt,
A kérdés, hogy megszűnik-e hazánk, vagy megmarad.

Feszültség, és ingerült rossz szomszédi viszony,
Klikkesedés, kényszerűség, hatalomvágy, iszony.
Lóporraktárban egy szikra is robbanáshoz vezet,
Markolász, de nem talál az ember isteni kezet

Melybe kapaszkodva szilárdan áll a vélemény,
Több szempont is játszik, van puha, van kemény
Érv mellett, hogy ezt tedd, de a máshogy döntés csábít,
A lelkiismeret, vagy a hazaszeretet, mely a latban többet számít?!

Modus vivendi, az igazi cél,
Az egyetlen esély, hogy vas és acél
Pengék ne zúgjanak el állaink alatt,
A kérdés, hogy megszűnik-e hazánk, vagy megmarad.

TISZA (*gondterhelten*)

Nem szoktam panaszkodni barátom, de az idegszálaimra ráfért már, hogy egy kicsit eljöjjenek ide Gesztre, Budapestről. Nagyon megnőtt rajtam a nyomás, amióta miniszterelnök vagyok újra. Ebben az 1914-es évben még nem is pihentem egy napot sem. Mióta márciusban felhívtad a figyelmemet a higgadt külpolitika fontosságára úgy érzem mintha két frontos háborút folytatnék. Egyet az ellenzékekkel itthon, egyet meg a Ballhausplatz-cal Bécsben. Bevallom borzasztóan provinciálisan gondolkodtam régebben, így ez az irányváltás mindezek ellenére mégis pozitívan jelenik meg magam előtt. Csak most látom, hogy az ellenzék is mennyire csak saját magával van

elfoglalva. Hallottad, hogy Károlyi az Egyesült Államokba indult népszerűsíteni magát? Fél évig vissza se jön. Pojácá. (*félíg nevetve*)

BURIÁN

Nem hallottam, de nem lep meg. Egyébként ha nem ez a Berchtold lenne a közös külügyminiszterünk, te is nyugodtan koncentrálnál a belpolitikára István barátom. Sajnos azonban ez a vízfejű Berchtold semmilyen következtetést nem vont le a balkáni háborúkból, s ennek keserves következményei lehetnek a Monarchiára nézve, ha nem sikerül elérnünk, hogy a márciusi memorandumot hivatalos külpolitikai álláspontként átvegye Bécs. Hála Istennek, Ferenc József jobban hallgat rád, mint erre a húgyagyú Berchtoldra.

TISZA *(sóhajtvá)*

Sajnos ebben nem vagyok olyan biztos. Mindazonáltal szerintem a külügyminiszter gyengesége több hasznot rejt magában Magyarország számára, mint amennyi kárt okoz. Egy befolyásolható ember, ha mi vagyunk azok, akik befolyásolják nagy szolgálatokat tehet. Abban mindenestre egyetértünk, hogy a cél Szerbia terjeszkedésének megállítása kell hogy legyen diplomáciailag, vagy, ha nincs más megoldás, akár háborúval is. De csak ha az idő megfelelő rá. Nem szabad hagyni, hogy egy Nagy Szerbia, vagy egy balkáni szövetség létrejöhesse orosz bábáskodás mellett. Az felborítaná az egyensúlyt a térségben, arról nem is beszélve, hogy a rengeteg szláv nemzetiségünket szakadárá tenné, s Romániát is feltüzelné Erdély viszonylatában. Ez utóbbi lenne a legnagyobb katasztrófa, amit csak el tudok képzelni. Emiatt a németek támogatásának megszerzése kulcsfontosságú.

BURIÁN *(elragadtatással)*

Így van. Ha engem kérdezel, fantasztikus ötlet szerintem az a fajta hosszú távban gondolkodó balkáni politika, amit megfogalmaztál a márciusi memorandumban. A németek segítségével megerősíteni Bulgáriát, amivel sakkban lehet tartani a románokat, majd egy török-görög-bolgár szövetséggel elszigetelni Szerbiát... Zseniális. Egy elsi-etett háború mindenképpen keresztülhúzná ezt a tervet, ugyanakkor az oroszokkal kapcsolatban vannak fenntartásaim.

TISZA *(a térkép felé mutogat)*

Erről már sokszor vitatkoztunk Burián uram. Az oroszok nem mernének támadni, ha látják a Monarchia és Németország egységfrontját. Az antant amúgy is bamba. Meggyőződése, hogy hosszú távra tervező, és nem túl radikális diplomáciával elkerülhető a háború, és a helyzet még ráadás-képpen a Monarchia, és kifejezetten Magyarország számára is fordítható. Jól tudjuk mind a ketten, hogy Magyarország kiváltsága, nagysága és még szuverenitása is nagyban összefügg a Monarchia nagyhatalmi pozíciójával. Ezt Széchenyi és Deák is jól tudta.

(Tölt magának egy pohár bort, majd feláll, fel-emeli a két kép felé, és úgy issza meg)

BURIÁN *(elgondolkodva)*

A trónörökös, Ferenc Ferdinánd is a háború ellen van, vajon ő a záloga, vagy a kerékkötője a tervünk sikerének?

TISZA *(ingerülten)*

A trónörökös a dualista berendezkedést akarja felszámolni, nem a balkáni szövetséget. Mélységesen magyar ellenes az az ember, s hazánkat tartományi sorba degradálná legszívesebben. Ő miattunk nem akar háborúzni, szerinte előbb a Monarchián belül kell rendet tenni, értsd a dualista rendszert megszüntetni. De csak a holttestemen át. Remélem a jó Ferenc József még sokáig él, hisz ő a dualizmus záloga számunkra, s nélküle kiváltságaink a Monarchián belül könnyen meginoghatnak. Egyértelmű, hogy agresszív külpolitika kell a belső béke megtartásához, ezt csak az nem látja, aki nem akarja. Itt csak az agresszió mértékéről van szó. Szerintem diplomáciailag is lehet sikert aratni, s a háború csak a legvégső megoldás kell hogy legyen, míg Conrad vezérkari főnök és a Király szerint a háború a kézenfekvő, gyors és biztos megoldás. *(bosszúsan)* Vigye el az ördög ezt a Ferenc Ferdinándot. *(egy hamutálban látványosan elnyomja a szivarját.)*

Csörög a telefon, Tisza odasétál és felveszi. Hosszszan hallgatja, amit mondanak neki, közben el-sápad.

TISZA

Ne csináljanak semmit, amíg oda nem érek. Az azonnali mozgósítás nem jó megoldás, ki kell várni, és diplomáciailag megoldani a konfliktust. Nem, nem egyezem bele távból semmibe, várjanak meg, azonnal indulok!

Erélyesen leteszi a telefont, és kapkodva pakolni kezd, miközben látszik rajta, hogy lázasan gondolkodik.

BURIÁN *(értetlenül)*

Mi történt István, mire föl ez a nagy sietség?

TISZA

A trónörökösöt Sarajevóban meggyilkolták. Conrad már arról győzködi az uralkodót, hogy mozgósítsunk, és nyomuljunk be Szerbiába azonnal, mert az ugye nem kétséges, hogy ők állnak az eset mögött. Berchtold és az uralkodó hajlik erre. Azonnal Bécsbe kell mennem, hogy megtárgyaljuk

Szerbia megbüntetésének eszközeit és módjait. Remélem, hogy Bécsben is tudják, hogy semmit sem tehetünk, amíg nem tudjuk, hogy a németek támogatnának-e minket.

BURIÁN (*rémülten*)

Ugye tudod, hogy Oroszország nem fogja tétlenül végignézni, ahogy elfoglaljuk Szerbiát? A márciusi memorandumot ki kell egészíteni azzal, hogy meg kell egyezni az oroszokkal. Hidd el nekem, hogy lehetne csökkenteni a feszültséget a Monarchia és a cári állam között. Mint azt tudod, már jó ideje gondolkodom ezen, és megvalósíthatónak tartom. Szerbia Oroszország támogatása nélkül csak ártalmatlan kellemetlenséget jelentene a Monarchiának, annak kell lennie most a célnak ha már így alakultak az események, és felgyorsultak, hogy Oroszországot Szerbiáról leválasszuk. Ezzel pusztító következmények nélkül juthatnánk manőverezési lehetőséghez a Balkánon. Egy azonnali háborúval mindent tönkretesznek, amit elterveztünk!

TISZA (*idegesen, közben kapkodva pakol*)

Conrad és Berchtold arra játszik, hogy az oroszok felé majd hangsúlyozni lehet a merénylet monarchikus elvet sértő jellegét, és ez így majd kedvező fogadtatásra találhat. Persze ezek csak hiú ábrándok, valójában mind a ketten a német segítségbe vetik minden reményüket. Nekem nem állnak rendelkezésemre megfelelő ismeretek Oroszországról, így nehezen tudom megítélni, hogy a terved mennyire reális, viszont te is tudod, hogy nem igazán hajlok efelé a koncepció felé.

BURIÁN (*kétségbeesetten*)

Lásd be István, hogy ez a rendkívüli helyzet új politikai irányvonalat kíván. A márciusi memorandum hosszú távú célkitűzései önmagukban már nem bizonyulhatnak elégségesnek. Mit fogsz mondani a Császárnak, ha erre nem teljesen alap nélkül rávilágít, mikor Bécsbe érkezel?

TISZA (*egy pillanatra megállva*)

Te vagy a legfőbb tanácsadóm Burián uram, de ez nem jelenti azt, hogy gondolataidat feltétel nélkül átveszem, ha nem értek velük egyet. Ettől függetlenül úgy gondolom, hogy nagy vonalakban egyet értünk. El fogom mondani Ferenc Józsefnek, hogy végzetes hiba lenne a merényletet egy Szerbia elleni büntetőakció ürügyeként felhasználni. Mivel

hiányoznak a bizonyítékok Szerbia bűnrészességére vonatkozóan, a Monarchia egy akcióval, megítélésem szerint, magára venné a békebontó szerepét, és így a lehető leghátrányosabb feltételek mellett indítana háborút. Románia tulajdonképpen elveszett a hármasszövetség számára, Bulgária pedig túlságosan kimerült ahhoz, hogy megbízható partner lehessen most még. Te is tudod, ugyanúgy, ahogy én és Ferenc József is, hogy a jelenlegi balkáni körülmények között könnyű lesz casus bellit találni, ha elérkezik a legalkalmasabb pillanat, s akkor majd a háborút számtalan indokra hivatkozva meg lehet kezdeni.

Legelőször azonban a Monarchia és Németország számára kedvezőbb diplomáciai konstellációt kell teremteni. Ezt fogom mondani neki, mert ezt gondolom, és mert ez a mai valóság.

BURIÁN (*megadóan*)

Ebben valóban egyet értünk, én csupán az oroszokkal kapcsolatos kiegészítésre tettem javaslatot. Ha nem bánod, én is veled megyek Bécsbe, úgy érzem ez történelmi pillanat.

TISZA

Én most azonnal indulok. A következő vonattal majd utánam jössz, mert nagyon fontos, hogy táviratozz a nevemben Berchtoldnak, hogy ha felveszik a kapcsolatot a németekkel, mellőzzék az éles Szerbia elleni kitételeket, és az eset elsősorban diplomáciai megoldására hívják fel a figyelmet. Kérlek tedd meg ezt nekem. Bécsben találkozunk. Isten áldjon. (*el*)

BURIÁN

Rendben, Isten áldjon! (*Egy kis naplóba ír, maga elé motyogva*) Nagy elmezavar Szerbia miatt... Erélyes akar lenni mindenki, de a formáját még nem látom... Várjunk...

Második jelenet

Helyszín a Ballhausplatz, másnap, Berchtold irodája. Klasszikus antik irodahelyiség, a falon teljesalakos tükör. Nagy asztal, mindkét oldalán szék. Berchtold éppen telefonál, amikor Hoyos belép.

HOYOS (*meghajol*)

Jó napot külügyminiszter úr, hívatott engem?

BERCHTOLD (*idegesen leteszi a telefont*)

Igen hívtam magát, hiszen maga a kabinetfőnököm, vagy nem? Üljön le! Éppen most beszéltem Conrad tábornaggal, a hadsereg vezérkari főnökével. Tétovasággal, túlzott szelídséggel vádolt engem, Hoyos! Ezt azért mégsem hagyhatom! Itt a lehetőség, hogy kezünkbe vegyük az irányítást, és megszabaduljunk ettől a bélyegtől, Hoyos! Helyre kell állítani a Monarchia megfakult presztizsét, és szembe kell szállni azzal a szörnyű jóslattal, amely Európa beteg embereként a Monarchia pusztulását vetítette elő!

HOYOS (*szervilisen*)

Valóban így van uram, magam is éppen javasolni akartam, hogy vegyük kezünkbe a kezdeményezést, és ha már nem tudjuk megállítani ezt a háborút, hát álljunk az élére! Olyasmit kell tennünk, amit más nem merne!

BERCHTOLD (*boldog a megerősítéstől*)

Maga okos ember Hoyos! Valóban így van. Ma már magam is úgy gondolom, hogy a leghelyesebb, amit csak tehetünk az az azonnali mozgósítás és támadás. Már bánom, hogy tegnap még tétován viselkedtem. Sajnos azonban egyoldalú akciót indítani Németország támogatása nélkül botorság lenne, de megtaláltam a megoldást, Hoyos! Maga elmegy még ma Berlinbe, és megszerzi a németek támogatását a háborúhoz ha törik, ha szakad! Informálja őket a terveinkről, és megtudakolja az ő terveiket. Ha sikerül megszerezniük a németek támogatását, mindenki bátor, határozott, kezdeményező, és győztes államférfiként tekint majd rám, és Tisza ellenállását is meg tudom törni, ha ezáltal fő érvének méregfogát kihúdom.

HOYOS

Briliáns terv uram! Ha szabad megjegyeznem, az Ön értelmi képességei messze meghaladják bármelyik döntéshozóéit. Mit vigyek magammal a németeknek miniszter úr?

BERCHTOLD

Maga magával viszi a Ballhausplatz hivatalos feljegyzését, amit Tisza gróf márciusi memoranduma alapján állítottunk össze, hogy ebbe se köthessen bele, illetve a dicső Ferenc József Császár levelét. Mire visszajön összeállítunk egy memorandumot

is, amivel megerősítjük majd a németekkel való szövetségünket a Szerbiával való háború utánra is.

HOYOS (*bátortalanul*)

Ha szabad megjegyeznem uram, éppen ma kaptuk meg Tisza gróf táviratát, amiben azt kérte, hogy várjuk meg, amíg ideér, illetve hogy kerüljük a Szerbia elleni kitételeket, mert azok, idézem „meggondolatlanságra készíthetik a német császárt.” A Ferenc József által aláírt levél, ha nem tévedek nem mondható mentesnek az efféle...

BERCHTOLD (*hisztérikusan félbeszakítja Hoyost*)

Fogja be a száját Hoyos! Maga nekem dolgozik, nem Tiszának, azt teszi, amit én mondom! Majd a grófnak is megmondom, hogy én vagyok a külügyminiszter és nem ő, így ebben én döntök. Maga ma elindul, és a megbeszélte iratokat magával viszi. Először Tschirschky bécsi német nagykövetet keresse fel, ő tud minderről, és majd eligazítja magát. A lényeg az, hogy ne a kancellárral beszéljen, ha Berlinbe ér, hanem a vezérkarral és magával a német császárral, mert így biztosra vehető az ügyünk sikere. Csak tegye, amit Tschirschky mond, és nem lesz baj. Maga hős lesz, Hoyos, én pedig hálás leszek Önnek! A memorandumot pedig majd ne felejtse el nyilvánosan felolvasni!

HOYOS

Igenis uram, ígérem nem fog bennem csalódní. Köszönöm a bizalmat, még ma délelőtt elindulok!

BERCHTOLD

Ez a beszéd, Hoyos! Ne felejtse, a jövő a mi kezünkben van. Mi segítünk a Monarchia nagyságát megőrizni. Örökké imába foglalják majd a nevünket! De most ne habozzon, induljon, hogy győzhessünk!

Hoyos el. Berchtold önelégülten nézegetni kezdi magát a tükröben.

Harmadik jelenet:

Helyszín a Ballhausplatz, a következő nap délutánján. A Koronatanács egy nagy ülésteremben gyűlik össze. Szecessziós terem, közepén hosszú asztal, a falon Habsburg képek, az asztalfőn a király trónja. Az ülésteremből nyílik egy kisebb

szivarszoba, fotelek, pamlagok, trófeák a falon, középen egy kisebb kör alakú asztal. A jelenet elején a szereplők a szivarszobában gyülekeznek. Tschirschky már ott van, mikor Berchtold, Tisza és Stürgkhk gyakorlatilag egyszerre megérkezik.

STÜRGKHK *(fáradtan)*

Mire ez a külön megbeszélés Tschirschky nagykövet úr? Talán valami másról akar beszélni velünk, mint amiről a Koronatanács is szólni fog? Rettentő sok a munkám miniszterelnökként Ausztria élén, egész éjjel nem aludtam, hogy felkészüljek a tanácsra. Mi olyan sürgős?

TISZA *(méregeti Tschirschkyt)*

Nos, kedves barátom, a német nagykövet úr nyilvánvalóan szeretne tájékoztatni minket az időközben történt eseményekről, amik döntő hatással lehetnek a tanács ülésének menetére. Úgy érzem Berchtold külügyminiszter úr kabinetfőnöke jól megkavarta ezt a levest, aminek még jó lett volna lassú tűzön főnie. Jól mondom, Tschirschky?!

TSCHIRSCHKY *(mesterkélt mosollyal)*

Valóban, ahogy a magyar miniszterelnök úr is mondta, fontos közlendőim vannak. A német császár, és a kancellár üzenetét szeretném tolmácsolni, minek értelmében Németország tudatni kívánja a Monarchiával, hogy háború esetén a Monarchia számíthat szövetségese és barátja Németország teljes, mindenre kiterjedő segítségére. Továbbá Vilmos császár megítélése szerint a Monarchiának nem szabad tovább várnia a támadással Szerbia ellen, mert elszalasztja a kedvező pillanatot. A császár azt üzeni Önöknek, hogy nincs mitől tartani, hiszen Oroszország felkészületlen, Németország pedig lojálisan szövetségese mellett áll.

(Tisza kicsit elsápad, fel-alá járkálni kezd, gondolkodik.)

BERCHTOLD *(kihúzza magát)*

Ez csodálatos hír Heinrich, igazán lekötelező, hogy Vilmos császár az általam kezdettől fogva hangoztatott irányvonalat tartja üdvöztőnek. Bevallom magam is mélységesen egyetérték a császárral a támadás időpontjának mihamarabbi kitűzésével kapcsolatban. Conrad tábornagy is el lesz ragadtatva a hír hallatán.

STÜRGKHK

A labda tehát immár a mi térfelünkön pattog. *(gondolataiba merül, de alapvetően örül a hírnek)*

TISZA *(ingerülten)*

Volna egy kérdésem Önhöz külügyminiszter úr. A minap táviratoztam, hogy várjanak meg a döntéssel, és hogy a Szerbiával kapcsolatos kitételeket amennyiben lehetséges, ne tárjuk Vilmos császár elé. Ennek szellemében cselekedett Ön, amire az alkotmány is kötelezi, tudniillik külügyekben a miniszterelnökök beleegyezése szükségeltetik az ilyen radikális lépések meghozásához, vagy nem?

BERCHTOLD *(meghunyázkodva)*

Végtelenül sajnálom Tisza gróf, de az Ön távirata csak tegnap délután érkezett meg hivatalomba, Hoyos pedig már délelőtt elindult az üzenettel. Igazán sajnálom, hogy ily módon nem tudtuk figyelembe venni az Ön szempontjait. Ha megérkezett volna a levél, természetesen kéréseinek okvetlenül eleget is tettünk volna. Mindazonáltal Ön még elmondhatja az érveit a Koronatanácson, ami a végső döntést tulajdonképpen meghozza. Még egyszer nagyon sajnálom.

(Tisza éppen elkezdené szidalmazni Berchtoldot, mikor hirtelen benyit a szobába Hoyos üdvözült mosollyal.)

HOYOS *(lehervad a mosolya, mikor meglátja Tschirschkyt, aki már elmondta a fejleményeket)*

Szóval már hallották igen tisztelt excellenciás uraim, hogy mi történt Berlinben. Jelentem a tárgyalásokat sikeresen lefolytattam, a reám bízott feladatnak képességeim szerint maximálisan eleget tettem. A német császár támogatásáról biztosította a Monarchiát. *(átvált a hangja, érezhető, hogy betanult szöveget mond)* A tárgyalással kapcsolatban készítettem egy memorandumot, melyet, ha Önök is egyetértenek vele, felolvasás után átadok a nagykövet úrnak, mint hivatalos dokumentumot.

BERCHTOLD *(buzdítóan, instruálva Hoyost)*

Halljuk Hoyos! Helyes, helyes! Mondja el a konzekvenciákat, amiket levont a tárgyalásból!

HOYOS *(bólint, és elkezdi a memorandum felolvasását)*

Tisztelt Vilmos császár, Tisztelt Nagykövet Úr! A berlini tárgyalásaink folyamán biztosították országaink egymást a kölcsönös szövetségről, és egy

esetleges háborúban való részvételről Szerbia ellen. Javasoljuk, hogy ennek megfelelően, a gyors és biztos győzelem után, Szerbia területét feldarabolva növeljük tovább közös szövetségünk méretét, és erejét, hogy még évszázadokon át virágozhasson partnerségünk és szövetségesként állhassunk a világ népei előtt, tiszteletet parancsolóan és büszkén.

TISZA *(magából kikelve félbeszakítja, a papírt is kitépi a kezéből)*

Normális maga Hoyos? *(Tschirschkyhez fordul)* Szeretném hangsúlyozni nagykövet úr, hogy a külügyminiszter kabinetfőnöke az iménti megnyilvánulásában kizárólag a magánvéleményét tárta Ön elé, mely semmilyen formában nem tükrözi a Monarchia hivatalos álláspontját. Szeretném leszögezni, hogy a Koronatanács még csak most fog összeülni, úgyhogy semmiképpen nem állíthatunk efféle elvetemült dolgokat, főleg nem, ha azok még terv szintjén sem igazak. *(széttépi a memorandumot)* Fogalmam sincs, hogy maga hogyan lehet még az állásában Hoyos. Önnél ostobább, arcátlan aktatologatót még nem hordott a hátán a Föld. Legyen szíves a jövőben tartózkodjon az efféle magánakcióktól. Szerbia a Monarchiához csatolása végzetesen felrúgná az amúgy is kritikus etnikai egyensúlyt a szlávok javára. Berchtold külügyminiszter úr, ugye nem fog ilyen fajta amatőr hiba előfordulni a jövőben?!

BERCHTOLD *(meggyőződés nélkül, határozatlanul, félve)*

Nos, fogalmam sincs, hogy honnan hozta elő ezeket a badarságokat Hoyos úr, de intézkedni fogok, hogy többé ne kerülhessen felelősségteljes megbízatás közelébe. Maga szégyent hoz a Monarchiára Hoyos, elhatárolódom magától!

HOYOS *(értetlenül)*

Na de...

TISZA *(lehengerlően)*

Fogja be a száját Hoyos! Éppen eleget ártott azzal is, amit eddig mondott. Kérem nagykövet úr felejtse el a történeteket. Javasolom induljunk át a tanácssterembe, és kezdjük meg az ülést, részemről az informális megbeszélést befejezettnek tekintem, köszönöm az invitációt.

(Tisza átmegy a tanácssterembe, papírokba temetkezik, írni kezd. Berchtold és Stürgkh követi,

Tschirschky és a megdöbbsent Hoyos még az ajtóban beszélgetnek, mielőtt átmennek.)

TSCHIRSCHKY *(fél mosollyal)*

Jó nagy ökör maga Hoyos, már értem miért magát választották ki erre a feladatra. Maga jól belerottyantott abba a bizonyos levesbe, amit leginkább Tisza gróf főz, bár ezt nem bánjuk. Tudja, mi németek eszközként fogjuk fel ezt a háború dolgot. Nehéz a Monarchiával mit kezdeni. A kancellár, Theobald von Bethmann-Hollweg fogalmazta meg jól ezt a problémát, amikor egyszer azt mondta: „A mi régi dilemmánk minden balkáni osztrák akció alkalmával újraéled. Ha támogatásunkat demonstráljuk, azt mondják, mi kényszerítettük őket bele; ha viszont lebeszéljük őket arról, azzal vádolnak bennünket, hogy benne hagytuk őket a csávában. S akkor majd közelednek az antant hatalmakhoz, akik már tárt karokkal várják őket, és mi utolsó szövetségünket is elveszítjük.” Hát inkább vállaljuk, hogy mi kényszerítettük bele a Monarchiát a háborúba, minthogy szövetséges nélkül maradjunk. Valamit valamiért. De ez mindmind csak politika. Ne bánkódjon Hoyos, nem érthet hozzá mindenki...

(Hoyos értetlenül néz Tschirschkyre, nem fog fel semmit az egézből. Tschirschky legyint, és leül a tanácssteremben, Hoyos megrökönyödve elhagyja a színpadot)

Negyedik jelenet

Elkezdődik a Koronatanács, megérkezik a többi miniszter, és a király is. Tisza közvetlenül a király mellett ül, mellette Burián. Stürgkh a másik oldalon, mellette Berchtold, Conrad, Bilinski és Krobotin.

Tschirschky az asztal másik végén foglal helyet. Mindenki előtt papírok.

BURIÁN

Mint a király személye körüli miniszter felkérem őfelsége Ferenc József császárt, hogy nyissa meg a Koronatanács ülését.

FERENC JÓZSEF

Az ülést megnyitom. Berchtold külügyminiszter úr, kérem számoljon be a tanácsnak a fejleményekről, és az ezekből levonható konzekvenciákról.

BERCHTOLD *(feláll, büszkén, ünnepélyesen)*

Tisztelt Koronatanács! Örömmre szolgál, hogy bejelenthetem, Németország teljes mértékű támogatásának hírért. Az ezzel kapcsolatban a magyar miniszterelnök által megfogalmazott kritikákra reagálva el kell mondanom, hogy ugyan igaz, hogy a Szerbia elleni katonai akció háborúhoz vezethet Oroszországgal is, de a balkáni helyzet idővel mindenképpen tovább romlana, ha Oroszországnak sikerülne, Romániát is beleértve, minden balkáni államot egybefognia. Egy efféle szövetség passzív elfogadását a Monarchiában élő románok és délszlávok a gyengeség jelének tekintenék, és ez tovább erősítené a környező államok által kifejlesztett propaganda hatását. Éppen emiatt a háború haladéktalan megindítását javaslom, és azonnali mozgósítást. *(Tiszán és Buriánon kívül mindenki helyesel)*

FERENC JÓZSEF

Tisza miniszterelnök úr, hallhattuk, hogy Ön bírálta a külügyminiszter és a vezérkari főnök ötletét, kérem fejtse ki álláspontját gróf úr!

TISZA *(feláll, meggyőződéssel, tárgyilagosan)*

Tisztelt Koronatanács! Nem ismerek veszedelmesebb tévedést, mintha a miniszterek előállnának, és stratégiát akarnának játszani. Ez éppen olyan szerencsétlen tévedés volna, mintha katonai tényezők akarnának a politikai vezetésbe beleszólni. Ezzel összefüggésben úgy gondolom, hogy nincs veszélyesebb irányzat annál a gyarló, véges emberi bölcsességnél, amelyik azt mondja: megcsinálom inkább ma a háborút, mert úgy sem lehet majd elkerülni; ki tudja, pár év múlva nem rosszabb viszonyok között kell-e felvenni a küzdelmet.

Egyetértek Berchtold külügyminiszterrel abban, hogy nőtt a német elköteleződéssel a Szerbia elleni háború valószínűsége, ugyanakkor ahhoz nem adhatom beleegyezésemet, amíg minden diplomáciai nyomásgyakorlási lehetőséget ki nem merített a Monarchia. Egy rajtaütésszerű támadás egyértelműen rossz fényt vetne ránk, s az egész Balkánt ellenünk fordítaná Bulgária kivételével, aki viszont túl gyenge ahhoz, hogy támaszunk lehessen.

Szeretném leszögezni, hogy az én meglátásom az, hogy a Monarchiának kemény, de nem elfogadhatatlan követelésekkel kell fellépnie Szerbiával

szemben, és csak akkor szabad ultimátumot küldünk, ha Szerbia visszautasítja követeléseink teljesítését. Ha azonban Szerbia elfogadja feltételeinket, diplomáciai sikert aratunk, és a Monarchia balkáni presztízse emelkedni fog. Magam úgy látom, hogy a német nyomás különös löketet adott e háború kitörésének. Itt, Tschirschky nagykövet úr jelenlétében hadd mondjam el, hogy nem Németországra tartozik, hogy a Monarchia folytat-e vagy sem háborút Szerbia ellen. Ezért a német császár sürgetését igyekezzünk jó szándékú tanácsként felfogni, s nem belügyeinkbe való beleszólásként.

TSCHIRSCHKY

Elnézést, hogy félbeszakítom miniszterelnök úr, de hadd szúrjam itt közbe, hogy amennyiben nem támogatnánk a Monarchiát, úgy az Önök problémája éppen az lenne. Nagyon úgy tűnik, hogy Németország nem tud jól dönteni ez ügyben. Lenne szíves felvázolni, hogy Ön mit tartana üdvözítő magatartásnak arra nézve, hogy ki is álljunk szövetségesünk mellett, de ne is nyomjuk általa – Ön szerint – nem kívánt háborús konfliktusba?

TISZA

Nos, kedves nagykövet úr, éppen erre készültem. Véleményem szerint nagyon is pozitív dolog, hogy Németország beleegyezését adta Bulgáriának a szövetségünkhöz való csatlakozásához. Amint azt már a márciusi memorandumomban is kifejtettem, ezzel elérhetjük, hogy Törökország is csatlakozzon, amivel Romániát és Szerbiát is sakkban lehet tartani. Na már most, ha ez megtörténik, akkor Románia rákényszerül, hogy visszajöjjön szövetségünkbe, amivel egy fenyegetést már is meg lehet szüntetni. Ezzel Szerbiát elszigeteljük körben, s balkáni szövetséges nélkül az Orosz cár sem mer majd támadást indítani a számunkra kedvezőbbé váló balkáni helyzet megdöntésére.

Mindezek miatt úgy gondolom, hogy a hosszú távú kilátásaink inkább kedvezőbbnek, mint hátrányosabbnak látszanak, ezért, amennyiben csak lehetséges, ez alkalommal el kéne kerülni a háborús konfliktust, hiszen hosszabb távon diplomáciai sikerekkel sokkal többet nyerhetünk. Ezért nem támogatom a háborút, és ezért tartom ezt a német nyomás következményének, melyet egy gyenge külügyminiszter saját reputációja építésére akar felhasználni, egy háború mániás vezérkari főnök

pedig saját fontosságát szeretné lépten-nyomon hangoztatni általa. Köszönöm, hogy meghallgattak.

FERENC JÓZSEF

Úgy látom a magyar miniszterelnök egyedül áll szemben háború ellenes véleményével mindenki máséval, úgyhogy ezen a ponton teret adok a vitának. Parancsoljon Stürgkh osztrák miniszterelnök úr!

STÜRKGH *(indulatosan)*

Tisztelt Koronatanács! Én nem tudok olyan jól érvelni az igazam mellett, mint Tisza gróf, amit viszont tudok, az az, hogy a diplomáciai akciók önmagukban nem elegendők. Pattanásig feszült a helyzet uraim, s végső soron a déli tartományok elvesztése, vagy megtartása a tét. És az ég szerelmére, meggyilkolták a trónörökösünket! Mi ez ha nem gyalázat!?

BILINSKI

Én, mint a közös pénzügyminiszter úgy gondolom, hogy Szerbia semmi másból nem ért, mint az erő szavából. Sem a pénz, sem a diplomácia nem ér ellenük semmit.

KROBATIN

Hadügyminiszterként én is haszontalannak tartom a diplomáciai eszközöket. Véleményem szerint a megoldás csakis az azonnali háború lehet! Minden halasztgatás csak a Monarchia kárára módosítja a katonai egyensúlyt! Egy csepp időnk sincs már, támadni kell!

BURIÁN

Ezek szerint, ha jól vettem ki a tanács álláspontját, a magyar miniszterelnök kivételével minden résztvevő osztja azt a nézetet, hogy a diplomáciai sikerek önmagukban nem vezetnének eredményhez, még akkor sem, ha Szerbia nyilvánvaló megaláztatásával végződnek is. Ezért messzemenő követeléseket kell Szerbiával szemben támasztani, hogy kiprovokálja a Monarchia az ultimátum elutasítását, és arra hivatkozva a háborút meg lehessen indítani. A jegyzőkönyv kedvéért kérem jelezék, ha jól foglaltam össze az álláspontokat. *(Tiszán kívül mindenki bólint)*

TISZA

Szeretném jegyzőkönyvbe vetetni, hogy nem változott az álláspontom atekintetben, hogy csak abban az esetben tudom támogatni a háborút, hogy

ha Szerbia kategorikusan visszautasítja követeléseinket, és így is csak akkor, ha a követelések ésszerűek és arányosak. Szeretném azt is jegyzőkönyvbe vetetni, hogy számomra a háború csakis végső megoldásként elképzelhető, ha minden diplomáciai lehetőséget kimerítettünk.

FERENC JÓZSEF

Mivel a döntéshez teljes konszenzus szükséges, így a döntésemet elnapolom, egy későbbi időpontban újra összehívjuk önöket, és remélem, hogy akkor már egységes lesz a vélemény. Addig is javaslom, hogy informális úton igyekezzenek meggyőzni egymást *(jelentőségteljesen Tiszára néz)*, mert az ügy nem tűr már halasztást. Ezennel az ülést bezárom, új ülés egy hét múlva. További szép napot uraim!

(Feláll és kimegy, mindenki feláll, majd az ülés feloszlik, Burián és Tisza az ajtóban még beszélgetnek)

TISZA *(hangja remeg a haragtól)*

Bugrisok, villognak itt a keményvonalas politikájukkal, csak hogy többnek, hogy fontosabbnak tűnhessenek. Bele sem gondolnak a háborúval járó áldozatokba, nem gondolnak sem a szenvedésre, sem a hatalmas pénzügyi teherre, ami minden jó érzésű embert, de engem biztosan elhatárol az agresszív katonai megoldásoktól. Még a vak is látja, hogy az egyetlen ésszerű lehetőség az, hogy minden erőnkkel elkerülünk minden háborúhoz vezető akciót, ami, most őszintén beszélek, szinte biztos, hogy egy eddig sosem látott világháborúhoz vezetne. El kell kerülnünk Szerbia szuverenitásának megsemmisítését. Ha vissza is utasítják kemény feltételeinket a szerbek, területüket akkor is Bulgária, Görögország és Albánia között kell felosztani, s a Monarchia csak bizonyos stratégiaileg fontos határkiigazításra tarthatna igényt. Ha mégsem így történne, azt hiszem Ferenc Józsefnek új magyar miniszterelnök után kell majd néznie! *(az ég felé néz összekulcsolt kézzel)* Ó Istenem, nyisd fel e bolondok szemét!

BURIÁN

Magam is a szigorú de igazságos követelések pártján állok, érthetetlen a tanács szűklátókörűsége. Természetesen otthon az ellenzék is tökéletesen ráállt a háborús mantrára. Mit kéne tennünk?!

TISZA

Szólj Herczegnek, hogy írjon egy vezércikket Az Újságba, a lapunkba. Mondd meg neki, hogy figyelmeztessen mindenkit a szóbeszédre alapozás veszélyeire, és hogy milyen nagy érdekek forognak kockán, melyek a béke fenntartása mellett szólnak. Türelemre kell inteni a népet, és megmondani, hogy a háborút provokáló huszáros politika miatt nem tanácsos és nem ésszerű kockára tennünk magunk és Európa békéjét.

BURIÁN

Rendben van István, később találkozunk. Tartsuk magunkat, mert csak mi ketten vagyunk már a béke zálogai ezen a világon.

TISZA

Így van, kérlek értesítsd álláspontomról ez ügyben levélben is a királyt. Fontos, hogy ne csak az ostobák sületlenségeit hallja, hanem józan véleményeket is. Most muszáj mennem. Kérlek juttasd el érveimet neki. Viszont látásra! *(el)*

(Burián megír egy levelet, majd a király iratai közé teszi és távozik.)

Ötödik jelenet

A helyszín Tschirschky irodája Bécsben. Poroszos egyszerűség, a falon a német császár és Bismarck képe. Tschirschky az íróasztala mögött ül és ír, amikor kopogtatnak.

TSCHIRSCHKY

Tessék, nyitva van!

BERCHTOLD *(zavartan, gondterhelten)*

Én vagyok az nagykövet úr! Elnézést, hogy zavarom, de gondban vagyok.

TSCHIRSCHKY

Magam is érzékeltem a problémát a tanácson külügyminiszter úr. Úgy tűnik Tisza gróf hajlíthatatlansága némileg keresztülhúzza a terveinket, ami a háborút illeti.

BERCHTOLD *(kifakad)*

Még a király is burkolt felszólítást adott rá, hogy meg kell győznünk Tiszát. Ez a makacs magyar viszont teljesen letarol mindenkit a felszólalásaival, az erős karakterével, ami előtt barát és ellenség egyaránt kénytelen meghajolni. Nyíltan lehetetlen vitába szállni vele, ugyanúgy a simulékony beszéd, a nyomásgyakorlás, és a hízélgés sem jöhet

számításba egy ilyen erős személyiségű ember esetében.

TSCHIRSCHKY

Miért olyan fontos, hogy beleegyezzen? Azt hittem a császárotok dönt minden kérdésben teljhatalommal.

BERCHTOLD *(fejcsóválva)*

Ez nem ilyen egyszerű. Egyrészt Magyarország a Monarchia egyenjogú tagja, így a magyar miniszterelnök beleegyezése nélkül nem indíthatunk háborút. Másrészt alkotmányban rögzített joga Tiszának a Monarchia külpolitikájának irányításában való részvétel, amiről semmi szín alatt nem mond le, ellentétben a jó Stürgkh osztrák miniszterelnökkel, akit Tisza teljesen kidominált ezekből a döntésekből. Így mondhatni csak félig vagyok én a külügyminiszter, Tisza kiharcolta, hogy a tudta nélkül egy lépést se tehessek.

TSCHIRSCHKY *(ravasz félmosollyal)*

Tudod barátom, ezt talán még előnyünkre is fordíthatjuk. Van egy tervem.

BERCHTOLD *(érelklődve)*

Hogyan? Kérlek segíts, mert ettől függhet a pozícióm, a háború sikerétől pedig a személyes jó hírem. Szeretném végre bebizonyítani, hogy erős vezető vagyok, megállom a helyem és győzelemre vezetem a Monarchiát Németország oldalán. Kérlek drága barátom segíts! Ha meg tudnám győzni Tiszát, az óriási diadal lenne, és végre talán megtörném az egyeduralmát minden felett a Monarchiában!

TSCHIRSCHKY *(mosolyogva)*

Nos, ez nem bonyolult. Az imént elkezdtem írni egy levelet. Egy távirat lesz a német császártól.

BERCHTOLD *(félbeszakítja lelkesen)*

A német császár küldött egy táviratot, amiben felszólítja Tiszát a háborúra?! Meg vagyok mentve!

TSCHIRSCHKY *(fondorlatosan)*

Nos, valójában nem küldött, de erről nem kell tudnia senkinek. A lényeg az, hogy lesz egy levél, amire lehet hivatkozni majd. A benne lévő információkat pedig úgy fogjuk most összeállítani, hogy visszautasíthatatlanok legyenek Tisza számára, és a háború megindításának ne legyen több akadálya. Hisz Németország kész a háborúra, ami

után győztesként egész Európát, de annak keleti felét biztosan az uralma alá hajtja, s a légkör kedvező, hogy újra rajzoljuk a térképeket, és az erőegyensúlyt a magunk számára kedvezően alakítsuk. Te pedig dicső, erős és győztes külügyminiszterként kerülsz be a történelemkönyvekbe, és a pályád határa a csillagos ég lesz, talán még német kancellár is lehet belőled egyszer. Támogatod az ötletemet Berchtold külügyminiszter úr?

BERCHTOLD *(hiúságtól eltelve)*

Azt hiszem minden eszköz megengedett a magasztos célok érdekében, ahogyan a bölcs Machiavelli is megírta. Lássunk neki, hogy a lehető leghamarabb az ügyünk mellett tudhassuk Tiszát, minden jogával és befolyásával együtt. Ráadásul ha neadjisten mégsem sikerülne a háború, egy erős karakter személyében a népek könnyen adhatunk majd bűnbakot is.

TSCHIRSCHKY

Ez esetben barátom, lássunk munkához.

Befejezik a Tschirschky által már elkezdett levelet, majd Berchtold magához veszi azt, és távozik.

TSCHIRSCHKY *(mosolyogva dohányozni kezd az ablaknál, motyog maga elé)*

Történelem, itt születesz gondos kezeim között.

Hatodik jelenet

A helyszín újra a tanácsterem szivarszobája. Berchtold és Tisza ott találkoznak. Berchtold már várja Tiszát, mikor Tisza belép épp egy fém hamutálban nézegeti magát, amit gyorsan letesz a belépés pillanatában.

TISZA

Elnézést a késésért Berchtold külügyminiszter úr, tudja rengeteg a teendőm mostanában. Remélem nem azért hívatott ide, hogy a háború kérdésében győzködjön, mert ez ügyben, mint azt bizonyára jól tudja, hajlíthatatlan vagyok, hiszen meggyőződésem, hogy az igazság az én pártomon áll.

BERCHTOLD *(álnok mézes-mázos hangon)*

Szó sincs róla miniszterelnök úr. Csupán tájékoztatni szeretném Önt bizonyos dolgokról.

TISZA *(kétérdőve méregeti)*

Miről van szó?

(Miközben beszél Burián belép a szobába.)

BERCHTOLD *(zsebéből papírt vesz elő, amit széthajtogat, majd rá-rá nézve beszél)*

Nos, éppen az imént jártam Tschirschky német nagykövet úrnál, aki tájékoztatott róla, hogy táviratot kapott Vilmos német császártól. Tschirschky azt mondta, hogy ebben az állt, hogy a német császár felhatalmazza őt annak közlésére, hogy elvárja a Monarchiától a Szerbia elleni fellépést, és nem értené, ha katonai akció nélkül elszalasztanánk ezt az alkalmat. A nagykövet úr biztosított engem továbbá arról is, hogy Berlin kizártnak tartja Románia aktív ellenséges magatartását a Monarchiával szemben, és a német császár ez ügyben szókimondó levelet juttatott el Károly román királyhoz. Mindezekből, mint ahogyan az bizonyára Önben is megfogalmazódott, azt a következtetést érdemes levonnunk, hogy mindenféle habozást a Monarchia részéről a gyengeség jelének fogják tekinteni Berlinben, ami elkerülhetetlenül hatással lesz majd a Monarchia hármasszövetségen belüli pozíciójára, és – Tschirschky ezt külön kihangsúlyozta – Németország jövőbeli, a térségünket érintő, politikai irányvonalára is. *(rövid hatásvázlatot tart)* Itt természetesen egy esetleges háború utáni újrendezés esetére kell gondolkodnunk. *(színpadiasan összehajtogatja, és elteszi a levelet)*

TISZA *(energikusan, dühvel, kicsit sértetten)*

Mi lett volna ha győzködni próbál miniszter úr?! Nem értem igazán, hogy e levél miben mutat újdonságot számunkra. Ezerszer elmondtam már, de elmondom ezer-egyedszer is, ha kell, nem fogom hagyni, hogy német direktívák határozzák meg a véleményemet. Nem vagyok hajlandó lemondani arról a tervemről a szerb konfliktussal kapcsolatban, amit helyesnek tartok, és amely energikuságában és elhatározottságában semmi kívánni valót nem hagy maga után, így érthetetlen lenne a gyengeség jelét látni bele. Ez a józan ész terve, nem a gyengeségé.

Éppen emiatt érzem úgy, hogy nem a terv milyensége, hanem egy ember butasága miatt alakult ki ez a negatív vélemény terveinkkel kapcsolatban Vilmos császár fejében. *(Berchtold látványosan másfelé néz)* Hoyosról beszélek kedves Berchtold úr, az Ön kabinetfőnökéről, ha esetleg nem lenne világos. Hoyos javaslata a Szerbia elleni azonnali támadásról, és az ország önállóságának megszüntetéséről messze túllépte az általa közvetített írá-

sos üzenet tartalmát, önkényes kardcsörtetése ráadásul az én javaslataimat talán bátortalannak, visszalépésnek tüntethette fel, ami természetszerűleg visszatetsző benyomást kelthetett Berlinben. Éppen emiatt, nyomatékosan szeretném megkérni Önt külügyminiszter úr, hogy ha eddig nem tette meg, azonnal tájékoztassa Berlint róla, hogy Hoyos kizárólag csak a saját nevében nyilatkozott, és mondja meg Tschirschkynek is, hogy én kezdettől fogva a diplomácia eszközeivel elő nem készített támadás ellen foglaltam állást. Ezzel kapcsolatban megígérem Önnek, hogy én magam nem lépek kapcsolatba a nagykövettel, nehogy az a látogatás keletkezzen, hogy nem működünk együtt. Mindezek mellett pedig szeretném közvetíteni a németek felé Románia kérdésében a német közbelépés híre feletti örömet, és aggódó érdeklődéssel várom Károly román király Vilmos császárnak adandó válaszát, ami reményeim szerint tisztázza majd a helyzetet.

BERCHTOLD *(csalódottan, sértődötten, de színpadiasan)*

Nos rendben miniszterelnök úr, átadom az üzenetét. De tudnia kell, hogy minden elvesztegetett nap egyre kisebbre és kisebbre csökkenti a Monarchia még megmaradt nagyhatalmi presztizsét.

(színpadiasan kimegy a szobából, becsukja maga mögött az ajtót, azonban nem megy el, hanem hallgatózni kezd a nagy tanácssteremből. Amint becsukódik az ajtó Tisza lerogy egy székre, és zavartan próbál rágyújtani. Burián megkínálja szivarral.)

TISZA *(gondolataiba merülve)*

Hallottad ezt István? Hallottad miket hordott itt össze ez a zavarodott?

BURIÁN

Hallottam bizony. Nekem is ugyanaz jár a fejemben, ami neked. Ezek a hírek mindent átértelmezhetnek. A Monarchia presztízse életbevágóan fontos Magyarország szempontjából, és Ausztria-Magyarország nagyhatalmi státuszának, és egyszerűen fennmaradásának is nélkülözhetetlen feltétele a németekkel való szövetség megléte. Ha ezt elveszítenénk, az egyet jelentene azzal, hogy Magyarországot sebezhetővé és védtelenné tesszük, és én ezt a kockázatot sohasem vállalnám fel, ahogy jól tudom, hogy te sem. *(Tisza alig láthatóan bólint elrévedve)*

TISZA *(fokozódó meggyőződéssel)*

Ráadásul a német üzenet jelentősen javítja a Romániával szembeni kilátásainkat is egy esetleges háború folyamán. Bár hiszem, hogy hosszútávon Bulgária a hármasszövetség jövőbeni tagjaként ellensúlyt jelenthet Romániával szemben a térségben, mégis még egy ideig csak erős német nyomás tarthatja vissza a románokat attól, hogy belépjenek a háborúba, s ez lehet csak a garancia arra, hogy Erdély nem kerül román megszállás alá, mely legnagyobb félelmeim egyike.

BURIÁN

Mit érzel most István barátom, mit fogsz most tenni?

TISZA *(félig-meddig magának mondja, hangosan gondolkodik)*

Tudod az zavar legjobban, hogy Hoyos, ez az alárendelt kis senki hivatalnokocská most háttérbe szorított engem Berlinben, holott márciusban sikerült jó benyomást tennem Vilmos császárra, amitől gyümölcsöző együttműködést vártam. Erre ennek a kis senkinek a badarságait nem csak hogy támogatják, de meg is erősítik a németek, annak ellenére, hogy milyen megalázó feddésben részesült Hoyos a Koronatanács előtt Tschirschky jelenlétében. Bevallom csalódtam a németek ítélőképességében. Most én szaladgálhatok, hogy az álláspontomról kialakult benyomást korrigálni lehessen, miközben Hoyost nem teszi a helyére senki.

BURIÁN *(szivarra gyújt, az ablakhoz támaszkodik)*

Értem, szóval úgy érzed, hogy a folyamatos német nyomásgyakorlás a keményvonalas fellépés mellett indirekt módon a te álláspontod kritikáját jelentheti, és ez zavar téged, ugye?

TISZA *(gondterhelten, továbbra is hangosan gondolkodik kicsit motyogva)*

Talán igen. Tudod, úgy érzem, hogy ennek a levélnek a hatására most át kell értékelnem egy-két dolgot. Persze szó sincs hátraarcról. Eddig is csak azt mondtam, hogy abban az esetben ellenzem a háborút, hogyha azt nem előzik meg diplomáciai lépések. De sem a Monarchia, sem én nem engedhetjük meg magunknak, hogy gyengének mutatkozzunk. Ha Németország szövetségének megtartásához, mely tulajdonképpen létezésünk záloga, fel kell adnunk a hosszú távú terveket a Monarc-

hia balkáni presztízsenek helyreállítására vonatkozóan, akkor ezt az árat meg kell fizetnünk, még akkor is, ha nyilvánvalóan látjuk az ebben rejlő kockázatokat...

BURIÁN *(szinte folytatja a megkezdett mondatot)*
Egyébként is most, hogy Németország közbenjár Románia ügyében, és még Bulgáriával is szorosabbra vonja kapcsolatait, tulajdonképpen a mi hosszú távú stratégiánk valósul meg már rövidtávon, ami nem lehet más mint nagyszerű fejlemény...

TISZA *(félbeszakítja Buriánt, feláll, élénkebben, ráeszmélve, határozottan beszél)*

Tájékoztatnunk kell az angol kormányt és közvéleményt a szerb üzemlekről, hogy belássák akciónk jogosult és szükséges voltát, és hogy latba vethessék befolyásukat a lehetséges háború lokalizálása érdekében. A németeket is figyelmeztetni kellene, hogy sajtójuk ugyanezt tegye.

BURIÁN *(érzi a bekövetkezett változást)*

Ferenc József holnapra Ischlbe rendelt, kiegyenlíteni a közted és Berchtold között fennálló eljárási ellentétet. Ha jól értem amit mondasz, ez a szakadék köztetek már nem nagyon mély, és a béke védelmében kifejtett érveket a fentiek ismeretében már nem lesz szükséges tovább hangsúlyoznom.

(Tisza alig láthatóan bólint) Ha már itt tartunk, akkor talán érdemes elmondanom, hogy tegnap informális tárgyaláson vettem részt néhány osztrák vezetővel, és mindenki egyetértett abban, hogy egyszeri aktussal kell fellépni Belgráddal szemben, pontos határidőt szabva, ami ultimátum jellegűt ad a jegyzéknek. A brit közvéleménnyel kapcsolatos nézeteket minden bizonnyal akceptálni fogják majd, ha ehhez a koncepcióhoz beleegyezésedet adod.

TISZA *(büszkén)*

Te is tudod István, hogy nem az a fajta ember vagyok, aki mások tenyeréből eszik. Nem tartom kizártnak ezt a megoldást, de bizonyos lényeges feltevésekhez szeretném kötni, amelyeket a királlyal való találkozódon jó lenne, ha elé terjesztenél.

Először is szeretném, ha hivatalosan is kizárnánk Szerbia területének a Monarchiához csatolását, amit az ostoba Hoyos talált ki. Másodszor szeretném azt is, ha mielőbbi szövetségi viszonyt alakítanánk ki Bulgáriával. Harmadszor pedig továbbra is fenntartom azt a véleményemet, hogy két lépcsőben kell fellépni Szerbia ellen, először egy jegyzéket, majd egy ultimátumot átnyújtva, mivel így megőrizhetjük az antant szemében az arányos és igazságos elégtételt kérő fél szerepét, amivel nagyobb esély nyílik arra, hogy a háborút lokalizálni lehet.

BURIÁN

Úgy lesz, ahogy kéred, igyekszem legjobb tudásom szerint eljárni. Ez a háború nem lesz hiábavaló. Ne aggódj, gyorsan legyőzzük Szerbiát, és haladunk tovább a Monarchia emelkedő pályáján, ahogy a kiegyezéskor megkezdttük.

TISZA

Imádkozom, hogy igazad legyen. *(szedelőzködni kezdenek)*

(A kint hallgatkozó Berchtold eközben rövid feljegyzést készít, majd kilép a tanácssteremből, és odaadja egy szolgának.)

BERCHTOLD

Ezt vigye el Tschirschky német nagykövet úrnak, és a királynak. Siessen! *(el.)*

(Burián és Tisza eközben kiérnek a folyosóra)

TISZA

Holnap találkozunk akkor barátom, mindent mondj el, ami a királynál történt. Délelőtt az unokahúgommal találkozom, úgyhogy délután beszéljünk, a Koronatanács előtt! *(Burián bólint)* Isten áldjon István!

BURIÁN

Isten áldjon téged is barátom. A történelem ma fontos fordulatot vett, és örökké emlékezni fognak ránk, mint Magyarország felvirágoztatóira. *(Tisza legyint egyet szomorúan, majd komoran elindul)* Ez életem talán legfontosabb napja. Köszönöm Istenem! *(el.)*

Kühne Katalin

Konok hűség

(Wass Albertre emlékezete)

*Mélyből feltört sóhajok zokogták
hangomat hegyek visszhangozták
falusi harangok kongatták
tekintetem üzött riadt
szülőfalum üres kihalt
házam kapuja kidőlt
ablakaim üvege kitört
megtörni nem tudták
egyenes gerincemet
nem hajlott el
szálfa termetem
kegyetlen poroszlók
tepertek földre
körmömet égették
lelkemet gyötörték
bujdostam vándoroltam
otthonra igen de
hazára nem leltem
csend van kicsi házamban
rózsáim közt nő a gyom
árva házam fala omlott
órám megállt
nem üt már
éjfekete sötét
mindent elönt elborít
harcmezőn halál pusztít
elmúlás illata leng
bujdostam messzi földre
hazátlanul mindörökre
mégis hittem az emberben
magyar megmaradásában
erős szívós kitartásában
prófétafa kiáltásában
üzentem óceán partjáról
emlékeztem hazai tájról
éberem idegenben éltem
éjjel otthon álmodtam
odaátról anyanyelven
igaz megtartó szeretettel
reményt küldtem
magyar sorsról
bujdosó imával
daloltam honvággyal
hazafias lánggal*

*csillagvirággal gyertyákkal
láthatatlan lobogó lengett
magányom templomában
„kitűztem fent az ormokon
csillagommal meglobogtattam”
alkonyati rózsza szirma
vadgalamb bűgása
hársfa illatozása
házsongárdi temető
harangot kongatott
hegytetőn keresztek
szüleim szerelmem
sirattam nagypénteken
feltámadáskor mindenkor
távolban tengerparton
az idő hogy’ szaladt
öregedő lankadt testem
velem volt Istenem
álmban üztem vadat
hegyeimben barangoltam
hazámat add vissza Istenem
segíts meg engemet
hadd térjek haza ünnepre
úttalan utak helyett
tapossak szarvasnyomot
bércek énekeljenek
magyaroknak vigasztalót
susogjanak lombok
zöldelljenek jegenyék
hajladozzanak zászlók
szélben lobogjanak
hirdessék a szentséget
hatalmak inogjanak
hatalmasok ítéltessenek
népek békében éljenek
háborúk véget érjenek
országok hegyek vándora
hazataláljon végre
szülőföldjére Erdélybe
ősi fák közt pihenjen
hazai földben nyugodjon
konok hűsége példát adjon
a kő maradjon jelet hagyjon
végső álmát Isten vigyázza*

Kühne Katalin

Általad, Veled

*Szeretet kiapadhatatlan forrása
Te, Isten gyermeke!
Szálljon reám kegyelmed minden áldása,
őrizze lelkemet.
Adj vigaszt a szenvedő emberiségnek,
minket ne ítélj meg!*

*Fagyos leheletünket olvassza tüzed,
emeljük szívünket
Hozzád, fényességes Urunk! Tekinteted
fordítsd végre felém,
bocsásd meg összes vétkeimet, emelj engem
magadhoz közelébb!*

*Világítsd sötét éjem', kiüresedett
kétségbeesésem!
Borítsd most ragyogó köpenyed fölébem,
sugárzó fényeddel
változtasd tündöklő egekké, reménnyé!
Áldott hited tüze*

*jéggé fagyott lelkemet melegítse,
sajgó sebeimet
gyógyírral kenegesd, kötdzd fehér gyolcsba,
szárítsd fel könnyemet!
Ne süllyedjek sötét, örvényes folyóba,
Úristen, kegyelmezz!*

*Szűzanya egyszülött isteni gyermeke,
űzd el félelmemet!
Hozz rám nyugodt álmot, békességet, csendet!
Segíts az embernek
helytállni, becsületben felemelkedni,
élni szeretetben,*

*Általad, Veled bizonyítani hitem,
örök reményemet!*

Minden kedves olvasónknak Istenáldotta Karácsonyt,
Boldog Új Évet kívánunk!

Karácsonyi miniatúra egy XIII. századi misekönyvben (Internet)

Következő szám tartalmából:

L. Kecskés András: A magyar zene sárkányos történetéből
